

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí v rámci volného času (mladší školní věk)

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Monika Liberdová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: 5.

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Monika Liberdová

Upřímně děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Ireně Kovářové za její vedení práce, mnoho cenných rad a názorů, poskytovaných s laskavým osobním přístupem. Děkuji také rodičům za psychickou podporu.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 Výchova k tvořivosti	8
1.1 Hra	8
1.2 Tvorba.....	9
1.3 Tvořivost.....	9
1.3.1 <i>Kritéria kreativity</i>	10
1.3.2 <i>Strukturní prvky tvořivosti</i>	12
1.3.3 <i>Tvořivý proces</i>	13
2 Tvořivost je výrazem základní podstaty dítěte	14
2.1 Proč je pěstování tvořivosti důležité?	15
2.2 Posuzování produktů tvořivosti	16
2.3 Proč děti přestávají být tvořivé	17
2.4 Tvořivé děti.....	18
3 Tvořivost ve výtvarné výchově	19
3.1 Motivace rozvíjí tvořivost.....	20
3.2 Výtvarné vnímání, myšlení a vyjadřování	21
3.3 Výtvarná výchova se představuje	23
3.3.1 <i>Výtvarný projev mladšího školního věku</i>	24
3.3.2 <i>Výtvarně projevové typy dětí</i>	26
4 Mladší školní věk	28
4.1 Citový vývoj a prožívání.....	28
4.2 Rozumová vyspělost a rozvíjení verbálního projevu.....	29
5 Výtvarné techniky	30
5.1 Výtvarné aktivity	30
5.2 Význam dětské kresby	32
6 Výtvarně projektová metoda	33
6.1 Výtvarné projekty	34
7 Volný čas	35
7.1 Volný čas jako hodnota.....	35
7.2 Volný čas dětí	36
7.3 Volnočasová výchova.....	37
7.3.1 <i>Vliv výchovných činností ve volném čase na rozvoj tvořivosti dětí</i>	38
7.3.2 <i>Funkce zájmových činností dětí mladšího školního věku</i>	39
8 Výtvarný pedagog	41
9 Úvod k výtvarnému projektu	42
9.1 Počasí a květiny	44
9.1.1 <i>Děšť</i>	44
9.1.2 <i>Deštník a kapky</i>	45
9.1.3 <i>Duha</i>	46
9.1.4 <i>Slunce</i>	48
9.1.5 <i>Fantastické květiny</i>	49
9.2 Rybník.....	50
9.2.1 <i>Vodníková zahrádka</i>	50
9.2.2 <i>Vodník</i>	52
9.2.3 <i>Co má vodník pod pokličkou?</i>	52
9.2.4 <i>Ryby</i>	53
9.2.5 <i>Rybářské síť</i>	54
9.2.6 <i>Žabky a skokani</i>	55

9.3 Moře.....	57
9.3.1 Moře – život pod vodou	57
9.3.2 Moře – život pod vodou (prostorová tvorba).....	58
9.3.3 Moře – co všechno se skrývá pod mořskou hladinou (keramika).....	59
9.3.4 Moře.....	60
9.3.5 Plavci a potápěči	61
9.3.6 Ve vodě jako ve svém živlu.....	62
9.3.7 Kouzelná ryba.....	63
9.4 Řeka	64
9.4.1 Vodní kruhy na hladině.....	64
9.4.2 Proud řeky.....	65
9.4.3 Vodní víly.....	66
9.4.4 Vodní víly.....	67
9.4.5 Vodní víly a vodní strážci.....	68
9.5 Studánka.....	69
9.5.1 Studánka na podzim.....	69
9.5.1 Prostředí kolem studánky.....	70
9.5.2 Zamrzlá studánka.....	71
9.5.3 Vločka	72
9.5.4 Volání jara.....	73
9.5.4 Otvírání studánky.....	74
9.5.5 Studánka jako vodní zrcadlo.....	75
9.5.6 Studánka s živou a mrtvou vodou	76
9.5.7 Studánka.....	76
ZÁVĚR	78
ABSTRAKT	80
ABSTRACT.....	81
POUŽITÁ LITERATURA.....	82
SEZNAM PŘÍLOH.....	85
PŘÍLOHY.....	86

ÚVOD

Tvořivost je možné vymezit jako vytváření řešení úkolů a nových užitečných produktů. Tvořivost se projevuje jako schopnost řešit věci neočekávaně, důvtipně, překvapivě a objevně. K optimálnímu rozvoji naší společnosti je třeba využít pro děti takové podmínky, aby v sobě mohly objevit tyto schopnosti a dále je využívaly. Vhodná výchova je ta, kterou cílíme na rozvoj dětské sebedůvěry, úcty k sobě samým, schopnosti být flexibilními, tvořivými a mnohostrannými.

Volnočasové zařízení hrají rovněž významnou roli pro utváření osobnosti mladého člověka a jeho uplatnění ve společnosti. Jsou důležité při pozitivní socializaci, výchově ke zdravému životnímu stylu a tím i k prevenci nebezpečí sociální deviace. Tvořivý potenciál je možné záměrným působením ovlivnit. Předpoklady k tvořivé činnosti lze posilovat a rozvíjet. Výchova k tvořivosti je možná ve všech oblastech a ve všech věkových kategoriích. Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na mladší školní věk, protože nevyužití možností mladších dětí vytváří bariéry pro jejich tvořivý vývoj v pozdějším období.

Tvořivost je také považována za základní charakteristiku výtvarné výchovy. Výtvarná výchova dítě učí vnímat sebe sama, skrze sebe pozorovat okolní svět a rozumět mu. Dítě musí vidět informace a jevy v souvislostech. Má tvořivě myslet, klást otázky, odpovídat na ně a aktivně poznávat svět skrze výtvarné vyjadřování.

Důležitým předpokladem k tvořivosti je motivovat děti, aby cítily radost a pozitivní prožitek z daných činností. Dbáme také na rozvíjení vůle a vytrvalosti v práci. U dětí je stále potřeba podporovat jejich samostatnost, pozitivní sebehodnocení, zodpovědnost, sebejistotu a sebevědomí. Přitom však respektovat jejich individuální zvláštnosti a vlohy.

Největší brzdou tvořivosti je strach z nedostatku dovednosti kreslit. Tento strach je nutné odstranit. Za originální myšlenky je třeba děti chválit. V hodinách výtvarné výchovy by měla vládnout radostná a tvořivá atmosféra. Hlavním výchovným prostředkem je probouzení zájmu – zájmu o zvolené téma, zájmu o svět, zájmu o souvislosti a vztahy, zájmu o výtvarné ztvárnění. Rozvoj tvořivosti vnímám jako nezbytnou součást k harmonickému rozvoji člověka. Tvořivost je proces, kterým jedinec vyjadřuje svou základní podstatu, svou osobitost.

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila „Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí v rámci volného času.“ Mám velmi blízko k výtvarné výchově, proto jsem se zaměřila na výtvarnou tvořivost. Cílem mé diplomové práce je vyzvednout důležitost výchovy k tvořivosti a uvést ji do praxe. Zabývám se vzájemnými vztahy a souvislostmi tvořivosti, výtvarné výchovy a její využití ve volném čase. V počátečních kapitolách uvádím, jaká jsou kritéria a prvky tvořivosti, jak probíhá tvořivý proces. V dalších kapitolách se pak zabývám výtvarnou výchovou, která souvisí s tvořivostí. Všímám si zvláštností dětského výtvarného projevu a možnosti, jak tvořivě na děti působit. K závěru mé teoretické části uvádím významnost volného času a volnočasové výchovy. Na základě poznatků z teoretické části vyplynula praktická část – výtvarný projekt „O vodě.“ Cílem projektu je přispět k rozvoji výtvarné tvořivosti. Vést děti k výtvarné výchově prostřednictvím nejrůznějších výtvarných technik tak, aby děti získaly vnitřní zaujetí – vnitřní motivaci k činnosti. Projekt podněcuje v dětech aktivitu a tvořivost ve formě hry.

Hra nás učí komunikaci a pro děti je tou nejpřirozenější cestou učení. K poznání dochází přímou zkušeností, prožitkem, je založena na prozkoumávání, objevování a používání pojmů ve skutečném světě. Ochutnat, vyzkoušet, dotknout se, uvidět, uslyšet, vymyslet, představit si, pochopit, být ochoten vnímat, přemýšlet... to jsou slova, která by měla charakterizovat společný projev dětí. Vyjádřením, zážitkem, zkušeností dochází k rozvíjení tvořivosti dětí.

Literatura ze které jsem vycházela, byla z oboru pedagogiky, psychologie, výtvarné výchovy. Pro svoji praktickou část jsem využila dětskou literaturu.

Dalším cílem mé diplomové práce je, aby si děti uvědomily krásu přírody a uměly ji chránit a vážit si jí. K zvolení výtvarného námětu Voda mě vedl můj kladný vztah k přírodě. Proto bych svou zkušenost a velké obohacení přírodou a výtvarným tvořením chtěla předávat i dětem. Má práce je tedy výzvou spolupracovat a vytvářet harmonii v sobě, mezi druhými a přírodou. Úcta a znovuoobjevení harmonických vztahů souvisí s přátelstvím. Žít v přátelství se sebou, s druhými, s přírodou. Princip je jednoduchý. Zamilujeme si jen to, co poznáme a chránit budeme jen to, co si zamilujeme.

1 Výchova k tvořivosti

Tvořivost je vrcholným projevem lidské osobnosti. Ve své podstatě se jedná o vrozenou tendenci k sebeaktualizaci a seberealizaci, která je úzce spojena s potřebou svobody a samostatnosti člověka. Výchova chápe tvořivost jako prostředek k harmonické osobnosti. Jde tedy o individuální proces, který je ovlivněn řadou okolností např. jeho aktivitou, zájmem a dalšími podmínkami.

Výchova k tvořivosti zahrnuje všechny lidi. Z toho vyplývá nezbytnost diferencovaného přístupu a respektování svéráznosti každého jedince, což klade na výchovu velké nároky. Důležité je podporovat a rozvíjet také předstupně tvořivosti, tj. aktivitu a samostatnost, které mají souvislost s rozvojem tvořivosti.¹

„Cesta k tvořivosti zahrnuje celou řadu činitelů a podmínek, které teprve ve svém souhrnu poskytují příležitost a možnost, aby každý jedinec mohl usilovat o dosažení vrcholných úrovní své seberealizace v rámci svých předpokladů.“²

Tvořivost je tedy předpokladem plné seberealizace jedince. Je třeba si také uvědomit, že rozvíjení tvořivých sil člověka je dlouhodobý, nikdy nekončící proces, který má u každého jiný průběh.³

1.1 Hra

Hra prostupuje každý lidský život. Dominantní postavení má obzvláště v dětském věku, kdy plní řadu funkcí. Hra a tvořivost jsou spolu úzce provázány a často se prolínají. Tvořivé činnosti mají svůj původ ve hře a naopak hra je součástí tvořivých činností.

Tvořivá hra se vyznačuje velkou variabilitou. Od hráčů se očekává nápaditost a vyjadřovací schopnosti. Tvořivá hra neznamena utrácet čas. Napomáhá rozvíjet tvořivé myšlení, potlačuje lenost, funkční fixaci a rozvíjí vlohy. Hra aktivuje náš způsob uvažování,

---

¹ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, 1998, s. 8-12. ISBN 80-210-1880-1.

² MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, 1998, s. 9. ISBN 80-210-1880-1.

³ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, 1998, s. 13. ISBN 80-210-1880-1.

přináší radost a stává se i relaxačním prostředkem. Hra je tedy jedna z metod, jak lze rozvíjet tvořivost dětí i dospělých.⁴ Ke hře je nepostradatelná motivace a chuť si hrát.

1.2 Tvorba

Pojem tvorba se používá místo pojmu tvořivost v případě konkrétní problematiky. Tvorbou nazýváme jak samotnou činnost, tak i výsledek.

„Podle encyklopedického slovníku je tvorba činnost, produkující kvalitativně nové hodnoty, vyznačující se originalitou a společensko-historickou jedinečností. Pramení z podstaty lidského vědomí, předpokládá vytvoření vztahu mezi subjektem a objektem.“⁵

„Slovník spisovného jazyka českého charakterizuje sloveso tvořit jako „záměrnou, cílevědomou činností dávat vznik, vytvářet, něco vyrábět, dopracovat se něčeho, působit vznik něčeho, utvářet, tvůrčí činností působit, být zdrojem, základem, součástí, být (čím), existovat (v určitém tvaru), představovat něco, dělat, činit, realizovat.“⁶

1.3 Tvořivost

Tvořivost je významná vlastnost, která odkrývá nové přístupy a způsoby řešení nových situací, úkolů či pomáhá k originálnímu řešení problémů. Vlastní vynalézavost a flexibilita přináší vnitřní uspokojení.

Bez tvořivého zaujetí by nebyl možný civilizační pokrok a posun k pozitivním hodnotám. Už jen tvořivá atmosféra poskytuje bohatý potenciál pro vznik nových neotřelých nápadů a tento požadavek je pro všechny obory velký přínos. Tvořivost je tedy proces vedoucí k nečekaně dobrým výsledkům.⁷

„Tvořivost je schopnost poznávat předměty v nových vztazích a originálním způsobem, smysluplně je používat neobvyklým způsobem, vidět nové problémy tam, kde zdánlivě nejsou, odchylovat se od navyklých schémat myšlení a nepojímat nic jako pevné a vyvíjet z norem

⁴ Srov. PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha : Vodnář, 1999, s. 161. ISBN 80-86226-05-0.

⁵ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha : Vodnář, 1999, s. 17. ISBN 80-86226-05-0.

⁶ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha : Vodnář, 1999, s. 14. ISBN 80-86226-05-0.

⁷ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 104. ISBN 80-7178-599-7.

*vyplývající ideje i proti odporu prostředí, jestliže se to vyplatí, nacházet něco nového, co představuje obohacení kultury a společnosti.*⁸

*„Kreativita je schopnost člověka vytvářet myšlenky jakéhokoli druhu, které jsou v podstatě nové, a těm, kteří je vytvořili, byly dříve neznámé.“*⁹

S tvořivostí dětí souvisí jejich zájem. O zájem lze pečovat, vychovávat a vést ho. Můžeme děti tedy vychovávat k mnohostrannosti, flexibilitě, přizpůsobivosti a podporovat v nich tvůrčí schopnosti.

Laskavý, důvěrný vztah mezi vychovatelem a dítětem je úrodnou půdou k zdravému rozvoji osobnosti dítěte. Ve výchově je důležité dávat stále podněty k dobru a svým příkladem dokázat nadchnout. Probouzet v dětech jejich vnitřní motivaci. Znamená to naučit je chtít. Tím se získá zaujetí a zvědavost, která vede ke skutečnému zájmu. Prvním krokem k zaujetí je oslovení jejich citů. Tvořivá a zážitková pedagogika nám nabízí hodně inspirace.

1.3.1 Kritéria kreativity

Tvořivost patří mezi podstatné znaky lidského bytí. Tvořivost lze ovlivnit výchovou nebo prostředím, proto ji lze během života trénovat a rozvíjet. Chceme-li tedy přispět k rozvoji tvořivosti, musíme být nejdřív sami tvořiví. Předávat druhým můžeme jen to, co sami máme, a tím, čím jsme. Otázka výchovy či rozvoje kreativity jiných je zároveň seberozvojem tvořivosti pedagoga.

Tvořivost však není pouze výsadou „talentovaných“, kterou je obdařeno několik lidí, ale všichni lidé jsou do určité míry tvořiví. Z pedagogického a psychologického hlediska obsahuje tvořivost celou řadu vlastností.¹⁰ Základním znakem tvořivosti je novost, která umožňuje řešit věci neobvykle, důvtipně a překvapivě a napomáhá osobnímu vývoji člověka.

---

⁸ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha : Vodnář, 1999, s. 14. ISBN 80-86226-05-0.

⁹ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. Praha : Vodnář, 1999, s. 14. ISBN 80-86226-05-0.

¹⁰ Srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha : Portál, 1999, s. 114. ISBN 80-7178-205-X.

Lowenfeld uvádí další charakteristiky tvořivé činnosti:¹¹

- **Senzibilita** – Lowenfeld zdůraznil jednu ze základních povinností výtvarné výchovy a to „*učinit mládež senzibilnější k sobě samé a k svému okolí.*“¹² Dle Guilforda pojem senzibilita v sobě skrývá schopnost vidět jemnosti, chyby, odkrývat nedostatky a nalézat potřeby věcí atd.

- **Schopnost setrvat ve stavu koncentrované vnímavosti** – Guilford rozlišuje mezi pohotovostí přijímat myšlenky a schopností čerpat z myšlenkových asociací závěry. Volný projev ve výtvarné výchově je přímo založen na schopnosti třídít a zpracovávat dojmy, obsahy a myšlenky a promítat je do výtvarných ztvárnění skrze nejrůznější vlastnosti materiálů.

- **Duševní pohyblivost** – (flexibilita) – znamená schopnost změny, přizpůsobivost, různorodost nápadů a návrhů, kritičnost. V tvůrčím procesu má náhoda také své místo, děti se učí pružnosti.

- **Původnost, osobitost** – Individuální jedinečnost vedle přizpůsobení musí být také doceněna.

- **Schopnost přeskupovat a přetvářet** – neboli také „*pozměňovat funkci předmětu tak, aby byl užitečný jiným způsobem.*“¹³ Výtvarná výchova může napomoci používat nejrůznější materiály novým způsobem.

- **Schopnost cílevědomé analýzy** – přivádí nás k jádru věci, nenechává nás na povrchu.

- **Schopnost vytvářet syntézu** – z předmětů se vytváří nový celek s neobvyklým významem.

- **Cílevědomá organizace** – (jako nejvyšší stupeň syntézy organizace obsahu a formy)

---

¹¹ Srov. UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s.126-127. ISBN – neuvedeno.

¹² UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 126. ISBN- neuvedeno.

¹³ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 127. ISBN- neuvedeno.

1.3.2 Strukturní prvky tvořivosti

Poodhalit podstatu tvořivosti je možné rozčleněním na jednotlivé složky. Jedná se zejména o paměť, myšlení, představivost, fantazii, imaginaci a intuici. Důležitou roli hrají také tvůrčí schopnosti, jako je senzitivita, flexibilita, fluence, originalita, elaborace a redefinice. Jednotlivé složky se navzájem doplňují a sjednocují.

Zvláštní místo v tvořivosti obsahují intelektuální vlastnosti, kterými se zabýval hlavně J. P. Guilford, ale i další badatelé. K intelektovým operacím patří poznání, paměť, konvergentní a divergentní myšlení a hodnocení. Kognitivní operace umožňují jasně a správně vnímat, objevovat nové věci a také plánovat činnost. Úloha paměti je nepostradatelná jelikož pro tvořivou činnost vytváří prostor, v němž se každá psychická činnost odehrává, fixují se v ní všechny produkty činnosti.

Za nejdůležitější předpoklad tvořivosti se považuje divergentní myšlení. Divergentní myšlení vede k několika možným řešením úlohy. Naopak konvergentní myšlení je nezbytné, hledáme-li jediné správné řešení nějakého problému.¹⁴ Pro kreativní aktivity, které ovlivňují divergentní postupy jsou významné základní faktory tvořivosti:¹⁵

- **Fluence** (plynulost) představuje schopnost rychlé produkce množství nápadů, bohatost myšlenek a představ atd.
- **Flexibilita** (pružnost) znamená schopnost produkovat různorodá, odlišná řešení problémů.
- **Elaborace** (rozvinutí, upřesnění) je schopnost přesně formulovat myšlenky, realizovat nápady, vypracovat funkční detaily při řešení problému.
- **Originalita** představuje schopnost vytvářet nová, neobvyklá a zajímavá řešení problémů, produkovat nové myšlenky.
- **Senzitivita** znamená citlivost na problémy, schopnost vidět problémy a formulovat je i tam, kde zdánlivě nejsou vidět.
- **Redefinování** je transformační schopnost. Znamená schopnost změnit funkce části nebo celku a použít je v nových souvislostech, použít staré poznatky novým způsobem, vidět nové souvislosti atd.

¹⁴ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, 1998. s. 74-75. ISBN 80-210-1880-1.

¹⁵ Srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha : Portál, 1999, s. 125-126. ISBN 80-7178-205-X.

Nepostradatelným prvkem tvořivosti je představivost a fantazie. Představivostí (obrazotvorností) chápeme schopnost znovu vyvolat dříve vnímanou skutečnost. Fantazie představuje psychický proces, ve kterém člověk vytváří relativně nové představy. Představivost a fantazie mohou vytvářet variace a kombinace jevů, které pak tvoří základ pro objevování nových skutečností.

Kreativního procesu se ve značné míře účastní také imaginace a intuice. Imaginace znamená schopnost představit si složité děje, manipulovat libovolně se svými představami, podle potřeby je měnit, kombinovat a propojovat. Intuice postihuje podstatu jevů bezprostředním nazíráním, vhledem či náhlým pochopením bez logického důkazu.¹⁶

1.3.3 Tvořivý proces

Tvořivý proces znamená postupné a na sebe navazující změny, které vedou k výslednému novému produktu. Z analýz badatelů odpovídají realitě tvořivého procesu čtyři fáze myšlenkového procesu. Tyto fáze však nelze chápat jako neměnné a od sebe jednoznačně oddělené stupně. Fáze nám lépe pomáhají porozumět procesu tvořivosti a slouží k větší orientaci při rozvoji tvořivosti dětí. Nejčastěji se uvádějí tyto fáze:¹⁷

- příprava (preparace)
- zrání (inkubace)
- osvětlení (iluminace)
- ověření (verifikace)

Fáze přípravy představuje situaci před řešením problému. Do přípravy patří identifikace problému, jeho objevení, shromáždění veškerých informací, které mohou být užitečné k řešení, analýza a konfrontace s dosavadními vědomostmi. Důležitá je i motivace, která je hnacím motorem následného řešení.

Fáze zrání začíná vymezením problému a vytyčením první hypotézy a končí nalezením řešení. V této fázi se vyskytuje transfer, při němž se poznané vztahy a vlastnosti jednoho jevu přenášejí na jiný objekt. Uplatňuje se však i přímý vhled, hra asociací atd.

¹⁶ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, s. 76. ISBN 80-210-1880-1.

¹⁷ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, s. 77. ISBN 80-210-1880-1.

Fáze osvětlení přináší náhlé rozuzlení problému, obvykle na základě nějakého vnějšího či vnitřního podnětu (inspirace). Toto patří k nejméně prozkoumaným i ovlivnitelným procesům podílejícím se na tvořivosti. Důležitou roli zde hraje představivost, fantazie, imaginace a intuice. Intenzita tvůrčí představivosti vede k objevování nových cest a řešení.

Fáze verifikace souvisí s potřebou zjistit, zda nová myšlenka nebo produkt odpovídá kritériím tvořivosti. Tato fáze tedy znamená ověření a realizaci řešení.¹⁸

2 Tvořivost je výrazem základní podstaty dítěte

Myslím si, že každý má určitě vrozenou schopnost být tvořivý. Tvořivost má mnoho tváří a projevuje se různým způsobem. Neměli bychom však přeceňovat konečný produkt nad tvořivým procesem, nýbrž proces bychom měli chápat jako něco velmi důležitého a podstatného. Měli bychom podporovat vnitřní svět dětí, jejich představivost a sebevyjadřování. V dětství hrají představy velkou roli.

„Zdá se, že dospělí i děti potřebují určitý systém duševních symbolů, které by nebyly tak abstraktní a mnohoznačné jako „pouhá slova“, ale vztahovaly by se na věci samy, na celou vjemovou zkušenost. Představy lze považovat právě za takové symboly.“¹⁹

Fantazie vnáší nový pozitivní elán, dynamiku do života. Je však nutno vystihnout hranici mezi fantazií a fantazírováním. Je nutno rozlišit, co rozvíjí nové obzory a mezi tím, co odvádí od reálného života a vytváří tak nezodpovědnou iluzi a náhražku.²⁰

Tvořivost se dotýká nitra dítěte. Je něčím ryze osobním. Znamená to být sám sebou a chovat se podle toho.²¹ Mít odvahu být originální, nesnažit se jen striktně kopírovat, to jsou první předpoklady.

„Tvořivost je tedy proces, jehož prostřednictvím v sobě děti pomocí produktů své imaginace objevují svou podstatu, demonstrují tak navenek určitou část toho, čím vlastně

¹⁸ Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, s. 77-79 ISBN 80-210-1880-1.

¹⁹ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 100. ISBN 80-7178-599-7.

²⁰ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 102. ISBN 80-7178-599-7.

²¹ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 16. ISBN 80-7178-035-9.

uvnitř jsou. Tyto projevy vlastního já mohou nabývat libovolných forem, jsou však kategorickým imperativem tvořivosti.“²²

Tvořivý potenciál je tedy ukryt v každém člověku. Projevovat se spontánně, bez obav z trestu, s vnitřní motivací sebou přináší velké uspokojení a radost. Tyto principy se rovněž vyskytují v dětské hře.

2.1 Proč je pěstování tvořivosti důležité?

Tvořivost je přirozenou reakcí dítěte a souvisí s jeho sebeúctou a sebedůvěrou. Důležitým projevem je sebevyjadřování, které pomáhá k pochopení vlastního já. Pokud je však tomu zabráněno, může se stát, že dítě začne pochybovat o své hodnotě, bude mít nadměrný strach z kritiky a hodnocení a bude zakoušet pocit ostudy. Naopak jestliže je výchova k tvořivosti a sebevyjadřování podporována, dítě získává jistotu a váží si své osoby, je si vědomo své vlastní ceny.

Tvořivost je tedy základem sebeúcty. Dalo by se říct, že je to snad nejzákladnější poselství. V běžném životě se právě na zdůraznění vlastní hodnoty zapomíná, což má pak negativní důsledky ve výchově. Jednou z možností, jak tedy vést děti k sebeúctě, je podněcovat jejich tendence k tvořivé činnosti. Děti si pak mohou uvědomit svou jedinečnost a neopakovatelnost. Činnosti, které vykonávají, jim přináší uspokojení a zálibu. Zároveň však musíme dítě utvrzovat a oceňovat za kvality, které ho činí osobitým a podporovat ho v dalším rozvoji.

Tvořivost zvyšuje sebevědomí. Umožňuje to svoboda ve vyjadřování. Děti jsou vedeny k snadnějšímu porozumění svých pocitů. Vyjadřují, co cítí, čím žijí, co je naplňuje. Napomáhá k tomu bezpečná atmosféra, děti nejsou ohroženy a jsou samy sebou.

Tvořivost napomáhá ke komunikaci. Naučit se vyjadřovat své city přímo znamená velkou výhodu. Neštěstím je, když dítě potlačuje své nepříjemné pocity, které se pak projeví nevhodným způsobem a to např. zlostnou rvačkou, rozbíjením věcí, nářkem, nepřiměřeným dováděním atd. Může se stát, že krom těchto problémů jsou často děti apatické i např. k radostným zážitkům.

---

²² REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 16. ISBN 80-7178-035-9.

Pokud dovolíme dětem vyjadřovat nejrůznější pocity, je to jedna z taktik, jak vychovávat k tvořivosti. Čím víc si děti uvědomují své pocity, tím víc se mohou vžít do pocitů druhých lidí. Mají větší schopnost empatie, dokážou hbitě reagovat, spolupracovat s druhými a komunikovat. Umí říct, co potřebují a schopnost rozhodovat se či něco jiným vysvětlit pro ně nebude problémem. Podstatné je, že dítě se učí i s negativními city pracovat a vyjadřovat je přijatelnějším způsobem než např. útokem na druhé.

Integrita bývá vedlejší efekt. Být sám sebou a snažit se dosáhnout vysoké kvality tvořivosti a celistvosti. Děti se učí nápodobou. Proto je důležité, aby měly dobré vzory.²³

„Integrita znamená, že v rozhodování takové osobnosti se odráží její smysl pro hodnoty, pro to, v co věří, i její citění. Ego takové osobnosti zůstává nerozpolceno změnami a stresy, jejichž působení je během života vystaveno.“²⁴

Tvořivost je svou vlastní kvalitou pozitivní optimistická hodnota. Lidem přináší vitalitu, radost ze života, veselí. Lidé věří, že pokud budou chtít, vše se jim může podařit. Správné rozvíjení tvořivých schopností prospívá duševnímu zdraví a odbourává stres.

Tvořivé atmosféře dobře přispívá humor a radost z maličkostí. Tvořivý proces zaručuje klidné, pohodové a bezpečné klima.²⁵ Tam, kde děti jsou často kritizovány či trestány, ztrácejí pocit jistoty, který jim brání v tvořivosti a sebevyjádření. Takové děti pak snadno sklouznou k tomu, že se nijak neprojeví a jsou považovány za „černou ovci“.

2.2 Posuzování produktů tvořivosti

Děti těžko snášejí kritiku svých výtvořů, protože to vnímají jako útok na svou osobu. Dospělí se někdy dopouští základní chyby a to srovnávání dětských prací s určitými abstraktními standarty a výsledky jiných dětí. Pokud děti něco zaujme, snaží se o maximální provedení daného úkolu. Proto často i konstruktivní kritika není na místě. Jedno z velkých umění je práci vhodně ocenit, ale neposuzovat.

²³ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 29-32. ISBN 80-7178-035-9.

²⁴ REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 33. ISBN 80-7178-035-9.

²⁵ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 51-52. ISBN 80-7178-035-9.

Dnešní doba je zaměřena na výkon a hodnocení, ale právě díky srovnávání a poměřování se tvořivost vytrácí. Vhodné je, jestliže daný obrázek či výtvar poslouží jako dárek či dekorace. Tak je dítě ujištěno, že jeho výtvar přinesl radost i ocenění ostatních. Dítě pak může rozhodnout, zda bude totéž opakovat ještě jednou či vytvoří něco nového.

Měli bychom dát pozor i na nadměrnou chválu. Děti se pak mohou domnívat, že podmínkou přijetí jejich díla ostatními je splnění určitých normativních pravidel. Výtvary taky nemusí být vždy naprosto perfektní, protože tvořivost neznamená to stejné jako technickou zručnost.²⁶

„I velmi tvořivé děti, které vidí a prožívají věci až do hloubky své podstaty, ještě nemusí mít potřebnou technickou zručnost k tomu, aby vhodným způsobem uměly vyjádřit to, co cítí.“²⁷

Pokud dítě stále slyší, že je nejlepší bez rozlišování určité kvality, může pak bohužel narazit na hodnocení svých vrstevníků či nešetrných pedagogů. Začne pak rychle pochybovat o svých schopnostech.²⁸

2.3 Proč děti přestávají být tvořivé

Každá věková etapa sebou nese určité charakteristiky, výzvy, úkoly a potřeby. Potřeba tvořit je jedna ze základních potřeb dítěte. Postupně pak přichází požadavek přizpůsobení se, kompromisů a vlastnosti jako např. nezávislost, introspekce, potřeba sebevyjadřování ustupují někdy do pozadí.

Ze všech různých potřeb je hlavním soupeřem tvořivosti potřeba účasti, začlenění se do nějaké skupiny. Je vhodné, jestliže vychovatelé a rodiče rozvíjejí u dítěte obě tyto potřeby. Dítěti by měl být dán prostor pro skupinové aktivity i příležitost k tvořivému sebevyjadřování, aby bylo docíleno rovnováhy.

²⁶ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 57-60. ISBN 80-7178-035-9.

²⁷ REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 60. ISBN 80-7178-035-9.

²⁸ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha, 1995, s. 60. ISBN 80-7178-035-9.

Střídání období rozvoje a útlumu tvořivosti dětí má většinou příčinu v kolísání mezi potřebami být konformní a být individualitou. Nejlepším řešením je, jak se lidově říká, „uchovat si zlatou střední cestu“. Jinou příčinou poklesu tvořivosti může být větší zájem z netvůrčích činností – zvláště těch, které v sobě zahrnují studium nebo učení např. tzv. „knihomolové“. Jiný zájem, jako např. společenské akce, mohou být pro jiné děti větším upokojením než individuální tvořivá činnost. Vše podstatně tedy závisí na tom, čemu děti dávají přednost, pro co jsou nadchnuty a čím se zabývají.²⁹

Nezbytné je, aby děti byly k tvořivé činnosti povzbuzovány a vhodně motivovány. Tato výzva je především podstatná pro výchovné pracovníky a rodiče, aby se dětem stali oporou. Dětskou kresbu, malbu nebo jiný výtvarný projev dítěte bychom neměli opravovat, ani bychom neměli dítěti nic předkreslovat. Předkreslování, stejně jako podceňování dětského výkonu nebo naopak jeho nezasloužená chvála, výtvarný projev brzdí a zájem o výtvarnou činnost tlumí.

Naším úkolem je pomáhat dítěti s tím, co je nezbytně nutné (např. při přípravě a úklidu). Tvořivost rovněž může být tlumena zavedením přísných norem hodnocení. Tato náročnost představuje překážku ve volném projevu. Dítě je nadměrně stresováno vysokými požadavky a kritikou a předpokládá už dopředu svůj neúspěch. Důležité je, aby děti věděly, že svých cílů mohou dosáhnout. Otevřená přátelská atmosféra napomůže i k otevřenému sebevyjadřování a k tvůrčím projevům.³⁰

2.4 Tvořivé děti

Mezi vlastnosti tvořivých dětí patří např. větší samostatnost, agresivita, silná sebejistota, introvertnost. Děti často nedbají na mínění druhých, těžko snáší normy a předpisy, jsou nekonformní a projevuje se u nich silná tendence k sebeaktualizaci. Tvořivé děti mohou být vůdcovské typy. Vynikají dynamikou, pohybem a zájmem o poznání. Odvážně se pouští do řešení nových náročných problémů. Při řešení projevují samostatnost, nápaditost, tvořivou fantazii a aktivitu. Problémy se snaží řešit více způsoby.

Šablony, stereotypy a mechanické učení tyto děti moc nenadchne. Často pracují bez přímého příkazu, jsou zvědavé a kladou otázky. Rády pomáhají svým spolužákům. Tvořivé

²⁹ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha, 1995, s. 74-76. ISBN 80-7178-035-9.

³⁰ Srov. REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995, s. 77-78. ISBN 80-7178-035-9.

děti jsou odvážné, hravé a optimistické. Umí lépe dělat závěry a pro svou citlivost snáze odhadují problémy. Mají smysl pro dobrodružné příběhy či jednání.³¹

3 Tvořivost ve výtvarné výchově

Při rozvíjení tvořivosti je důležité, aby pedagog zajistil dítěti dostatek podnětů, informací a inspirací. Dítě se pak může svobodně orientovat a rozhodovat v situacích a problémech, které řeší. Tedy prostřednictvím zkušenosti dítě rozvíjí své vrozené nadání. Jde tedy o vytvoření vhodného prostředí a podporu jeho zájmu a zvědavosti.

Jestliže chceme v dítěti podpořit tvořivost, musíme mu dávat úkoly, které rozvíjejí představivost, fantazii a ochotu ke změně. V zajímavé motivaci jde hlavně o probouzení nápadů a představ, aby se mohly rozvíjet osobité vyjadřovací schopnosti dítěte. Daná hra či úkol musí odpovídat vývojovému stupni dítěte. Hra má podněcovat zájem a rozvíjet ho. Nejlepší je využít toho, co děti zažily.

Výtvarná výchova poskytuje pro rozvíjení tvořivosti velký prostor. Má význam pro rozvoj celkového tvořivého potenciálu člověka. Tvořivost je považována za jednu z charakteristik výtvarné výchovy. Výtvarná kreativita je rovněž podobná dětské hře. Poznání materiálu je předstupeň k tvořivému zacházení. Každému tvoření musí předcházet vyzkoušení a experimentování. Skrze něho se uvolňuje přebytečná energie, dochází k rozpoutání hry představ, vzpomínek a citů. Při samotném tvoření se uplatňuje snění, volná hra představ, uspokojení z manuální práce. Neznamena to však, že by všichni museli překypovat výtvarným nadáním. V cvičeních a výtvarných technikách, které dále uvedu, je důležitá vůle něco nového si vyzkoušet a překonat vlastní bariéry. Cílem však není jen výtvarný rozvoj, ale rozvoj celé osobnosti, všech duševních funkcí.

Výtvarné vnímání přispívá k rozumové výchově, rozšiřuje rozlišovací schopnosti, podporuje citový rozvoj, upevňuje sebejistotu. Děti se mohou radovat z úspěšné činnosti, ale také ze spolupráce s ostatními, čímž se posiluje sociální vývoj, zejména budování vrstevnických vztahů.³²

³¹ Srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha : Portál, 1999, s. 123-124. ISBN 80-7178-205-X.

³² Srov. KÖNIGOVÁ, M. *Tvořivost = kreativita*. Praha : UK FF, 1998, s. 65-67. ISBN 80-85899-52-3.

Při kreslení, stejně jako v jiných výtvarných činnostech, se dítě uvolňuje, vyjadřuje, co je tíží, a tím se zbavuje napětí. Můžeme tedy říci, že výtvarná činnost má terapeutický účinek. Ve výchově je důležité dítě podněcovat, zajímat se, co dítě vytvořilo. Je vhodné nechat dítě, aby nám vysvětlilo, co vše na obrázku najdeme. Nenaléhejme však příliš na dítě. Náš zájem může vyústit do pochvaly. Můžeme zároveň klást otázky podporující vývoj poznávacích procesů nebo rozhovor o daném tématu, který podněcuje rozvoj osobnosti.³³

Kresbou na dané téma nebo dokonce společnou kresbou na jednom velkém archu papíru můžeme napomáhat vytváření pocitu sounáležitosti s ostatními dětmi. Nezapomínejme také, že největším oceněním dětí je vystavení výtvoru. U vychovatele je rozhodující pedagogické mistrovství, které vyrůstá z vnitřně bohaté osobnosti, ze vzdělání, praxe a ze vztahu k dětem. Pramení tedy z přirozeného nadání, ze zájmu, citu a z tvořivých sil každého vychovatele. Nezbytná je ještě jedna schopnost a to proniknout do dětského světa a pochopit ho.³⁴ Znamená to také věnovat maximální pozornost volbě námětu vzhledem k obzorům dětí. S tím pak souvisí i výběr vhodné výtvarné techniky, materiálu a pomůcek. Někdy výběr můžeme určit, jindy volbu můžeme ponechat na dětech. Měli bychom se snažit, abychom dětem nabídli co nejpestřejší vyjadřovací prostředky a materiál a dovolit dětem, aby se mohly svobodně vyjádřit.

3.1 Motivace rozvíjí tvořivost

Výtvarné činnosti mají plnit svou pedagogickou funkci a nemají být pouze jen zástupnou aktivitou vyplňující čas. Je potřeba, aby byly tyto činnosti kreativní a nesměřovaly pouze k rukodělnému zdobnictví. Proto je potřeba dodržovat určité zásady.

Výtvarné činnosti, jejich vedení, motivování i hodnocení má svou metodiku, kterou je záhodno znát a dodržovat. Při motivaci je nutné vycházet z předchozích smyslových zkušeností dětí. Před vlastní výtvarnou činností si pedagog s dětmi povídá o jejich zážitcích vztahujících se k následné výtvarné činnosti. Děti povídají o tom, co budou výtvarně zpracovávat, pedagog povzbuzuje jejich představivost.

---

³³ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 84. ISBN 80-7178-599-7.

³⁴ Srov. SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 1998, s. 5. ISBN 80-85808-47-1.

Při vlastní výtvarné činnosti pedagog podněcuje tvořivost, nezasahuje do vlastního zpracování námětu, pouze usměrňuje užívání výtvarné techniky. Při hodnocení, kterým musí končit každá činnost, děti s pedagogem oceňují jednotlivé práce. Na každém výtvaru lze něco pochválit.

Výslednému výtvaru však musí předcházet silný prožitek, jehož intenzita se zrcadlí ve formě a v kvalitě výtvarného projevu. Podle výtvarného pedagoga Aloise Toufara má být výtvarná práce nástrojem a prostředkem poetizace dětského života, výtvarným záznamem o intenzitě prožitku dítěte. Výtvarná výchova má tedy přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání skutečnosti a k její poetizaci.³⁵

3.2 Výtvarné vnímání, myšlení a vyjadřování

Základem pro tvořivé procesy je rozvoj vnímání a reakce na stimuly. Trojice duševních funkcí je tedy tvořena vnímáním, představivostí a myšlením, které jsou nezbytné ve výtvarném projevu. Kreslení či jiná výtvarná činnost přispívá k smyslovému ověřování světa. Každá kresba je výrazem dětského poznání světa, různých zkušeností a barvitostí představ.³⁶

Pro děti je výtvarná činnost nejdříve sebeuspokojením, něčím jako ventilem vnitřního přetlaku představ. Dítě beze slov tyto představy zhmotňuje, činí je viditelnými, dává jim volnost.³⁷ Výtvarné podněty jako např. linie, tvar, světlo, barva, struktura, objem obklopují dítě již v předškolním věku. Nejdřív se snaží odlišit rozdíly různých výtvarných kvalit, později vyciřuje jejich vzájemné vztahy a spojení. Souběžně s vnímáním se vynořuje výtvarné vidění, výtvarné myšlení a cítění.³⁸

„*Kdo kreslí, učí se vidět.*“³⁹ Musí danou věc nejen více pozorovat, ale také přemýšlet o jejím původu, složení a funkci. Osvědčuje se také sbírat dojmy, vytvářet si citové vztahy k lidem či věcem, které nám umožní vidět více zajímavostí. Teprve tak se člověk může

³⁵ Srov. SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 1998, s. 4. ISBN 80-85808-47-1.

³⁶ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 7. ISBN 80-7290-058-7.

³⁷ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 83-84. ISBN 80-7178-599-7.

³⁸ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 7. ISBN 80-7290-058-7.

³⁹ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 106. ISBN 80-7178-599-7.

vyjádřit. Výtvarná činnost je jednou z cest, která vede k sebepoznání, seberealizaci a sebevyjádření. Výtvarné vidění podporují podněty z okolí. Dítě je odkrývá v kulisách všední reality, ve výjimečných situacích i v umění.⁴⁰

„Vnímání představuje vysoce aktivní činnost, ve které jako by vnímající vysílal oproti mnohotvárné a příliš mnoho podnětů nabízející skutečnosti jakési jednoduché vzorce a „rastry“, něco jako sítě, jimiž skutečnost buď projde nepovšimnuta, anebo se rázem zachytí.“⁴¹

„Vzorce“ jsou založeny hlavně na hluboko uložené smyslové zkušenosti, na tvarové, hmatové, barevné, čichové, chuťové i kinetické paměti. V úvahu přicházejí i emocionální faktory (různé sympatie a přání) a racionální faktory (úvaha, logická argumentace, třídění). Impulzy vnějšího světa se spojují s našimi „předpracovanými“ vnímacími postoji.⁴²

Výtvarné myšlení obsahuje pojmenování konkrétních nebo abstraktních obrazotvorných prvků, ty nás přibližují k výtvarnému dílu. Můžeme rovněž srovnávat výtvarné prvky, hledat mezi nimi vztahy, ověřovat si jejich spojení a hodnotit je. Mezi metody, které rozvíjí výtvarné myšlení, patří analýza, syntéza, parafráze, transpozice, abstrakce, variabilita, alternativní přístup k řešení aj.

Výtvarné cítění je neoddělitelné od výtvarného myšlení. Dítě snadno dokáže vycítit příjemnou nebo nepříjemnou barevnost a podle ní poznat, zda se jedná o smutný či veselý vztah. Poznává důležitost podle významného prvku, který je barevně či jinak zdůrazněný. Umí vystihnou atmosféru situace na obrázku. Dokáže tedy bohatě využívat výtvarný jazyk a vnímat vlastní reakce na podněty okolního světa či na tvorbu druhých.

Tvořivé myšlení podněcuje různorodost výtvarného vyjadřování. Může se jednat o ztvárnění jednoho tématu různými výtvarnými prostředky – kresbou, malbou, grafikou, plastikou atd. Jinou rozmanitost poskytuje volba námětu. Jindy nás může zaujmout řešení světla, stínu, barev nebo celek či detail. Proto dítě může do své výtvarné činnosti vkládat celé své já, své schopnosti, prožitky a zkušenosti. Výsledek takové práce je často jedinečný,

⁴⁰ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 7. ISBN 80-7290-058-7.

⁴¹ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 93. ISBN 80-7178-599-7.

⁴² Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 94. ISBN 80-7178-599-7.

nezaměnitelný. Je to ryze osobní, subjektivní zpráva o okolním světě. Proto výtvarná činnost pomáhá dítěti poznávat svět plně a hlouběji.⁴³

3.3 Výtvarná výchova se představuje

Pod pojmem výtvarná výchova se skrývají dva různé procesy. Jedná se o výchovné působení a výtvarné vzdělávání. Výchovná role považuje za výchozí schopnost vcítění se a uvědomování si vlastních reakcí. To napomáhá k hlubšímu poznávání sama sebe a světa. Tomu předchází vnímat podněty všemi smysly, být otevřený – umět se pozastavit. Z vnímání a prožívání podnětů, z přemýšlení o světě, o vztazích mezi lidmi pramení sebepoznání, sebevyjádření a sebezařazení. Jako výchovný prostředek vystupuje do popředí dialog. Skrze něj dítě klade otázky a současně nabízí odpovědi nebo prožitky.

Další rovinou je rozvíjení všeobecného vzdělání, které vstupuje do výtvarné výchovy spolu s námětem. Dítě se tak může dozvídat a dotýkat různých stránek života, vědy i umění. Rozšíření zájmu o jiné oblasti, než pouze výtvarné, může budit dojem zapomnění na výtvarné hodnoty. Avšak není tomu tak, protože výtvarná výpověď je nepostradatelná a pohled na více oblastí nám umožňuje komplexní vnímání skutečnosti.

K výtvarným vyjadřovacím prostředkům patří prvky výtvarné řeči a kompoziční vztahy mezi nimi. Nazýváme je často jako prostředky výrazu. Dalším vyjadřovacím prostředkem jsou nástroje, materiály a postupy. Materiál také vyvolává emotivní reakce, spojené s haptickým zážitkem, a podobně působí i stopa nástroje. Výtvarné techniky proto obsahují vlastní výrazové prostředky. Důsledkem mnohvrstevného pojetí výtvarné výchovy je ukotvení dítěte do světa přírody, do civilizace a do lidského společenství.⁴⁴

„Rovnovážný vývoj dětské osobnosti podmiňuje harmonie mezi poznáváním, citovým životem a schopností rozeznávat dobro a zlo.“⁴⁵

⁴³ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 8-9. ISBN 80-7290-058-7.

⁴⁴ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 10-11. ISBN 80-7290-058-7.

⁴⁵ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 11. ISBN 80-7290-058-7.

Měli bychom se proto snažit děti nenásilnou formou přivádět k vyššímu stupni poznání, citového života i morálního citění.

„Rodíci se poznání a citové i morální rozvíjení osobnosti je nejcennějším příspěvkem výtvarné výchovy ke komplexnímu vzdělávání dětí a mladých lidí.“⁴⁶

3.3.1 Výtvarný projev mladšího školního věku

Výtvarný projev raně školního věku se nazývá „zlatým věkem dětské kresby“. Postupně se vynořují ikonografické znaky dětství, které dítě klade do vzájemných vztahů a jejich výraz ovlivňuje barvou. Vrcholná podoba výtvarného projevu je ve věku 7-9 let. Tvorba dětí je barevná, hravá, spontánní, sebejistá a plná nápadů.

Vývoj ranného výtvarného vyjadřování tedy doprovází zvláštnosti výtvarného projevu. Jde hlavně o nezvyklé způsoby vyjadřování. Dítě se chce podělit o všechny vědomosti a skryté souvislosti nebo o duševní stavy. Čím bohatší je vnitřní život dítěte, tím je názornost větší a vymyká se běžnému ztvárnění. Bohužel v současné době je výskyt těchto zvláštností menší. Ztrácí se zájem o výtvarné tvoření, narůstá nesoustředěnost, neklid. Dětem chybí v rodinách čas pro pozorování, prožívání, přemýšlení. Útlum fantazie a vůle vynaložit námahu oslabuje pasivní zábava, např. televize, počítačové hry atd.

V tvorbě dětí najdeme i ikonografické znaky. Mezi ně patří nejdříve slunce, mrak, zvíře, pták, dům, strom, auto. Později se k nim řadí i další znaky. Jiným typem ikonografického znaku jsou znaky převzaté (např. Rumcajs, Tom a Jerry, Barbie). Spojení těchto znaků s dětským výtvarným projevem působí často disharmonicky, protože je dítě kopíruje, přejímá je hotové. Tyto vzory slouží k vyjádření citového vztahu dětí. Prevzaté znaky používají převážně děti málo tvořivé, pasivní, které nemají potřebu objevovat. Kopírování ochromuje fantazii a vede k dokonalému napodobování, ne k vlastní výtvarné tvorbě. V grafických znacích či dalších symbolech se odráží motorické schopnosti a psychické ladění dítěte. Vypovídají nám něco o výtvarné paměti, impulsivnosti, představivosti a kreativitě. Dále se můžeme dozvědět o životních zkušenostech dítěte, o jeho povahových vlastnostech, zručnosti a výtvarném typu. Ikonografickými znaky dítě

⁴⁶ ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 13. ISBN 80-7290-058-7.

charakterizuje bytosti, ke kterým má sympatii, ztvárňuje své oblíbené prostředí, časové i prostorové vztahy.⁴⁷

V dětské kresbě se objevuje obsahová a citová bohatost a barevná experimentace. Kresby dívek a chlapců se od sebe navzájem liší. U děvčat převažují postavy princezen s množstvím detailů v oblečení. Hlavním znakem těchto kreseb je bohatá barevnost. Na kresbách chlapců se často vyskytují bitvy, rytíři, letadla, kosmické rakety, tanky, auta. Formální provedení automobilů je obvykle precizní, podle typu auta.

Mladší školní věk je jedno z nejproduktivnějších období dětské kresby s velmi širokou námětovou oblastí. Kresby postav bývají již profilové, znázorněné v pohybu, do popředí vystupuje dynamičnost kresby. Barevná experimentace je bohatá. Setkáváme se i s tím, že dítě pro určité vlastnosti postav vybírá záměrně i barvy. Kresby jsou plošné, doplněné řadou detailů, které vypovídají o činnosti postav.⁴⁸

Kolem desátého roku dochází ke stagnaci, kdy vývoj grafických znaků končí. Jde o období neobyčejně složité, které vede ke ztrátě sebedůvěry a následně i zájmu o výtvarné aktivity. Tento proces, který trvá i více let, se nazývá krize dětského výtvarného projevu. Vývoj doprovází vnitřní rozpor mezi objektivním pozorováním a jeho neobratným vyjádřením. Ubývá spontánní výtvarnost, výraz a přesvědčivost projevu. Postavy jsou často strnulé, obrazové znaky ochuzené, vyskytuje se strach z barevné nadsázky.⁴⁹

„Výtvarně projevové problémy lze do značné míry předvídat na základě výtvarně typologické orientace žáků, která ovlivňuje způsob jejich vyjadřování a jeho možný vývoj.“⁵⁰

⁴⁷ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 15-16. ISBN 80-7290-058-7.

⁴⁸ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha : Avicenum, 1986, s. 196, ISBN – neuvedeno.

⁴⁹ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 15. ISBN 80-7290-058-7.

⁵⁰ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 16. ISBN 80-7290-058-7.

3.3.2 Výtvarně projevové typy dětí

Aby se mohl člověk projevovat jako osobnost, musí se vyvíjet svobodně a způsobem jemu vlastním. To samé platí i o výtvarné tvorbě. Proto každý člověk přistupuje k výtvarné formě jedinečným způsobem jemu vlastním.

Příbuzné jevy ve výtvarném vyjadřování se zahrnují pod názvem výtvarně projevové typy. Ti, kteří se přiřazují k nějakému výtvarnému typu, se vyjadřují v mnoha ohledech podobně a nemění svůj projev. Výtvarná typologie tak umožňuje do značné míry předvídat výtvarný vývoj dětí.

Velkým přínosem výtvarné typologie je diferenciacie přístupu k dětem. Známe-li totiž dobře dětskou osobnost a její zvláštnosti, vyplyne nám i respekt k dětskému výtvarnému vyjadřování. Proto vychovatel musí včas rozpoznat a uvědomit si odlišnosti jednotlivých výtvarných typů. Někdy jsou tyto rysy u dítěte zřetelné, jindy zase naopak. Nejčastěji se setkáváme se smíšením různých rysů.⁵¹

Téměř nejčastější je dělení na dva základní typy: extrovertní a introvertní. Existuje však také celá řada „podtypů“. U extrovertního typu je nápadná snaha u zobrazovaného objektu naznačit důležité i méně důležité části. Někdy dokonce kreslíř začíná přímo od nich. Tento typ se rovněž nazývá „enumerativní“. Později k tomu přibudou pokusy o vystižení objektivního vzhledu věci. Často chybí niternější vztah k zobrazovanému, neboť je překryt analytickým a objektivizujícím zájmem. Kresba nás může udivit svou věcnou správností, ale vedle jiných, na detaily chudších kreseb, nás naopak méně zaujme svou výtvarnou stránkou, silou výrazu.

Opakem extrovertně objektivizujícího typu je introvertně expresivní typ. Zde rozhoduje zážitek, který má emotivní charakter. Každý výtvar je většinou snahou o ucelenou představu – proporce, reálná barevnost, objektivní vzhled věcí a bohatství detailů nerozhoduje. U některých dětí tohoto typu se brzy prozradí znamenitý smysl pro tvar.

Victor Lowenfeld navrhoval další členění. Dospěl k dvěma základním typům a to k typu optickému a k typu haptickému. Podle tohoto autora chce vizuální typ přiblížit si

---

⁵¹ Srov. ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 18. ISBN 80-7290-058-7.

kreslířským zobrazením vnější svět, zatímco pro haptický typ tvoří reprodukce vnitřního světa zážitku hlavní pole jeho tvorby. Mohli bychom tedy říci, že haptický typ je převážně introvertní, kdežto zrakový bývá extrovertní.⁵²

Výtvarně výchovné praxi dobře vyhovuje model, který rozlišuje tři základní typy projevu – vizuální, imaginativní a dekorativní. Vizuální typ má zájem o vnější realitu, objektivně ztvárňuje svět. V dětství používá bohatou kresbu s řadou detailů. Pozorně se dívá na objekty a má dobrou paměť. Poměrně brzy však ztrácí spontaneitu a jeho projev se stává strnulý.

Imaginativní typ silně prožívá smyslové podněty, koncentruje se na vlastní tělesné i duševní reakce a na hlubší úvahy o světě. Kreslíř užívá nadsázku, asociaci a symboliku. Klíčový výraz pro imaginativní tvorbu je tajemství. Dětský projev je prodchnut vnitřním životem, který napomáhá k ztvárnění skutečnosti.

Pro dekorativní typ jsou významné výtvarné hodnoty – linie, barvy a tvary, materiál, gesto atd. Klíčovým slovem této tvorby je estetické potěšení. V malbě barvy září v živých kontrastech nebo v jemných harmoniích. Nevyjadřují však realitu nebo prožitky, ale spontánní kompoziční citění. Avšak více než typů „čistých“ je typů smíšených. Klíčové slovo tohoto typu je všestrannost, která dítěti poskytuje výborné předpoklady pro výtvarnou tvorbu.⁵³

Bohatství vnitřního řádu člověka a jeho psychiky jsou nesmírné. Nejde ho proto zařadit jen striktně do škatulek. Naším úkolem je rozvoj dětské individuality. Naše výchova se proto nesmí řídit jen obecně platnými „vzorci“, ale má být ve své metodice diferencována ohledem k jednotlivému dítěti.

⁵² Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002, s. 60-61. ISBN 80-7178-599-7.

⁵³ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 19-22. ISBN 80-7290-058-7.

4 Mladší školní věk

Prvním předpokladem správného pedagogického přístupu k dítěti je úcta k němu a respektování jeho osobnosti. Z toho vyplývá zájem o bohatost dětského života znát dětskou osobnost. Období po 6. roce života je obdobím velkého duševního rozvoje dítěte. Dítě si začíná intenzivně rozšiřovat vědomosti a je schopno se podřídit rozvrhu školní výuky. Nástup do školy je tedy závažným mezníkem v životě dítěte. Nastává kvalitativní posun mezi hrou a školní prací, a tím se mění i struktura některých potřeb.

Škola zasahuje rovněž do osobních vztahů dítěte. Do života dítěte vstupuje nová autorita – učitel, který uplatňuje nové nároky a požadavky. Školní zralost dítěte se brzy projeví a vystoupí na povrch. První třída je tedy důležitým motivačním momentem pro úspěšnost. Úspěch dítěte ve škole je převážně závislý na jeho rozumových schopnostech, ale také na citové a sociální atmosféře, kterou vytváří vztah mezi rodinou a školou.⁵⁴

4.1 Citový vývoj a prožívání

Sebeuvědomování dítěte se mění. Předškolní dítě vztahovalo veškeré dění ke své osobě a tento „naivní egocentrismus“ je postupně vystřídán „individualisticky realistickým“. Realistické pozorování světa je výsledkem praktické zkušenosti. Dochází k vnitřnímu reflektování skutečnosti, do které dítě vědomě zasahuje.

Dítě je zvědavé a projevuje zájem o nejrůznější poznání. Citová oblast se skládá z jednoduchých citů, které vycházejí ze sebecitu ve formě dětské ctižádosti a soutěživosti. Dítě touží po uplatnění mezi vrstevníky, chce být chváleno. Nepříznivě se ho dotýká kritika a pohanění.

Sebecit školáka pramení více z úspěchu ve škole a z měřitelných výkonů v zájmových činnostech. Dítě se vyznačuje veselou náladou a rádo vyhledává veselé situace. Dítě přijímá společenské normy jako samozřejmé a závazné a jedná podle nich, protože touží po pochvalě a uznání. Postupně se formuje také svědomí dítěte. Citová výchova školáka souvisí také s prožíváním strachu. Značně upadá strach z pohádkových bytostí a ze zvířat, zůstává však strach ze samoty, tmy, bolestivého zákroku. Dalším závažným zdrojem strachu je neúspěšnost

⁵⁴ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha : Avicenum, s. 192. ISBN – neuvedeno.

ve škole, která může souviset s nezralostí při nástupu do školy. Citový vývoj je dále závislý na rozumové vyspělosti, sociálním chování a působení sociálního prostředí. Způsob, jakým dítě řeší své citové problémy, se nejlépe odráží v jeho verbálním vyjadřování, v kresbě, citové odezvě, protestu, zlobení.

Významným rysem osobnosti dítěte mladšího školního věku je jeho aktivita. Dítě své zájmy a činnosti většinou ještě střídá a hledá trvalejší zájem. Volba her a činností je spontánní a nahodilá. Nejčastější aktivitou mladšího školáka je hra, která hraje důležitou roli v rozvoji osobnosti dítěte. U chlapců převažuje technické zaměření, zato děvčata dávají přednost hrám se sociálním zaměřením. V popředí jsou pohybové a soutěživé hry.⁵⁵

4.2 Rozumová vyspělost a rozvíjení verbálního projevu

Proces vývoje myšlení postupuje od konkrétního, názorného myšlení, přes vztahovou abstrakci k nenázorné abstrakci, která umožňuje logické soudy. Dítě se učí myslet tím, že řeší otázky, přemýšlí o nich a učí se chápat příčinné vztahy mezi nimi. Až do věku deseti let převládá operační myšlení, vztahující se k předmětům, které si můžeme názorně představit. Je samozřejmé, že v oblasti rozumového vývoje jsou značné individuální rozdíly.

Formulace každého myšlenkového obsahu vyžaduje i verbální formu sdělení. Děti mladšího školního věku vstupují do první třídy se slovní zásobou v průměru 2500-3000 slov. Tato slovní zásoba se však dále rozvíjí a obohacuje. Školní výuka se významně podílí na obohacování slovníku a zdokonalování vyjadřování. Vazba mezi vývojem myšlení a řeči je velmi úzká. Navzájem se ovlivňují a tvoří základ, který se projevuje na úrovni rozumové vyspělosti.

Myšlení je rovněž ovlivněno rozsahem záměrné pozornosti a kvalitou paměti. Na počátku školní docházky je pozornost značně rozptýlena, postupně se však zlepšuje. Na vývoji mentálních schopností se významně podílejí faktory dědičnosti, rodinné výchovy, kulturnosti prostředí i školní výuky.⁵⁶

---

⁵⁵ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha : Avicenum, s. 192-195. ISBN – neuvedeno.

⁵⁶ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha : Avicenum, s. 196-198. ISBN – neuvedeno.

5 Výtvarné techniky

Vztah dítěte k vyjadřovacím prostředkům se vyvíjí během jeho výtvarného vývoje. Nejdříve převažuje zájem o stopu nástroje, později o námět. Také postavení výtvarných technik v rámci výtvarné výchovy není stabilní. V minulosti dominovaly klasické výtvarné techniky a zručné zvládnání výtvarných postupů. Dnes se výtvarné techniky často bohatě kombinují a podřizují se sdělnosti nebo hledání výtvarné formy.

Osvojit si určitou výtvarnou techniku znamená porozumět možnostem materiálů, nástrojů a postupů. Děti se musí při tvorbě cítit svobodně. Mohou se rozhodnout o volbě vyjadřovacích prostředků. Vychovatel má předávat dětem vše, co sám umí, a před osvojením techniky má navodit silnou motivaci.

Snaha naučit děti co nejvíce technik umožňuje rychlejší vývoj dovedností při ovládnutí postupů. Materiál je východiskem, pro který si dítě hledá námět (kresba motouzem a malba temperou, hedvábný papír dokreslený tužkou nebo perem atd.). Dítě si proto může tvořivě vymýšlet různé varianty technik.

Prostřednictvím výtvarných technik můžeme přispět k výtvarné hře a rozvoji tvořivosti dětí. Dítě však složitější techniky nedokáže samo objevit, proto je důležité pedagogické vedení. V tolerantně vedené výuce se pedagog snaží dovést každé dítě podle jeho schopností a zaměření co nejdále. Výtvarné činnosti jsou pro dítě přirozené a nezbytné a měly by být zejména v mladším věku převažující.

5.1 Výtvarné aktivity

Dítě v raně školním věku se zajímá o celou škálu výtvarných technik a postupně se v nich zdokonaluje. Nejedná se přitom jen o typickou kresbu tužkou či pastelkami, ale i o další výtvarné činnosti. Některé z nich mají napodobivý charakter, kdy se dítě inspiruje výtvarnými činnostmi dospělého. V dalších z nich se odráží dětská hra, mající podobu čmárání klackem v písku, kreslení kouskem cihly na zeď, ale i sestavování různých seskupení z barevných kamínků.

Kresba je však dominantní výtvarnou činností. K tomu můžeme použít nejrůznější prostředky. Kresba rozvíjí lineární projev. Obecně platí zásada, že mladší děti by měly ke kreslení používat měkké, poddajné materiály např. vosková pastelka. V dětské kresbě rozlišujeme tři základní okruhy aktivit. Kresba z představy vychází z příběhů. Druhým typem je vyjádření skutečnosti a třetím je návrhová kresba zaznamenávající varianty řešení a návrhy.

Dětská malba je projevem barevného cítění. Podílí se na něm představivost, empatie, záliba v barvách a zkušenosti. Její vývoj navazuje na grafické znaky, které vznikly v kresbě. Proto se dítě může zaměřit na barevné odstíny, vyjádřit dojmy, pocity a nálady. Měli bychom podporovat dětskou spontaneitu a zvyšovat dětem sebedůvěru. K tomu nám pomohou např. hry s náhodou, málo konkrétní motivy (mraky, skály), asociační motivace, netradiční náměty. Vlhkou malbou nebo dokonce nahodile tekoucí barvou docílíme uvolněnosti a potlačíme strach. Proto bychom měli zařadit i hry s tekoucí barvou na větších formátech. Střídáním štětců či jiných nástrojů oživíme malířský rukopis např. pomocí stěrky, lepenky, obráceným koncem štětce, houbou atd. Různé odstíny pomohou dětem malbu barevně sladit a sjednotit.⁵⁷

Grafika vychází z postupů tisku kontrastem tmavých a světlých linií. Tato technika vyžaduje už od dětství přípravu např. hry s rydly. Grafika svým způsobem tlumí projevy tzv. krize výtvarného projevu. Dětem zpočátku na seznámení s touto technikou mohou výborně posloužit otisky přírodnin a dalších předmětů. Dále se děti učí zvládat nástroje a vyplňovat plochu textilí a dalším materiálem a otiskovat ji. K otiskům se také výborně hodí seříznutý brambor a do něj vydlabané razítko. Náhodné grafické události jako např. rytmické uspořádání stop nebo symetrické otisky barevných kaněk (přeložením papíru podle osy) mohou taky vhodně posloužit k experimentaci a k poznávání výtvarného řádu.

Existují samozřejmě i další výtvarné techniky, kterými se dítě může vyjádřit. Např. vytrhávání z barevného papíru a lepení. Dítě také rádo sbírá zajímavé materiály a předměty, klade je do určité kompozice a následně je „vystavuje“. V těchto výtvarných činnostech vzniká sice jakýsi produkt, avšak daleko důležitější je proces tvoření.

---

⁵⁷ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 126-130. ISBN 80-7290-058-7.

Proměňování prostoru tedy dítě velmi přitahuje, buduje skrýše a hnízda, stavby ze stavebnic atd.⁵⁸ Jinou oblíbenou technikou mohou být frotáže – to znamená průtisk charakteristické struktury určitého předmětu. Děti se také mohou pokusit pomalovat přírodní nebo umělé předměty (kameny atd.) Prostřednictvím objevování krásných přírodních tvarů se rozvíjí u dětí schopnost ocenit ojedinělý tvar.

Vztah k věcem nejde od života opomenout. Modelování je nejčastější způsob prostorového vyjadřování. Poskytuje dětem haptické (hmatové) zážitky a dovoluje jim ztvárnit své představy a pocity trojrozměrně. Modelovat můžeme s plastelínou, která má výhodu, že se nedrolí a nezasychá. Modelovací hmotu dle dětských představ můžeme kombinovat i s jiným materiálem např. s dřevem, staniolem, kamínky atd.

Keramická hlína je klasickým modelovacím materiálem. Používáme ji tam, kde nám to podmínky dovolují. Vzniklé výtvary můžeme uchovat. První zkušenosti s keramickou hlínou jsou pro děti velmi zábavné např. hnětení, válení, koulení a stáčení válečků. Jinou modelovací hmotou může být modurit, který dovoluje jen povrchní zpracování, ale dá se uvést do pevného stavu vařením ve vodě.

Pro děti můžeme přichystat i netradiční výtvarné postupy. Jedná se o hravé činnosti a experimentování. Zařazujeme je tehdy, jestliže podněcují výtvarnou fantazii a představivost dítěte. Tyto činnosti mohou rovněž iniciovat tvořivý přístup k výtvarné výchově. Uvolňují zábrany dětí a rozvíjí spontaneitu.⁵⁹

5.2 Význam dětské kresby

Ze všech výtvarných činností byla největší pozornost věnována dětské kresbě. Byli to psychologové, kteří se zkoumáním kresby snažili pochopit její význam a diagnostické možnosti. Pedagogové se zabývali otázkou, jak pomocí kresby podpořit rozvoj osobnosti, ale také umělci, pro něž byla dětská kresba uměleckou inspirací.

---

⁵⁸ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 131-136. ISBN 80-7290-058-7.

⁵⁹ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 126-140. ISBN 80-7290-058-7.

Pro psychology je dětská kresba svědectvím, jak si dítě představuje a vnímá svět kolem sebe. V obrazech však najdeme také jeho přání, touhy, bolesti, zklamání. Výtvarné činnosti poskytují rozvoj, ale hlavně prohlubují duševní kvality dítěte.⁶⁰

„Dítě, které bylo v mladším věku vědomě podporováno ve výtvarných činnostech, je v období dospívání např. vybaveno větší představivostí a rozvinutější intuicí.“⁶¹

Vývoj dětské kresby, probíhající po etapách, je závislý na mentální vyspělosti dítěte, jeho paměti, schopnosti představivosti a reprodukce. Nelze opomenout ani vliv zrakového vnímání a úrovně jemné motoriky. Do kresby se dále promítá paměť, lateralita, rozlišovací schopnosti a pozornost.

Dětská kresba se liší od kresby dospělého. Její význam nespočívá v tom, že dítě musí umět kreslit „hezky“, tj. co nejuvěrněji předloze. Pro dítě je kreslení přirozená činnost, která mu umožňuje vyjádřit se.

Dítě se raduje z procesu kreslení a obvykle bývá se svými výsledky spokojeno. Dospělý posuzuje hlavně objektivní správnost a vnímá, pokud se výsledek odlišuje buď od reálného vzoru či vnitřní představy.

6 Výtvarně projektová metoda

Pomocí projektové metody děti rozvíjejí během delšího časového úseku rozpracované výtvarné téma. Téma spojuje společná myšlenka. Věcné informace tvoří východisko a jsou podkladem pro hlubší poznání. Cílem je společně odkrývat podstatu tématu a snažit se vyjádřit své zážitky a úvahy do různých podob.

V projektu je dán prostor pro nejpestřejší formy výtvarného vyjadřování. Výtvarně projektová výuka je důležitá k citové a morální výchově. Té nejde dosáhnout jednorázově, pomocí jednoho náhodně vybraného námětu. Bohatství informací, úvah, zážitků se do jedné hodiny nedokáže vejít. Námět, který se nespojuje, omezuje dětský pohled na věc. Naopak ve

---

⁶⁰ Srov. ZÁVORA, J. Nepodceňujme dětské kreslení. *Děti a my*, 2004, roč. XXXIV, č. 4, s. 50.

⁶¹ ZÁVORA, J. Nepodceňujme dětské kreslení. *Děti a my*, 2004, roč. XXXIV, č. 4, s. 50.

výtvarném projektu se všechny dílčí náměty sčítají a vytvářejí tak mnoho vrstev. Proto je v nich obsaženo širší poznání silnější citové vztahy a hlubší morální postoje.⁶²

Aby náměty mohly být úspěšné, ne jen seřazené a popsané úkoly, musí být téma spojeno s prožitkovými aktivitami a s novými výtvarnými formami. Ve výtvarném projektu děti musí přijmout a respektovat koncepci pedagoga, proto by osobnost vychovatele měla být tvůrčí. Ve výtvarné výchově se převážně pracuje se skupinou dětí. Jestliže je učitel vnímavý, skupinová výuka nepřináší ochuzení individuálního prožitku nebo ovlivnění výtvarných postojů dětí. Děti se společně setkávají při motivaci a v hodnocení. V hodnocení se porovnávají různá řešení a zkoumají osobité rozdíly dětí. Mezi těmito dvěma částmi je individuální práce, plná svobody, tolerance a neomezené možnosti se k tématu výtvarně vyslovit. Motivace i hodnocení jsou pro projekt dvě nepostradatelné části.

Prostřednictvím hry děti získávají zkušenosti a podmínky k nezávaznému zkoušení. Mohou si vyzkoušet, jakou stopu zanechává nástroj, jak se roztírají a mísí barvy, jak reaguje papír či drát na stisk ruky. V atmosféře, kterou vytváří hra, se dítě cítí šťastné, zaujaté a nebojí se navazovat na své zkušenosti a školní znalosti a dovednosti.⁶³

Projektová výuka tedy učí děti kooperativní práci, překonává izolovanost a rozštěpenost vědomostí, orientuje se na zkušenosti dětí, učí je samostatnosti a tvořivosti, iniciativě a odpovědnosti. Rovněž rozvíjí motorické i intelektuální dovednosti. Motivace je v průběhu celé projektové výuky a podněcuje dětskou aktivitu a samostatnost při nových nápadech.

6.1 Výtvarné projekty

Výtvarné projekty jsou rozsáhlejší útvary, pedagog se snaží vystihnout téma z různých stran, aby děti pochopily potřebné souvislosti a provázanost všeho se vším. Bohatě rozvětvené téma může rozvíjet i řadu asociací.

---

⁶² Srov. ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001. s. 54-55. ISBN 80-7290-058-7.

⁶³ Srov. ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 55-57. ISBN 80-7290-058-7.

Výtvarný projekt se tvoří dlouho. Výtvarný projekt není dogmatem. Dá se pružně rozšiřovat či měnit a doplňovat. Na projektu je důležité mít dostatek výtvarných technik, bohatost postupu a řešení výtvarných problémů. Obecně lze říci, že projekt vychází z dokumentace, z odborných informací, vztahu člověka k tématu a rozvíjení prostorového řešení představ. Jindy převažuje prožitkový přístup a v něm skryté souvislosti. Nejčastěji můžeme pozorovat rovnováhu analýzy a prožitku.⁶⁴

7 Volný čas

Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat a přinášejí nám uspokojení a uvolnění. Do volného času se zahrnuje odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost atd.⁶⁵

Do volného času se nezahrnuje doba spojená s přípravou na povinnosti a s nutnostmi společenského i biologického života (cesta tam a zpět, stravování, hygiena, spánek).⁶⁶ Volný čas zahrnuje nezbytný oddech i zábavu, stává se však i příležitostí k svobodné tvorbě, k vynalézání, kutění a k nevyčerpatelné řadě životních aktivit. Ve všech smysluplných aktivitách nacházejí lidé vlastní seberealizaci. Ve volném čase vystupují do popředí zájmové činnosti a tvořivost lidí.

7.1 Volný čas jako hodnota

„Volný čas je nesmírná hodnota, ale nikoli sama o sobě a sama pro sebe, nýbrž jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat si jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně.“⁶⁷

⁶⁴ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 60-62. ISBN 80-7290-058-7.

⁶⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 15. ISBN 80-7178-569-5.

⁶⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 15. ISBN 80-7178-569-5.

⁶⁷ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU PF, 1994. s. 17. ISBN 80-210-1007-X.

Hodnota volného času může být vnímána jako materiální, kulturní, morální. Hodnotou pro nás mohou být určité potřeby, záliby, vztahy. Hodnoty můžeme rozdělit na vnitřní, tedy subjektivně naše osobní a vnější, tedy společné kulturní, morální nebo normativní hodnoty.

V dnešní době, která s sebou nese tzv. krizi hodnot, je důležité přemýšlet a ujasňovat si postavení hodnoty volného času v našem životě, přistupovat k němu kriticky, aktivně a kreativně. Hodnotu volného času můžeme vidět také ve svobodě, se kterou se můžeme rozhodnout dle našich potřeb a přání: rekreaci, aktivní odpočinek, zábavu, klid, vzdělávání se. Člověk má příležitost vyrovnávat nedostatky, harmonizovat svůj duševní život na základě svobodného utváření volného času. Ráda bych upozornila, že jeho hodnota nespočívá jen ve svobodě, se kterou ho můžeme naplnit, ale v možnosti neustálého tvoření.

7.2 Volný čas dětí

Z výchovného hlediska je vhodné pedagogické ovlivňování volného času u dětí a mládeže. Jedná se o nejlepší prevenci před sociálně patologickými jevy. Děti a mládež potřebují citlivé vedení a doprovázení.

Efektivní vedení je nenásilné a využívá pozitivní motivace. Nabízené činnosti by měly být pestré, poutavé a dobrovolné. Míra ovlivňování volného času dětí závisí na jejich věku, mentální i sociální vyspělosti.

Děti mají relativně hodně volného času, proto by měla mít společnost zájem nad tím, jak tento čas děti tráví. Dítě nejvíce ovlivňuje rodina, ale názor, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí, je mylný.⁶⁸ Prostředí, ve kterém děti tráví volný čas, může být různé. Jedná se o domov, školu, různé společenské organizace či instituce. V neposlední řadě děti tráví svůj volný čas na ulici, což ohrožuje jejich bezpečnost.

„Historické zkušenosti i zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.“⁶⁹

⁶⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001. s.15-16. ISBN 80-7178-569-5.

⁶⁹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001. s 16. ISBN 80-7178-569-5.

Rozumné využívání volného času přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví a podporuje pozitivní vztahy. Už od dětství by se lidé měli naučit hospodařit s volným časem, aby byl pro ně skutečným obohacením. Dobře volená činnost přináší vnitřní uspokojení, radost a zvyšuje sebevědomí.

7.3 Volnočasová výchova

Volný čas dětí a mládeže, jeho naplnění, hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka. Rovněž má velkou úlohu v jeho uplatnění ve společnosti, při pozitivní socializaci, výchově k tvořivosti, ke zdravému životnímu stylu a tím i k prevenci nebezpečí sociální deviace.

Volnočasové aktivity, které jsou dobře strukturované, definované a organizované, jsou podstatné při utváření pozitivní hodnotové orientace dětí a mládeže, při ovlivňování její zájmové struktury, při zvyšování její samostatnosti a tvořivosti.

Výchova ve volném čase se stává nepostradatelnou součástí soudobé výchovy. Bohaté činnosti ve volném čase jsou pestrým zdrojem životních sil a zkušeností. Aktivity volného času mohou přispívat k plné realizaci osobnosti a k harmonizaci mezilidských vztahů .

Jsou-li pro zájmovou činnost vytvořeny dobré objektivní i subjektivní podmínky, pedagog ji pojímá jako prostředek postupné výchovy zájmů i dalších vlastností osobnosti, může být činnost zájmového útvaru velmi efektivní. Zájmové činnosti podněcují rozvoj zájmů a hlubší, trvalejší i širší zájmy lidí motivují zase jejich snahy o vyšší úroveň činností. Zájmy a aktivity osobnosti se tedy vzájemně podmiňují a navzájem i rozvíjejí.

Nejprve, abychom mohli respektovat přání, zájmy, potřeby lidí ve volném čase, musíme je poznat. Jestliže jsou zájmy nerozvinuté, podněcujeme je k rozvoji. Ne všechny zájmové činnosti musí mít ovšem formu pravidelné činnosti v zájmových útvarech, měli bychom rozvíjet i příležitostnou zájmovou činnost i zájmovou činnost individuální.⁷⁰

---

⁷⁰ Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU PF, 1994, s. 121-122. ISBN 80-210-1007-X.

Kultivace, vedení a výchova lidí ve volném čase by měly tedy:⁷¹

- Vycházet ze zájmů a potřeb jedinců
- Směřovat k zdravému a hodnotnému životu, měly by se orientovat na výchovu nepřímou, dobré vedení
- Obsah by měl být otevřený, pestrý, podnětný, dosažitelný, přitažlivý, přiměřeně diferencovaný
- Podporovat dobrovolnost, samostatnost, iniciativu
- Být konkrétní a kompetentní pomocí ke svépomoci
- Hledat cesty k seberealizaci každého člověka.

Cílem výchovy ve volném čase je naučit lidi dobře využívat volný čas a vnímat ho jako významnou životní hodnotu.

7.3.1 Vliv výchovných činností ve volném čase na rozvoj tvořivosti dětí

Je nutné vytvořit dětem takové podmínky, aby v sobě mohly objevit schopnosti a využívat je. Jedná se o rozvoj sebedůvěry, úcty k sobě samému, schopnosti být flexibilními, tvořivými, mnohostrannými.

K získání těchto schopností mohou přispět rodiče, škola i pedagogové pracující v zařízeních pro volný čas. Výchovné činnosti organizované ve volném čase upřednostňují výchovu před vzděláním. Schopnost vycházet s ostatními žáky předpokládá určitou dávku spolupráce, nesobeckosti, lásky k druhým. Vhodnou příležitostí jsou k tomu zájmové aktivity ve formě kroužků, klubů a oddílů. Děti se v nich sdružují dobrovolně na základě svého zaměření. Společná činnost a zážitky mohou pozitivně podporovat sociální vztahy. Tvořiví jedinci chtějí trávit většinu času o samotě nebo v zájmových činnostech, při nichž jsou plně zaujati realizací svých nápadů.

„Jestliže chceme vést děti k tvořivosti, je vhodné organizačně upravit podmínky tak, aby se mohli zabývat činnostmi, které vyústí spíše v osobní uspokojení než společenské uznání.“⁷²

⁷¹ Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU PF, 1994, s. 122-123. ISBN 80-210-1007-X.

Pedagogové ve volném čase mohou podněcovat děti k svobodnému vyjadřování pocitů a k otevřené a bezpečné atmosféře. Tvořivost je hluboce osobní záležitostí, proto je dobré věnovat pozornost vnitřnímu citění dětí.

„Tvořivost je proces, kterým jedinec vyjadřuje svou základní podstatu prostřednictvím určité formy nebo média takovým způsobem, jenž v něm vyvolává pocit uspokojení: proces posléze vyústí v produkt, který o této osobě, tedy o svém původci něco sděluje ostatním.“⁷³

Výsledky tvořivé činnosti dětí jsou odrazem jejich vnitřních prožitků, myšlenek, emocí, vlastního JÁ. Hodnocení výsledků by proto nemělo být kategorické. Často jakákoliv kritika naráží u jedinců na nepochopení.

Každou práci je však třeba vhodně ocenit. Měli bychom zjistit vlastní postoj jedince k výtvoru, vyslovit uznání nad jeho úsilím a citlivě výsledek posoudit a vystavit na výstavce. Uvědomme si, že v tvořivém procesu je hlavním stimulem vlastní uspokojení z vykonané činnosti. Proto bychom výtvoři neměli srovnávat s druhými nebo s nějakými dokonalými vzory.

7.3.2 Funkce zájmových činností dětí mladšího školního věku

Zájmy dětí se postupně rozvíjejí. Obsah zájmové činnosti se rozděluje nejen podle věku, ale také podle náročnosti, specializovanosti zájmové činnosti a její návaznosti na předchozí hodiny.

Děti v mladším školním věku jsou zvědavé, rády objevují něco nového a zajímavého, jsou plné nadšení. Jejich zájmy nejsou ještě zcela vyhraněny, proto je záhodno dětem nabídnout různé obsahy zájmových činností a různá prostředí, ve kterých probíhají. Tak se odkrývají dětem různé oblasti zájmů, z kterých si pak mohou vybrat a dále se specializovat.

---

⁷² FALTYSKOVÁ, J. Vliv výchovných činností ve volném čase na rozvoj tvořivosti žáka. In *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno : Paido, 1996, s. 90. ISBN 80-85931-23-0.

⁷³ FALTYSKOVÁ, J. Vliv výchovných činností ve volném čase na rozvoj tvořivosti žáka. In *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno : Paido, 1996, s. 91. ISBN 80-85931-23-0.

V mladším školním věku jsou zájmy dětí většinou krátkodobé. K tomu má přihlížet i nabízený program zájmových činností, s pestrými aktivitami.⁷⁴ Zájmová činnost prostupuje plně životem dětí. Vyplňuje volný čas dětí a je významným prostředkem výchovy a harmonicky rozvinuté osobnosti.

„Zájmová činnost poskytuje mnoho podnětů pro rozvoj poznávacích procesů (vnímání, paměti, představivosti, fantazie, myšlení, řeči). Na základě vlastní aktivity děti obohacují své znalosti, rozšiřují si obzor, učí se využívat teoretické poznatky a v praxi si je ověřovat.“⁷⁵

Děti se rovněž mohou postavit tvůrčím způsobem k řešení různých problémů, překonávat překážky a naučit se objektivně hodnotit výsledky vlastní práce. V zájmových činnostech mohou děti prožívat kladné city, odreagování a poznání vlastních možností. V neposlední řadě zde vystupuje také sociální rozvoj dětí. Na základě společných zájmů se lépe vytváří kladné sociální vztahy. Zájmová činnost podněcuje samostatnost, aktivitu a tvořivost.

„Kromě toho účast dětí na společensky hodnotné a pedagogicky vedené zájmové činnosti od prvních let školní docházky vytváří návyk zabývat se i ve starším školním věku a v dospělosti užitečnou činností, účelně využívat svůj volný čas.“⁷⁶

Zájmová činnost plní funkci výchovnou a vzdělávací. Rozvíjí celou osobnost, působí motivačně a podporuje seberealizaci. Zároveň plní úkoly zdravotně-hygienické a socializační. Zájmová činnost může být prostředkem relaxace, odpočinku, regenerace sil, proto by měly být nabízené aktivity co nejkvalitnější.

V zájmových činnostech estetickovýchovných se uplatňuje estetický vztah ke skutečnosti, k přírodě, k společnosti atd. Důraz je kladen na rozvíjení tvořivosti v oblastech výtvarného, hudebního, literárního, dramatického a hudebně-pohybového projevu. Tyto

⁷⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 102. ISBN 80-7178-569-5.

⁷⁵ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 103. ISBN 80-7178-569-5.

⁷⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 103. ISBN 80-7178-569-5.

činnosti jsou silným motivačním prvkem a umožňují prožívat dětem emocionálně bohaté zážitky.⁷⁷

8 Výtvarný pedagog

Výtvarný pedagog je tvůrčí osobnost. Má odborné vzdělání, které si stále rozšiřuje pedagogickými, výtvarnými a všeobecnými znalostmi. Je citlivý vychovatel. Používá pedagogický postřeh, tj. schopnost vnímat projevy druhých a správně je hodnotit, má schopnost komunikovat a kooperovat.

Vnímá svou odpovědnost a vyučuje s humorem, rozvahou a fantazií. Umí děti nadchnout a brzy si získat jejich důvěru. Do hodin výtvarné výchovy vkládá svůj zápal, svou vlastní zkušenost, originalitu a schopnost pojmenovat a řešit výtvarné problémy. Takový pedagog je hnací silou a iniciátorem výtvarných činností. Nespokojí se s šablonami, ale hledá nové náměty, podtexty, či různé metody.

Snaží se, aby motivace byla co nejpoutavější, je otevřený k dialogu a podněcuje samostatné úvahy. Pedagog si sice stanovuje cíl své hodiny, ale počítá také s nepředvídatelností pedagogického procesu. Pružně reaguje na problémy či vzniklé situace. Dokáže využít vhodných příležitostí k zaujetí. Rovněž se snaží o individuální přístup ke každému dítěti a podporuje jeho přístup k tématu.⁷⁸

---

⁷⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001, s. 100. ISBN 80-7178-569-5.

⁷⁸ Srov. ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001, s. 13. ISBN 80-7290-058-7.

9 Úvod k výtvarnému projektu

Výtvarný projekt „O vodě“ má přiblížit dětem mladšího školního věku rozmanitost, pestrost a vynalézavost výtvarného vyjadřování. Výtvarná výchova dětí má především přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání skutečnosti.

Přímý kontakt s přírodou umožňuje dítěti rozvoj práce s prožitkem a zkušeností, empatií, smyslovým vnímáním a fantazií. Motivuje dítě k ochraně a úctě všeho živého v přírodě. Pedagog se snaží dětem zprostředkovat vzájemnou propojenost mezi přírodou, výtvarnou tvořivostí a ostatními výchovami. Díky tomuto souladu a výtvarné činnosti dítě poznává okolní svět plněji a hlouběji. Výchova k tvořivosti je prostředkem k harmonické osobnosti. Tvořivý výtvarný proces je rovněž cestou k sebevyjádření a seberealizaci jedince.

Cílem projektu je nabídnout dětem rozvoj tvořivosti ve všech oblastech. Otevřít jim bránu k chápání tajemství přírody a k úžasu nad ní. Vždyť voda, ať už je kapkou deště, sněhovou vločkou, pramenem, řekou, mořem či obyčejnou kaluží, je na naší planetě stále ochránkyní všeho živého. Realistický popis přírody však nevyklučuje zapojení pohádkových motivů, které jsou výrazem určité nálady. Prostřednictvím výtvarného vyjadřování se můžeme přenést do světa fantazie, představivosti a rozšiřovat tak obzory skutečnosti.

Dalším cílem je také vést děti k výtvarné výchově skrze nejrůznější výtvarné techniky a práci s různým materiálem tak, aby děti získaly vnitřní zaujetí – vnitřní motivaci k činnosti. Projekt tedy využívá prvky citové, estetické, pohybové, literární i dramatické výchovy. Podněcuje v dětech aktivitu a tvořivost ve formě hry. Poskytuje vhodné pomůcky: pohádky, říkadla, obrázky, přírodní materiál... Umožňuje dobře volené pomůcky dětí k výtvarným činnostem, malbě, kresbě, modelování, prostorové tvorbě... Všechny aktivity by měly probíhat v pozitivní atmosféře a dbát na uspokojení potřeb dítěte. Z každého tvořivého programu by děti měly být vnitřně obohaceny pochvalou či oceněním a jejich výtvary by měly být vystaveny, aby je mohly ukázat rodičům.

Projekt obsahuje několik programů vhodných pro zájmovou činnost volnočasových center či středisek. Časové rozmezí jednoho programu je asi 90 minut včetně přestávky. Často však délka programů vyžaduje delší čas na zrealizování. Některé náměty se dají využít i při práci ZŠ v původní nebo trochu upravené podobě.

Proč začínat s výtvarnou tvořivostí v mladším školním věku?

Mladší školní věk je důležité období pro získávání návyků, způsobů chování a základů životního stylu. Dítě se hlavně učí prožíváním a shromažďováním zkušeností. Vyvíjí se v tělesné i duševní oblasti. K harmonickému rozvoji dítě potřebuje využívat svou představivost, fantazii a tvořivost. Ta rozvíjí jeho sebeúctu, sebevědomí, rozšiřuje komunikaci a přispívá k integritě. Děti mají větší schopnost empatie, dokáží spolupracovat s druhými a komunikovat. Výtvarná tvořivost rovněž pomáhá k zlepšení grafomotoriky a soustředěnosti dítěte. V tomto období se také rozvíjí i emocionální vývoj dítěte. Hra má pro dítě seberozičující význam. Projekt se snaží využít této formy a vhodných metod a postupů k předávání výtvarné výchovy.

Na závěr každého tvořivého programu probíhá hodnocení. Pedagog vyzve několik dětí, aby vyslovily, které práce se jim nejvíce líbí a proč. Zdůvodnění učí děti vyjadřovat se. Pak pedagog ocení a vyjádří se ke všem výtvorům. Všimá si vynalézavosti provedení, pečlivosti, barevnosti, poctivosti atd. Při abstraktnějších obrazech, kdy se roztírá barva na větší plochu, může pedagog spolu s dětmi vyhledávat hledáčkem zajímavá barevná místa a pojmenovávat je.

U kolektivních činností se hodnotí, jak skupina mezi sebou spolupracovala, zda se všichni zapojili. Pedagog se ptá dětí, zda konečný produkt odpovídá jejich představě na začátku, zda je materiál poslouchal. Jak se jim pracovalo s materiálem, zda je činnost bavila a byla pro ně nová. Pedagog se zajímá i o proces, jak postupně výtvor vznikl. Na závěr může pedagog přidat několik vědomostních opakovacích otázek, které v průběhu programu byly zdůrazněny.

Prvky výtvarné výchovy učí dítě projevu, samostatnosti a rozšiřují mu obzory. Rozvíjí vyjadřovací schopnosti, estetické vnímání, citové vztahy a poskytují základní poznatky o správném chování člověka v přírodě.

9.1 Počasí a květiny

9.1.1 Déšť

Cíl: uvědomění si důležitosti vody a kde všude vodu potřebujeme, získání zručnosti, naučit se materiál spojovat šitím, kresba různými výtvarnými prostředky, vnímat zvuky deště.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: obrázky k navození představy, papír, tužky, rudky, tuž, špejle, voskové pastelky, jehla s velkým uchem, rezná nit, nastříhané modré a zelené igelitové pruhy.

Motivace: Pedagog pokládá dětem otázky např. Kdo má rád vodu? Kde všude voda je a v jaké podobě? Má voda nějakou barvu, vůni? Je v čaji nebo limonádě také voda s různými přísadami? Co se stane, když dlouho neprší? Co bychom dělali, kdyby den, týden, rok, netekla voda?

Navození představy: (Pedagog může vyprávění doplnit obrázky). Děti si představují, že v létě je dlouho sucho. Květiny sklánějí své hlavičky, půda je rozpraskaná a tráva žlutne. Všichni lidé i zvířátka vyhlíží mraky. Jednoho dne přece jen začne pršet. Všude je mnoho radosti. Žížaly vylézají ze země a hlemýždi ze svých ulit, aby pozdravili příjemný déšť. A jak takový déšť vypadá, si přiblížíme krátkou zvukovou aktivitou.

Hra na déšť

Děti se postaví do kruhu. Pedagog pomalu obchází vnitřkem kruhu kolem dětí. Děti opakují zvuky, které předvádí. Nejdříve je to šustění – (tření dlaní o sebe), malé kapky – (třukání dvěma prsty o dlaň), větší kapky – (tleskání dlaní, liják) – (plácání o stehna), bouřka – (plácání o stehna a dusot nohou). Každé dítě dělá jen ten zvuk, který mu pedagog ukáže, když jde kolem něj. Zvuk se dělá tak dlouho, dokud se neukáže jiný zvuk. Po bouřce přechází déšť zpět k šustění a k tichu.

Výtvarná činnost: Děti kreslí podle výtvarného diktátu

V létě, když bylo dlouho sucho, všichni čekali na déšť. Lidé vyhlíželi mraky, až jednoho dne se přece jen objevil na obloze malý mráček. Za chvíli tu byl druhý, třetí. Mraky se začaly zvětšovat, až zakrývaly celou oblohu. Už to nebyly malé mráčky, ale přímo bouřkové mraky. Drčaly se navzájem svými buclatými tvářemi. Točily se kolem dokola a byly pořádně černé. (Děti kreslí tužkou bouřkové mraky). Dbáme na uvolnění ruky.

Poté si děti vezmou hnědou rudku a kreslí rozprostírající půdu, ornici a brázdy. Ornice je vyschlá a popraskaná. Mraky na obloze se přetahovaly a honily až náhle začalo pršet. Nejdříve to byl slabý déšť. (Děti kreslí tuží malé čárky shora dolů). Déšť však byl stále větší a větší, až tu byla bouřka. Bouřka je divoká a rozcuchaná. Prší ze všech stran a dešťové kapky padají tak rychle, že tvoří dlouhé provazy deště. (Kresba deště šikmo). Když déšť přestal a objevilo se slunce, začala pomaličku z půdy vyrůstat tráva. Rostla a rostla, až se celá ornice zazelenala. (Kresba trávy zelenou voskovkou, zdola nahoru). Vzduch je čistý k dýchání, obloha je umytá a květiny, tráva a stromy se napily, aby mohly růst a přinášet radost druhým.

Výtvarná činnost: Liják – prší, prší, jen se leje – kolektivní práce (viz Příloha IX)

Děti si na tvrdý papír nakreslí velké mraky, které vystříhnou. Pomalují je barevně voskovými pastelkami. Tuto aktivitu tvoří děti společně. Dbáme na spolupráci. Když je dostatek vybarvených mraků, děti k nim přišijí modré a zelené nastříhané proužky igelitu, který představuje liják.

9.1.2 Deštník a kapky

Cíl: zdokonalení rytmických a hudebních schopností, umět zachytit barevně představu, emoci či vlastnost, učit se vyjadřovat třeba i s klubičkem vlny, naučit se volně do sebe zapouštět barvy – hra s náhodou.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: dřívka a další hudební nástroje, modré odstíny krepového papíru, nůžky, tužky, tři deštníky, klubička barevné vlny, lepidlo, vodové barvy, štětce, kelímky s vodou.

Motivace: Rytmičké cvičení – dopadající dešťové kapky na deštník. Děti si sednou do kruhu. Pedagog rozdá několika dětem dřívka. Ostatní děti vytleskávají na zem udávané tempo. Pedagog mění různě rytmus a děti ho napodobují.

Po tomto cvičení následuje nácvik písně: *Kap, kap*⁷⁹ (viz Příloha X).

Při dechovém cvičení se děti postaví a pedagog jim rozdá proužky modrého krepového papíru. Jsou to vodní kapky. Děti mají foukáním znázorňovat vítr, který si pohrává s kapkami vody. Píseň: *Kap, kap* můžeme rovněž doprovodit nástroji a pohyby.

Pedagog vytukává rytmus a ptá se dětí, jaký může být déšť (slabý, silný, veselý, bouřka, rychlý, pomalý). Děti mohou vymyslet další vlastnosti deště např. jarní, ranní atd. Děti se rozdělí do tří skupin a pedagog každé skupině dá deštník. Děti se ve skupince mají dohodnout, jaký déšť bude bubnovat na jejich deštník. Mají k dispozici různá barevná klubka vlny, kterými omotají deštník. Např. veselý déšť červenou vlnou, bouřku černou vlnou apod. (viz Příloha X).

Motivace: Četba básně: *Když prší*⁸⁰ (viz Příloha I)

Výtvarná činnost: *Když kvetou deštníky* (viz Příloha X)

Děti si nakreslí tužkou deštník a vystříhnou ho. Ze spodu na něho nalepí proužky krepového papíru v modrých odstínech tak aby visely dolů. Plochu papíru potřou vodou a rozpouští do ní vodové barvy.

9.1.3 Duha

Cíl: rozvoj fantazie a představivosti, míchání barev, znalost teplých a studených barev, které barvy k sobě ladí, manuální zručnost při vystřihování.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: obrázky k pohádce, papír, tempery, štětce, houby, kolíčky, nůžky, voskové pastely, pevná nit na zavěšení spirály.

⁷⁹ KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha : Portál, 1999, s. 112. ISBN 80-7178-306-4.

⁸⁰ ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. 3. vyd., 2. rozšířené. Praha : Albatros, 1989, s. 12. ISBN – neuvedeno.

Motivace: Vyprávění pohádky: *O duze a mlze*⁸¹ (viz *Příloha I*), která je doplněná obrázky. Pedagog se ptá dětí např. Jaké barvy má duha? Kdy ji můžeme na obloze vidět? Zda někdo už viděl dvě duhy nad sebou?

Pokus: Pedagog má připravené zkumavky s naředěnou temperou. Nových barev a odstínů docílíme mícháním. Pedagog opatrně přelívá ze zkumavky barvy tak, aby se vytvořily zajímavé barvy. Všimáme si rovněž kontrastů mezi teplými a studenými barvami.

Výtvarná činnost: *Tvorba duhy – spící duha a duhový most či brána*

Dle pohádky děti znázorní temperovými barvami, jak byla duha a mlha pohromadě v kruhu. Uprostřed kruhu je tedy šedá mlha, pak barevné kruhy duhy. Děti mají v tomto cvičení možnost míchat barvy a vytvářet odstíny. Pedagog naučí děti míchat modrou a červenou tak, aby vznikla fialová. Dále žlutou a modrou, aby se vytvořila zelená a červenou a žlutou, aby vznikla oranžová.

Po přestávce si zopakujeme krátce pohádku a děti na další papír namalují půlkruh duhy. Můžeme si vytvořit z půlkruhu duhy asociaci mostu či brány. Asociace můžeme dále rozvést např. Kdo se po takovém duhovém mostě může procházet, klouzat? Co všechno chrání duhová brána? atd. Při výtvarné aktivitě děti houbičkami roztírají naředěnou temperovou barvu. Na oblohu mohou umístit zářící slunce a kapky deště mohou vytvořit modrými otisky houby.

Houbičky můžeme sevřít kolíčky na prádlo a předejít tak nadměrnému zašpinění rukou. Houbiček máme více, protože každá se namáčí do stejné barvy. V příští hodině, kdy výkresy zaschly, můžeme obrázek duhy a mlhy dokončit tím, že vytvoříme, jak duha spí v klubíčku. Na druhou stranu děti mohou voskovými pastely znovu znázornit duhové barvy. Pak stačí už jen papír rozstříhnout do spirály a vytvořit tak závěsný mobil. S dětmi pak můžeme chvíli pozorovat jak spirála rotuje.

---

⁸¹ SKORUNKA, F. *Pojď si hrát, měsíci*. České Budějovice : Růže, 1991, s. 27-29. ISBN 80-7016-023-3.

9.1.4 Slunce

Cíl: uvědomění důležitosti slunce pro náš život, učit se vnímat melodii, učit se soustředěnosti při pohybové hře, nebát se pracovat s barvou na velkém formátu, získání zručnosti, naučit se používat papír jako vhodný materiál při tvoření, pečlivost při lepení.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: čtyři velké kartony, malířské barvy, štětce, stěrky, kelímky s vodou, tvrdý papír, nůžky, voskovky, transparentní papír, špejle, lepidlo – Herkules.

Motivace: Četba básně: *Slunce*⁸² (viz Příloha I)

Navození představy: Po dešti už není ani památky, na obloze jsou už jen malé obláčky jako bílí beránci a slunce svítí a hřeje. (Děti si mohou chvíli třít ruce a přiložit je k tvářím a představit si hřejivé slunce). Slunce se odráží se ve vodní hladině, probouzí k životu semínka a probouzí a zahřívá i nás. (Děti si mohou dřepnout). Z podřepu vstáváme nahoru ke slunci, nevyvrátí nás žádný vítr ani bouře. Stojíme pevně na svých nohou a vypínáme se co nejvýše. Snažíme se dotknout oblohy. Pak uvolnění. Nádech – výdech. (Stojíme rovně s mírně rozkročenýma nohama). A protože je pěkné počasí, můžeme si třeba zaplavat (improvizace plavání). Co myslíte děti, proč je pro nás tak moc slunce důležité?

Motivace: Pedagog děti naučí píseň: *Hřej, sluníčko, hřej*⁸³ (viz Příloha I), kterou přivolají slunce.

Dechové cvičení: Děti odhánějí mraky na obloze foukáním.

Děti vnímají melodii. Podle svého zpěvu naznačují pohybem ruky před tělem, jak se melodie vlní. Pomalu stoupá a pak zase klesá, jako slunce na obloze.

Pohybové cvičení: Děti představují dešťové kapky, které se chtějí dostat co nejbližší ke sluníčku, aby se mohly krásně lesknout. Děti stojí v řadě vedle sebe na jednom konci třídy. Pedagog je otočen čelem ke stěně na druhé straně třídy a říká: „Raz, dva, tři slunce.“ Pak se

⁸² HUTŇANOVÁ, Z. *Tvoříme s dětmi*. Praha : Mladá fronta, 2004, s. 43. ISBN 80-204-1098-8.

⁸³ JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole – Tóny jara*. Hradec Králové : nakladatelství – neuvedeno, 2000, s. 10. ISBN 80-902808-2-X.

otočí a všechny děti musí znehybnět. Každé dítě, které v tu chvíli není dokonale nehybné, je vráceno zpět na své původní místo. Vítěz je ten, kdo první dorazí ke stěně (ke slunci).

Motivace: Slunce svítí na všechny lidi – dobré i zlé. Na celou zem i na moře.

Výtvarná činnost: *Moře a zem (viz Příloha XI)*

Děti se rozdělí do čtyř skupin. Pedagog do každé skupiny rozdá velké kartony. Na ně nalije malířské barvy a děti velkými štětci a stěrkami roztírají barvy. Dvě skupiny malují, jak slunce svítí na zem. Ostatní dvě skupiny vytvářejí, jak slunce svítí na moře. Opačným koncem štětce či stěrkou mohou děti vytvářet zajímavé vzory. Ke konci hodiny si můžeme vyrobit hledáček a objevovat zajímavá místa na kartonech moře a země (viz Příloha XI). Tato místa můžeme pojmenovat. Všimáme si zajímavých barev.

Výtvarná činnost: *Zářící slunce*

Děti si z tvrdého papíru vystříhnou dvě stejné kruhové obruby, které se mohou i mírně vlnit. Vybarví si je voskovkami žlutě. Dovnitř do obruby si natrhají transparentní průhledné papíry. (Barvy volíme světlé, různé odstíny žluté, oranžové, červené, růžové atd.). První vrstvu si děti přilepí k obrubě, pak se lepí směrem dovnitř. Transparentní papíry se mohou i překrývat. k lepení používáme špejli a Herkules. Nanášíme jen malou vrstvu. Na obrubu děti přilepí paprsky a přilepí druhou obrubu. Slunce můžeme zavěsit do prostoru a můžeme pozorovat jak světlo prosvítá krásnými barevnými odstíny slunce.

9.1.5 Fantastické květiny

Cíl: rozvoj fantazie a vlastní vynalézavosti, uvědomění, co všechno rostlina potřebuje k životu, pozorování růstu rostliny, naučit se tvořit s různým materiálem.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: květináč, hlína, semínka řeřichy, různě barevná keramická hlína (hnědá, červená, šedá), balící papír, vlna, lepidlo – Herkules, zelený papír, výkresy, naředěné tempéry, štětce, tuž, kelímky s vodou.

Motivace: Společně zasadíme semínka řeřichy. Povídáme si o tom, co všechno potřebují rostliny k životu, jak je zajímavé, že i z malého semínka může vyrůst vysoký strom. Co

všechno se skrývá v semínku? Je to např. zárodek rostliny, zásoba živin, pevný obal, který chrání semeno atd. Děti mohou pohybově ztvárnit, jak roste ze semínka strom.

Výtvarná činnost: *Sázení semínka*

Pedagog rozdá dětem balící papír a různě barevné kousky keramické hlíny (hnědou, červenou, šedou). Děti mají vytvořit obrázek půdy. Malují různě barevnými kousky hlíny. Z dalšího balicího papíru si vytrhají semínko. K semínku přilepí kousky vlny jako kořínky. Nakonec vytrhají ze zeleného papíru klíček, aby bylo vidět, že semínko už roste.

Motivace: Po této aktivitě pedagog přečte pohádku: *Jak zasadili semínko*⁸⁴ (viz Příloha II). Pohádku aplikujeme na vytvořená semínka. Jsou to cizokrajná semínka, z kterých vyrostou fantastické květiny.

Výtvarná činnost: *Fantastické květiny* (viz Příloha X)

Děti mají s naředěnými tempery nakreslit fantastickou květinu. Na detaily mohou použít tuž.

9.2 Rybník

9.2.1 Vodníková zahrádka

Cíl: seznámit děti s živočichy, kteří žijí ve vodě a v její blízkosti, seznámit děti s rostlinami a stromy, které rostou ve vodě či u vody, učíme děti nejen poznávat přírodu, ale také ji chránit, naučit se pracovat s hlínou, kterou najdeme v přírodě, naučit se poznávat hmotu a její vlastnosti, učit se tvarovat hmotu rukou, učit se spojovat hlínu s různým materiálem (kamínky, proutky atd.), učit se vhodně umístit výrobek do krajiny, rozvoj prostorové představivosti, získání zručnosti a vynalézavosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: dalekohledy, různé přírodniny (bukvice, žaludy) a mušle.

---

⁸⁴ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole* : Portál, 2003. s. 103-105. ISBN 80-7178-847-3.

Motivace: Pozorovací průzkum u rybníka. Pokud podmínky dovolí, jdeme společně k rybníku, kde je stále co pozorovat, obdivovat a chránit. Všímáme si všeho, co roste kolem rybníka i toho co, se děje pod hladinou. Posloucháme všechny zvuky a určujeme jejich původce. Děti se mohou dívat dalekohledem na kachny a ptáky. Určujeme, jaké stromy a rostliny rostou kolem rybníka a na jeho březích. Možná dokonce objevíme i jíl, z kterého můžeme uhníst vodníky či vodní víly, které můžeme dozdobit přírodninami podle fantazie. Vytvořené figury pak můžeme umístit do prostoru u rybníka.

Ve třídě

Cíl: využít nasbírané poznatky a zážitky z procházky u rybníka, rozvoj výtvarného projevu, zapojení literární výchovy do motivace, znalost názvu rostlin, které najdeme u vody, naučit děti jednoduchou techniku voskovek a vodových barev.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: vystříhnuté květy z barevného papíru, lavor s vodou, voskovky, vodové barvy, kelímek s vodou, štetce.

Motivace: Pedagog rozdá dětem vystříhnuté květy z barevného papíru. Děti dovnitř nakreslí voskovkami ještě nějakou malou květinu a přeloží okvětní lístky směrem dovnitř. Sedneme si do kruhu. Uprostřed máme velký lavor s vodou.

Povídáme si o rybníku, co jsme tam všechno viděli. Pedagog dětem prozradí, že si budeme povídat o vodníku Vlnkovi a jeho zahrádce. Pedagog se ptá na názvy rostlin, které rostou u vody. Potom děti položí své květinu na vodu. A chvíli čekají, než se jejich květinu rozvinou. Mezitím pedagog dětem vypráví pohádku: *O vodníkovi, jak zasadil žluté blatouchy*⁸⁵ (viz Příloha II). Po pohádce se naučíme krátkou básničku: *U vodníka*⁸⁶ (viz Příloha II).

Výtvarná činnost: *Vodníkova zahrádka* (viz Příloha XII)

Děti mají namalovat květiny, které rostou u rybníka a ve vodě. Maluje se voskovkami. Na závěr se celý obrázek vybarví vodovými barvami na modro.

---

⁸⁵ ŠAROVÁM, J. *Jak byla studánka modrá a co bylo dál*. Vimperk : Papyrus, 1992. s. 35-40. ISBN 80-901111-9-X.

⁸⁶ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole* : Portál, 2003. s. 178. ISBN 80-7178-847-3.

9.2.2 Vodník

Cíl: rozvoj fantazie a představivosti, podpora spolupráce, pohyb v prostoru, vést tělo vlastní představivosti, zvládnutí akvarelové techniky doplněné linií tuže, učit se vyjadřovat při hodnocení.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15 dětí

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: pohádkové knihy o vodnících, velký arch balicího papíru, fix, připravené lístky k losování, magnetofon, kazeta s vhodnou melodií, vodové barvy, štětce, papír, tuž, špejle.

Motivace: Pedagog přinese různé pohádkové knihy o vodnících a hastrmanech. Spolu s dětmi si povídáme, jaké známe vodníky, jak vypadají, jak asi přišli na svět, co mají nejraději a jak se chovají. Každý má nějakou představu vodníka, každý už o vodníkovi někdy slyšel, a proto si namalujeme společně jednoho velkého hastrmana. Na velký balicí papír děti nakreslí tu část vodníka, kterou si na předem napsaných lístcích vylosovali. Někdo tedy kreslí ruku, hlavu, frak, oči, nohy atd.

Poté si děti v prostoru mohou vyzkoušet, jak se vodníci pohybují po vodní hladině, jak se navzájem potkávají, zdraví, plavou. K této pohybové aktivitě můžeme pustit vhodnou melodii.

Výtvarná činnost: *Vodník (viz Příloha XIII)*

Po krátkém úvodu si vytvoří každé dítě svého vodníka. Vymyslí mu jméno, název rybníku, ve kterém žije, a co má jeho vodník nejraději. Děti si mohou zvolit libovolnou techniku.

9.2.3 Co má vodník pod pokličkou?

Cíl: rozvoj smyslového vnímání (hmatu), reflexe svých pocitů a odhadu, zvládnutí techniky suchými pastely na velký formát papíru, rozvolnění ruky, zkouška poctivosti, rozvoj fantazie, rozvoj komunikace.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15 – 25 dětí

Doba trvání: 45minut

Pomůcky: hrnec s pokličkou, pytlíčky s přírodninami, papír, tužka, suché pastely, hledáček.

Motivace: Ve třídě máme připravený velký hrnec s pokličkou. Děti postupně hádají, co tam má vodník ukryto. Potom si všichni zavřou oči a pedagog volá postupně děti, aby si z hrnce vytáhly překvapení. Děti si vytáhnou pytlíčky, ale nesmí se do nich podívat. Jsou to tajné hastrmánské talismany, bez kterých se vodníci neobejdou. Pedagog spolu s dětmi si povídá, co to je talisman, k čemu slouží, jak se zhotovuje, kde se nosí atd.

Výtvarná činnost: *Co skrývá vodnický talisman?*

Děti mají provést haptický průzkum talismanu. Aniž by se podívaly dovnitř, mají hmatem prozkoumat obsah pytlíčku. Na papír pak napíší svoje pocity a jak daný předmět asi vypadá. Pak se pokusí suchými pastely ztvárnit obsah talismanu. Potom se mohou podívat dovnitř na ukrytou věc. Hodnotí se poctivost, s kterou se děti do tajemných talismanů nedívaly. Na závěr můžeme obrázky rozložit vedle sebe a každý může říct, co mu daný obrázek připomíná. Všímáme si barev a pomocí hledáčku můžeme najít zajímavá barevná místa, která můžeme pojmenovat.

9.2.4 Ryby

Cíl: rozvoj fantazie a výtvarného projevu zábavnou formou, práce s různým materiálem, naučit se vytvářet prostorové věci, získání zručnosti, učit se zužitkovat i odpadový materiál (skartovací papír).

Věk: 6 – 9 let

Počet dětí: 15 - 25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: balící papír, nůžky, tužky, okopírované obrázky Adorna Borna, lepidlo, sešívačka, prut s magnetkou, svíčky, barevná tuž, kousky látky a staniol, skartovací papír, motouz na zavěšení.

Motivace: Četba básně: *Ukrutánská ryba*⁸⁷ (viz Příloha III)

---

⁸⁷ SAJDOK, G. *Kouzelný mlýnek*. Ostrava : Profil, 1987, s. 15. ISBN – neuvedeno.

Výtvarná činnost: Ukrutánská ryba

Děti na balící papír nakreslí rybu a vystříhnou ji. Dovnitř nakreslí tužkou vše, co ryba snědla. Pedagog může dětem předložit okopírované obrázky Adorna Borna, které děti mohou rozstříhat, nalepit a dokreslit do ukrutánské ryby. Na závěr sešívačkou vyznačíme tlamičku. Takto vytvořené ryby si děti mohou ulovit na prut s magnetkou. Uloví si každý svou rybu?

Výtvarná činnost: Ukrutánská ryba (viz Příloha XIV)

Na balící papír děti nakreslí velkou rybu. Vystříhnou a obkreslí ještě jednou. Takže vzniknou dvě stejné ryby. Svíčkou vytvoří šupinky a ozdoby a přetřou barevnou tuží. Po zaschnutí mohou rybu ozdobit látkou a staniolem. Jiná varianta je, že děti si vybarví rybu podle své fantazie. Obě ryby se pak sešijí sešívačkou, ale nechá se otvor pro vycpání. Ukrutánskou rybu vycpeme skartovacím papírem a otvor sešijeme. Vycpané ryby můžeme zavěsit do prostoru.

9.2.5 Rybářské sítě

Cíl: seznámit děti s různými druhy ryb a s prací rybářů.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: žádné

Motivace: Nejlepší motivací je exkurze u výlovu rybníka. Zde si také po domluvě s rybářem děti mohou prohlédnout z blízka různé druhy ryb a sítě (*viz Příloha XIV*).

Ve třídě

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, zapojení vlny do celkového obrázku, rozvoj dětské kresby, zachycení imprese vody.

Věk: 6-10 let

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: lano, šátek, vlnu, papír, lepidlo, štětec či váleček, malířské barvy, kelímky s vodou, tužku či progresso, nůžky.

Motivace: Uprostřed třídy vyznačíme lanem kruh. Uprostřed je rybář a na zemi je šátek jako rybářská síť. Ostatní děti jsou rybičky. Rybičky se snaží vzít šátek a rybář je chytá. Koho plácne, nehraje.

Motivace: Četba básně: *Rybářská*⁸⁸ (viz Příloha III)

Výtvarná činnost: *Ryby v síti* (viz Příloha XIV)

Děti si nastříhají z vlny provázky. Na papír je přilepí jako síť (svisle a vodorovně). Mezi tím, co síť zaschne, si nakreslí rybu tužkou či progresem a vystříhnou ji. Papír ze sítě vybarví jako vodní hladinu štětcem či válečkem. K malování se mohou použít barvy jako např. modrá, zelená, žlutá, atd. Po zaschnutí výkresu se rybička přilepí do sítě.

9.2.6 Žabky a skokani

Cíl: znalost různých druhů žab, znalosti o životě žab (vývin, potrava, přezimování), seznámit se s nepřáteli žab, rozvoj pohybových dovedností, učit se kombinovat drát s papírem, získání zručnosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: obrázky žab, obrázky s vývojem žab, noviny, papír, nůžky, vodové barvy, štětec, kelímky s vodou, tuž, dřívko, drátek, lepicí páska.

Motivace: Prohlížíme si obrázky různých druhů žab. Povídáme si o životě žab, čím se živí, jak přezimují atd. Pedagog má také přichystané obrázky s vývojem žab od vajíčka přes pulce až k dospělému jedinci (viz Příloha XV). Děti skládají obrázky do řady podle vývoje a všimají si odlišností. Např. žáby často sedí na břehu rybníka, pulci jsou stále ve vodě. Mají různou barvu, žáby kvákají, pulci otvírají pusy, jen aby se napili nebo najedli.

Pedagog vypráví dětem, že každý večer se sejdou žáby u rybníka s různým příbuzenstvem a koná se žabí koncert. Žáby vypadají odlišně a vydávají také jiný zvuk. Proto se teď děti rozdělíme na skupinky a zahájíme žabí koncert.

Aktivita: Žabí koncert

1. skupina dětí zpívá jako skokani: KOUR KOUR KOUR
2. skupina zpívá jako rosničky: KRE KRE KRE
3. skupina zpívá jako ropuchy: KRÓ KRÓ KRÓ

⁸⁸ STŘEDA, L. *Ryba v kleci*. Brno : Albatros, 1988, s. 34. ISBN – neuvedeno.

4. skupina zpívá jako blatnice: KDO KDO KDO
5. skupina zpívá jako kuňky: HU HU HU⁸⁹

Hra na Žabáka Žbluňka

Žabák Žbluňk je dobrý žabák. Jednou pozval housenku Beznožku na návštěvu svého ostrůvku uprostřed rybníka. Housenka však neuměla plavat. Žabák si uměl výborně poradit. Housenka si vylezla na plovoucí list a žabák před ní dal další list. Když si housenka přešla na druhý list, žabák posunul dopředu první. Housenka se za žabákovy pomoci přece jen na ostrov dostala. A protože je důležité si navzájem pomáhat, vyzkoušíme si, jak to žabák dělal.

Provedení: Vybereme tři dvojice dětí. Určí se, kdo bude ve dvojici žabák. Od startovní čáry položí (žabák) před nohy svého spoluhráče (housenku) noviny. Housenka se na ně postaví. Žabák potom udělá to stejné s druhými novinami. Cílem je, aby se housenka dostala na žabákův ostrov.

Motivace: Žabáci a žáby to taky nemají vždy jednoduché. Musí být opatrné před sovou, užovkou, ježkem, kachnou a čápem. Četba říkanky⁹⁰ (viz Příloha IV).

Aktivita: Některé děti představují čápa. Pohybují se jako čáp a klapou rukama stejně jako zobákem. Ostatní děti jsou žáby, které poskakují a schovávají se před čápem, který je chce sníst. Koho se čáp dotkne, ten si jde sednout.

Výtvarná činnost: *Žabky a skokani* (viz Příloha XV)

Děti kreslí vodovými barvami žáby u rybníka na břehu. Na druhý papír si nakreslí rovněž žáby a vystříhnou je. Detaily zvýrazní tuží. Vystřižené žáby připevní k prvnímu papíru drátkem, který je natočený do pružiny.

---

⁸⁹ BUREŠ, J. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice : Paleta, 2002, s. 51. ISBN – neuvedeno.

⁹⁰ BUREŠ, J. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice : Paleta, 2002, s. 30. ISBN – neuvedeno.

9.3 Moře

9.3.1 Moře – život pod vodou

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, naučit se vyjadřovat se linií podle vyprávění, nahlédnutí do podmořského světa, učit se vnímat barevnost moře, naučit se vymývat klovatinu vodou.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: mušle, obrázky mořských ryb a korálů, papír, tužky, klovatina, štětce, tvrdý výkres, suché pastely, tuž, dřívka.

Motivace: Pedagog si s dětmi povídá o tom, jaké je moře. Jaké ryby v něm žijí? Co všechno se skrývá pod mořskou hladinou. Děti si určitě vzpomenou na největší rybu velrybu, mrštného žraloka a chobotnici. Potom si děti prohlížejí mušle a obrázky různých mořských ryb a dalších úkazů podmořského světa. Povídáme si o barvách, které se objevují na mořských rybách, korálech, travách atd.

Pohybová aktivita

Vodní svět je pestrý. Proto si ho přiblížíme krátkou hříčkou na žraloka a ryby. Žraloci se živí menšími rybami okolo sebe. Proto ostatní rybky musí být opatrné. Děti jsou ryby, které se volně pohybují a plavou. Jestliže pedagog vysloví nahlas: „žralok“, znamená to, že všechny děti musí znehybnět. Pedagog se dívá, když se některé dítě pohne, žralok rybkou sežere. Dítě však pokračuje dál ve hře.

Výtvarná rozcvička: Příběh Čáry

Děti kreslí tužkou linii podle vyprávění. Příběh jedné ryбки, která se jmenovala Čára. Jednou si Čára vyplula na výlet. Plavala zvolna klidným mořem. Houkala se ve vlnkách a skákala přes ně. Najednou však zacvakaly zuby a žralok se vynořil rychlým tempem za rybkou Čárou. Rybka se polekala, zježily se jí všechny ploutve a rychle plavala vpřed, aby unikla nebezpečí.

Žralok však plaval za ní, proto Čára zahrnula doprava, pak doleva, plavala dokolečka, skákala, pohybovala se sem a tam a kličkovala. Chudák rybka Čára byla z toho honění celá

unavená. Sotva se kolébala a kývala. A tak se schovala za nádherně barevné rostliny, stočila se do klubička a spala a spala.

Výtvarná činnost: Život pod vodou (viz Příloha XVI)

Děti mají klovatinou a štětcem namalovat ryby, mušle, vodní koníky, želvy, chobotnice, prostě vše, co žije pod mořskou hladinou. Poté obrázek nechají dobře zaschnout a umyjí důkladně štětce. Po zaschnutí děti tvoří barevné moře roztíráním suchých pastelů. Nakonec obrázek opláchnou pod tekoucí vodou. Klovatina se vymyje a zůstane po ní pěkně bílá stopa. Obrázky necháme zaschnout do příští hodiny, kdy je dokončíme kresbou tuží. Ke kresbě tuží použijeme ořezaná dřívka.

9.3.2 Moře – život pod vodou (prostorová tvorba)

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, učit se vnímat tvar – jeho povrch, konstrukci, umístění v prostředí, učit se vyjadřovat do prostoru, rozvoj hmatového smyslu, práce s různým materiálem, rozvoj tvořivosti a výtvarného vidění, přemýšlet o kombinaci různých materiálů, získání zručnosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: špejle, barevné punčocháče, bavlnky, nůžky, korálky, malířské barvy, štětec, kelímky s vodou, škrob za studena, dostatek novin, nafukovací balonek, dlouhé ponožky či podkolenky, provázek, lak na vlasy.

Motivace: Z minulé hodiny jsem pronikli do života pod vodou. Připomene si ho ještě krátkou hrou.

Hra na rybičky

Děti si sednou do kruhu na židličky. V kruhu je o jednu židli méně než je dětí. Jedno dítě stojí uprostřed a říká: „Moře se vlní, moře se vlní, plavou v něm modré, červené, žluté, zelené ryby atd.“ Pedagog před hrou každému rozdá patřičnou barvu. Vyvolávač má za úkol vyvolat určitou barvu a rychle si sednout na židli, než si ostatní děti vymění místa. Děti, které mají přidělenou barvu a vyvolávač je vyvolá, si musí vyměnit místa k sezení. Když vyvolávač vysloví zvolání „Rybáři jedou“, musí si všechny děti vyměnit místa.

Výtvarná tvorba: *Schránky mořských živočichů nebo mořští ježci?* (viz Příloha XVII)

Děti zasouvají různě veliké špejle do barevných punčocháčů. Tyto plastiky pak můžeme doplnit barevnými bavlnkami, korálky nebo ostny můžeme natřít barevnými temperami. Špejle vkládáme do punčochy buď chaoticky a roztahujeme co nejvíce punčochu do prostoru nebo je můžeme svázat do hvězdice či kříže. Vnitřní ostny můžeme prodloužit do vnějšího prostoru spojnicemi z rozstříhaných brček od limonády.⁹¹

Motivace: Četba básně: *Chobotnice*⁹² (viz Příloha IV)

Výtvarná tvorba: *Chobotnice* - kolektivní práce

Pedagog rozmíchá škrob za studena. Děti do něho namáčí kousky novin a oblepují jimi nafouknutý balonek. Lepí tři vrstvy. Z namačkaného papíru vytvoří dole větší poutko na zachycení chapadel. Nahoře balonku můžeme rovněž vytvořit malé poutko na zavěšení. Z novinového papíru můžeme chobotnici vytvořit např. plastické oči či pusy. Takto připravenou hlavu necháme důkladně zaschnout. V příští hodině hlavu chobotnice vybarvujeme hustými malířskými barvami a na závěr zafixujeme lakem na vlasy. Chapadla připravujeme z dlouhých ponožek či podkolenek, které vycpáváme novinami a svazujeme k sobě provázkem. Hotovou chobotnici zavěšíme do prostoru za poutko na hlavě a za chapadla. Chobotnice se určitě dětem zalíbí a přitáhne si je k sobě svými dlouhými chapadly.

9.3.3 Moře – co všechno se skrývá pod mořskou hladinou (keramika)

Cíl: rozvoj fantazie, rozvoj hmatového smyslu, učit se zpracovávat a tvořit z keramické hlíny, vytvářet kombinované otisky struktur do hlíny, naučit se glazovat, učit se propojovat keramickou hlínu i s dalším materiálem (lýko, provázek).

Věk: 6-9 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90minut (s přestávkou)

Pomůcky: obrázky podmořského světa, keramická hlína, váleček, papír, brčko, dřívko, glazura, štětec, nůžky, lýko, sysal, různé předměty a přírodniny k otiskům, burel, houbička.

⁹¹ Srov. CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi textil*. Praha : Aventinum, 1996, s. 58 – 59. ISBN 80-85277-85-9.

⁹² ZINNEROVÁ, M. *Hádanky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s – neuvedeny. ISBN 80-7186-896-5.

Motivace: Prohlížíme si obrázky podmořského světa – moře, ryby, korály, řasy, mořské koníky, medúzy, delfíny, velryby, potápěče, kteří pozorují podmořský svět.

Výtvarná činnost: *Ryba Závojnarka*

Děti si vyválí plát z hlíny. Mohou si jej vyválet na skrčeném papíře. Do hlíny se tak otisknou zajímavé kraky. Vykrojí si tvar ryby. Brčkem udělají dírky na místě ploutví. Do placičky vyryjí dřívkem oči, tlamičku, šupiny atd. Takto hotové výrobky se nechají vypálit na přezah 800 C a v příští hodině si je děti mohou naglazovat. Po druhém vypálení asi na 1040 C už jen stačí si do dírek navlíknout kousky lýka nebo sysalu. Rybě se tak vytvoří ploutve.

Starší děti mohou rybku vytvořit plasticky z koule, kterou vydlabou. Ryba má otevřenou tlamu a je vydlabaná. Na místě ploutví si děti rovněž udělají dírky na přivázání sysalu (viz Příloha XVIII).

Výtvarná činnost: *Korálové útesy*

Děti tvoří z keramické hlíny korálové útesy. Do hlíny mohou otiskovat různé struktury mušlí, ulit, šišek, kukuřice atd. Hotové výrobky se nechají vypálit a přetrou se burelem.

9.3.4 Moře

Cíl: rozvoj fantazie, představivosti a pohybových dovedností, naslouchání zvukům vody, naučit se jednoduché výtvarné techniky, zručnost při vystřihování, důraz na vytrvalost a pečlivost při tečkovací technice mořské pěny.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: šátky, plastové láhve s vodou, sklenice, kelímky s vodou a brčko, nit, barevné tuže, papír, barevný papír, voskovky, vodové barvy, krystalky soli, fixy.

Motivace:

Mořská voda se neustále pohybuje, proudí, kolébá a bouří. Děti sedí v kruhu na židlích. Pedagog znázorní rukama vlnu. Ostatní děti se přidávají jeden po druhém. Posíláme si nejdřív malé vlny, pak velké až úplně největší. Ty znázorníme tím, že se postupně postavíme a dáme

ruce nahoru a dolů. Pedagog rozdá dětem šátky. Vytváříme pohybové improvizace na téma např. voda se točí vírem, běží v proudu, stojící vlna, voda klidně teče, houpající vlny atd.

Mořská voda však také šumí, bublá, zurčí, šplouchá. Děti napodobují šumění vody: „ššš...fifíí..“ Pak pedagog rozdá malé plastové láhve s vodou a společně posloucháme šplouchání vody. Pedagog může rovněž přelívat vodu do sklenice atd. Vodní orchestr můžeme zakončit foukáním brčkem do kelímku s vodou. Porovnáváme, jak se vodou vyluzované zvuky různí. Nezapomeneme si rovněž připomenout, jak moře chutná. Moře si teď znázorníme výtvarnou aktivitou.

Výtvarná aktivita: Rozbouřená vlna (viz Příloha XIX)

Děti si namočí nit do modré tuže. Papír si přepůlí a na jednu půlku si položí nit. Přiloží druhou půlku papíru a položí si na ní dlaň. Nit pomalu vytahují z pod papíru. Zakroucená nit vytvoří krásnou vlnící vlnu. Děti pak mohou voskovkami domalovat malé rybky.

Výtvarná aktivita: Slané moře (viz Příloha XIX)

Děti si vodovými barvy nakreslí moře. Plochy posypou krystalky solí. Sůl vytvoří krásné skvrny. Tato technika je rovněž příprava na malování na hedvábí.

Výtvarná činnost: Zrodilo se z mořské pěny

Děti si podle své fantazie vystříhnou z bílého papíru různě zakroucenou a vlnící se mořskou pěnu. Přilepí ji na barevný papír. Fixem mohou do pěny tvořit tečky do různých vzorů. Výtvar mohou dokončit tím, že voskovkami vytvoří na barevný papír různě vlnící se vlny či zajímavé vzory dle své vynalézavosti.

9.3.5 Plavci a potápěči

Cíl: zachycení postav v pohybu.

Věk: 6-9 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: knihy o potápění, malířské barvy, štětec, kelímky s vodou.

Motivace: Pedagog donese různé obrázkové knížky o potápění. Povídáme si o vybavení potápěče. Pak následuje četba básně: *Rybí řeč*⁹³ (viz Příloha V).

Výtvarná činnost: *Plavci a potápěči*

Děti si mohou zvolit libovolnou techniku.

9.3.6 Ve vodě jako ve svém živlu

Cíl: důraz na spolupráci, umět tvořit velké objekty, využití nasbíraných poznatků o moři, práce s různým materiálem, získání zručnosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: balící papír, obvaz, lepidlo – Herkules, nůžky, voskovky, pistácie, mušličky, barevný papír, tuž, dřívko, malířské barvy, štětec, kelímky s vodou, gáza, anilinové barvy, velký igelitový ubrus, magnetofon, CD Z. Jandové Ryba z Havaje.

Motivace: Pedagog dává dětem *hádky*⁹⁴ o vodě (viz Příloha V).

Pak následuje báseň: *U moře je všechno mořské*⁹⁵ (viz Příloha V).

Výtvarná činnost: *Ve vodě jako ve svém živlu – světelná průsvitka – kolektivní práce*

Děti si podloží pruhy gázy igelitem, papíry a malují anilinovými barvami podmořský svět. Využívají přitom své fantazie a svých znalostí. Po zaschnutí gázu rozvěsíme na šňůry do prostoru. Při poslechu CD *Ryba z Havaje od Z. Jandové* se děti mohou proměnit v nejrůznější ryby a vodní živočichy a proplouvat mezi navěšenými gázami. Podmořské gázy mají zvláštní efekt hlavně tehdy, když jimi prosvítá světlo. Určitě si nás přitáhnou k sobě svým světelným průsvitem.

Výtvarná aktivita: *Ve vodě jako ve svém živlu* (viz Příloha XX)

Tato práce se tvoří ve skupinkách a je rozvržena do více hodin. Děti si vystříhnou dva stejné velké kruhy z balícího papíru. Na něho nalepí zvlněný obvaz a přetrou různými odstíny

⁹³ ŽÁČEK, J. *Ahoj, moře*. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1980, s. 50. ISBN – neuvedeno.

⁹⁴ ZINNEROVÁ, M. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s – neuvedeny. ISBN 80-7186-896-5.

⁹⁵ ZINNEROVÁ, M. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s – neuvedeny. ISBN 80-7186-896-5.

modré. Vytvoří tak velké moře. Na tuto plochu pak nalepí namalované rybky, ulity, hvězdice, chobotnice atd. Mohou tam rovněž přilepit pistácie či drobné mušličky.

Na barevné papíry si obkreslí ruce a vystřihnou je. Volí modré, oranžové a bílé papíry. Aby byl celkový obrázek zajímavý, mohou děti bílé ruce pokreslit vlnícími se liniemi tuží. Na závěr se ruce vloží mezi dva kruhy, které se k sobě přilepí. Takto vlnící se moře můžeme zavěsit na pevný provázek do prostoru jako krásnou ozdobu.

9.3.7 Kouzelná ryba

Cíl: podpora spolupráce, důraz na komunikativní dovednosti, cvičení jemné motoriky a odhadu, získání zručnosti, naučit děti jednoduché výtvarné techniky.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: papír, tužky či voskovky, velký karton, nůžky, malířské barvy, štětce, kelímky s vodou, klovatina, vodové barvy, těstovinová kolínka, lepidlo-Herkules.

Motivace: Četba pohádky: *O kouzelné rybě*⁹⁶ (viz Příloha V)

Každý si napíše (nebo nakreslí) na papír tři přání. Ten, kdo chce, může říct své přání nahlas. Nikoho k tomu však pedagog nenutí. Můžeme rovněž vyzkoušet, zda se děti dokáží domluvit na třech přáních pro celou třídu.

Výtvarná činnost: *Kouzelná ryba – kolektivní práce* (viz Příloha XXI)

Na velký karton děti namalují rybu, avšak bez šupin a vystřihnou ji. Rybí šupinky si vytváří v další aktivitě každé dítě samostatně.

Motivace: Hra na rybí šupinku

Děti sedí v řadě vedle sebe. Jedno z nich je vodník, který stojí před ostatními a drží v ruce kamínek, který představuje rybí šupinku. Vodník šupinku předá některému z dětí. Děti si vzájemně předávají šupinku z ruky do ruky v řadě vedle sebe. Vodník se dívá, jak šupinka putuje. Děti vodníka mohou plést tím, že posílají jako rybí šupinku. Když určené dítě řekne

⁹⁶ UHRŽÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno : Rezekvítek, 2002, s. 33. ISBN 80-86626-02-4.

stop, musí vodník hádat, kdo schovává rybí šupinku. Když neuhodne, zůstane dál vodníkem. Pokud uhodne, stane se vodníkem držitel šupiny.

Výtvarná činnost: *Rybí šupinka aneb zvířecí kabátek*

Pedagog rozdá dětem nastříhané šupiny z tvrdého papíru. Každé dítě má dvě šupiny. Jednu šupinu potře klovatinou a do ní zapouští vodové barvy, které se vzájemně mísí a prostupují. Na druhou šupinu nalepí těstovinová kolínka a přetře malířskými barvami. Po zaschnutí všechny vybarvené šupinky děti přilepí do Kouzelné ryby (*viz Příloha XXI*).

9.4 Řeka

9.4.1 Vodní kruhy na hladině

Cíl: vnímat proměny řeky v jednotlivých ročních obdobích, všimnout si života a prostředí kolem řeky, naslouchání zvukům vody, učít se zachytit samotný pocit z vody.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: tvrdé desky jako podložky, tempery, štětce, kelímky na vodu.

Motivace: Procházka k řece. Všimáme si zajímavostí kolem řeky. Pozorujeme kameny v řece a život kolem řeky, posloucháme vodu. Házíme kamínky do řeky, děláme žabky a díváme se, jak se dělají kola na vodě. Pozorujeme, jak se ve vodě odráží světlo atd.

Výtvarná činnost: *Malování u řeky*

Děti malují buď samotnou řeku nebo pocit z vody. K malbě používají tempery. S dětmi si můžeme vytvořit také kalendář řeky. Malování řeky v různých ročních obdobích. Všimáme si typických znaků pro jednotlivé období.

Ve třídě:

Cíl: rozvoj představivosti, uvolnění, hledání výtvarného výrazu prostřednictvím textilu, vytvářet výtvarná kouzla batikovací technikou.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: magnetofon, klidná hudba, prostěradla či bílá trika, provázky, nůžky, barva Duha, hrnec, vaříč, sůl.

Motivace: Připomene si výlet u řeky. Děti si na chvíli zavřou oči a představují si, jaká se dělají kola na vodě, když prší málo, když je liják, nebo když déšť končí. K této relaxaci může pedagog pustit klidnou hudbu a navozenou představu ještě rozvést do vyprávění.

Výtvarná činnost: *Vázaná batika*

Na prostěradla či trička si děti váží uzlíky. Prostěradlo různě svazují a skládají. Takto ovázané výrobky vložíme do hrnce s barvou na batiku – Duha. Necháme vařit. Pak přepereme ve vodě a necháme uschnout. Vykouzlené kruhy a vzory nás určitě mile překvapí.

9.4.2 Proud řeky

Cíl: vnímat hudbu, rozvoj představivosti, podpora spolupráce, učit se vytvářet objekty do prostoru, vnímat haptické vjemy, naučit se techniku tkaní s různým materiálem.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: magnetofon, CD Vltavy od Bedřicha Smetany, velké rámy, provázek, nůžky, různé barvy látek, balící papír, barevný papír, škrob za studena.

Motivace: Poslech hudby: *Vltava od Bedřicha Smetany*. Porovnání Vltavy s procházkou u řeky. Nyní si vytvoříme, jak voda stéká a teče řekou.

Výtvarná činnost: *Obří tkaní – kolektivní práce*

Na velký rám si natáhneme povázkami osnovu. Děti proplétají kousky látky. Některé látky mohou z osnovy i vyčnívat a můžeme je různě naaranžovat. Látky jsou různých barev a materiálů.

Výtvarná činnost: Netradiční tkaní

Na střední rámy si děti natáhnou osnovu. Děti si natrhají pruhy z balicího papíru. Namočí je do škrobu za studena a proplétají nad a pod útek osnovy. K proplétání mohou použít kousky barevných papírů. Výrobek necháme zaschnout. S hotovými výtvary pak můžeme dále pracovat, např. výrobek můžeme přilepit na barevný papír nebo ho nabarvit či okopírovat a použít ho na koláže.

9.4.3 Vodní víly

Cíl: kouzlení s barvou – hra s náhodou, důraz na šikovnost a pečlivost při vytrhávání a lepení, rozvoj fantazie a komunikativních dovedností, malba z představy.

Věk: 6-10let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: papír, temperové barvy, štětce, kelímky s vodou, dopis od Rusalky, sklenice, barevné papíry, lepidlo, vodové barvy, tuž, dřívka, kousky záclon.

Motivace: Četba básně: *Bledá Rusalka*⁹⁷ (viz Příloha VI)

Nezbývá nic jiného než vodníkovi Kebulovi pomoci s vodním lektvarem pro Rusalku.

Výtvarná činnost: Vodní lektvar

Děti si přepůlí papír. Na jednu půlku nanáší husté temperové barvy. Pak papír přeloží podle osy a dlaní přejedou. Vznikne krásný přetisk hustých barev.

Motivace: Rusalka nám na oplátku za vyléčení poslala dopis. Musíme ho však najít. Děti hledají na určeném místě modrý dopis. V dopise je pozvánka na noční ples vodních vil. K této slavné příležitosti se musíme však řádně připravit.

Výtvarná činnost: Vodní lucerničky

Každé dítě si přinese sklenici z domu. Děti si natrhají kousky z barevného papíru. Sklenici potrou lepidlem a obalí ji barevnými papírky.

Motivace: Povídáme si o vodních vílách. O jejich vlastnostech, o tom, jak vypadají a co všechno dělají.

⁹⁷ MARCINKO, L. *Strašidla a pohádkové bytosti*. Praha : Portál, 2005, s. 135. ISBN 80-7178-822-8.

Výtvarná činnost: Vodní víly

Každé dítě si vodovými barvami a tuží namaluje podle svých představ vodní vílu. Vodní víly se mohou ozdobit kousky záclon.

9.4.4 Vodní víly

Cíl: volný pohyb v rytmu hudby, děti prožívají a vnímají vlastní tělo, jeho reakce, pohyb, vytváření obrazu zážitkovou technikou, umět znázornit figuru v pohybu.

Věk: 7-10 let

Počet dětí: 15

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: nabarvené gázy a šátky, magnetofon, klidná hudba, prostěradlo, igelit, barvy Duha, vaříč, igelitový pytel, modrá látka, papír, nůžky, suché pastely, tuž, dřívka.

Motivace: Rituální tanec vil. Jednou do roka se koná slavný tanec všech vodních vil. My se teď na chvíli proměníme ve vodní víly. Děti si mohou vzít kousky nabarvené gázy jako závoje či šátky k tanci.

Provedení: Děti si zují boty a připraví se vlhký pruh látky (prostěradlo) na podlahu. Na igelit se nasypou barvy Duha. Rozmístí se kolem látky. Doprostřed látky se navlní modrá látka, která představuje rybník. Jedno dítě začne první tančit. Před vstupem k rybníku si „namočí“ nohy do barvy. Samo mlčky rozhodne, co bude tančit. Ostatní se po jednom přidávají, snaží se vnímat jeden druhého, reagovat na sebe. Pod jejich nohama vzniká obraz rituálního tance z ptačí perspektivy. Po tanci následuje přestávka, ve které si děti umyjí nohy a prostěradlo se dá vařit do vodní lázně.

Výtvarná činnost: Tanec

Děti dostanou dva papíry. Z jednoho vystříhnou tančící figuru. Vyberou si dvě barvy suchého pastelu, které podle nich vyjadřují atmosféru jejich rituálního tance. Na druhý papír obkreslují figuru rozmazáváním pastelu přes šablonu. Střídají barvy a šablonu různě posunují. Tím vzniká rozfázovaný obraz pohybu. Tuží pak zvýrazní jednu z postav, dokreslí konkrétní rysy a někde na papír domalují rybník.

9.4.5 Vodní víly a vodní strážci

Cíl: poznáváme, kolik informací může nést obraz stop, učít se znázorňovat písmo různým způsobem, propojení dramatické výchovy s výtvarnou výchovou, rozvoj hudebních a pohybových dovedností.

Věk: 7-10 let

Počet dětí: 15

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: nabarvené prostěradlo z minulé hodiny, předlohy s písmem, papír, fixy nebo voskovky, vyrobené lucerničky, čajové svíčky, zápalky.

Motivace: *Život je velký obraz a vše, co děláme, má svou krásu...* Navážeme na minulou hodinu tím, že rozložíme velké prostěradlo, na kterém jsme tancovali. Zkusíme se podívat na stopy a číst v nich. Přemýšlíme nad otázkami např. o čem si stopy vyprávějí, jaká barva převládá a proč, jak by se mohl tanec jmenovat, k čemu obraz ze stop můžeme připodobnit, co nám připomíná, přemýšlíme nad poselstvím obrazu atd.

Motivace: Každá vodní víla nejen že tancuje, ale také má své jméno. Děti si vymyslí, jak se budou jmenovat jako vodní víly.

Výtvarná činnost: *Jména*

Pedagog dětem ukáže různé předlohy písma. Děti si vytvoří ozdobné cedulky s jménem vodní víly.

Motivace: Ve jménu je ukrytá zvláštní moc vil, proto se vyslovuje s úctou a vážností. Stojíme v kruhu a každý říká postupně své nové jméno. Říká je pomalu, aby si je ostatní zapamatovali. V druhém kole toto jméno říká co nejhlasitěji. Ve třetím kole může k jménu přidat drobnou pohybovou variaci a ostatní po něm opakují.

Na procvičení paměti si můžeme házet s míčkem. Před vyhozením řekneme jméno víly či vodního strážce, kterému házíme. Nyní jsme připraveni splnit slavnostní obřad jmen. Sedneme si do kruhu a pedagog zapálí čajové svíčky ve vodních lucerničkách. Obřad nejdříve můžeme splnit s nápovědami a to s cedulkami s jménem. Poté si vyzkoušíme paměť tím, že provádíme obřad bez cedulek.

Provedení: Děti se oslovují např. takto: „já Vlasatice volám Rosničku“ „Já Rosnička volám atd.“ Zvolání doplňují gestem. Položí si ruku na hrud' a pomalu ukáží na volanou osobu. Nesmí se na nikoho zapomenout a všichni musí být osloveni pouze jednou. Poslední víla volá vílu či strážce, který obřad zahajoval. Když někdo splete či zapomene jméno či gesto, sfoukne se jedna svíce ve vodních lampičkách. Když si někdo není jistý, jak se ten druhý jmenuje, může se s ostatními poradit. Po slavnostním obřadu si zazpíváme píseň: *Vodnice*⁹⁸ (viz *Příloha XXII*) a společně si zatancujeme.

9.5 Studánka

9.5.1 Studánka na podzim

Cíl: vnímat přírodu všemi smysly, pozorovat život u studánky, odkrývat stopy přírody pomocí frotáže, všímání si detailů, učit se využívat přírodních barviv, podpora postřehu, paměti, učit se propojovat skutečnosti, které nacházíme v přírodě, zdůraznit ochranu přírody, učit děti žasnout nad krásami a zajímavostmi přírody.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: papír, voskovky, lupy, papírové listy javoru či dubu, přírodniny (např. žaludy, bukvice, kůru, květy, listy, kameny...), šátek.

Motivace: Výlet ke studánce. Po cestě mohou děti plnit drobné úkoly a soutěže a všímat si okolního prostředí všemi smysly. Posloucháme zvuky, které jsou slyšet u studánky. Všímáme si hmyzu a živočichů ve vodě. Všímáme si rovněž okolního prostředí kolem studánky.

Četba básně: *Lesní studánka*⁹⁹ (viz *Příloha VI*).

Výtvarná činnost: *Průzkum – tajemství kůry stromů*

V okolí studánky můžeme poznávat kůru stromů. Pedagog rozdává dětem lupy k všímání si detailů. Děti provádějí frotáž kůry. Děti si přiloží na kůru papír a třením voskovky na plocho vytvoří zajímavý reliéf.

⁹⁸ MARCINKO, L. *Strašidla a pohádkové bytosti*. Praha : Portál, 2005. s. 142. ISBN 80-7178-822-8.

⁹⁹ KOŽÍŠEK, J., RAIS, K., SLÁDEK, J. *Z křišťálové studánky*. Liberec : Albatros, 1974, s. 24. ISBN – neuvedeno.

Výtvarná činnost: Přírodní barvení

Pedagog rozdává dětem papírové listy dubu nebo javoru. Děti mají využít přírodnin k nabarvení listu.

Hra

Pedagog ukáže dětem typické lesní přírodniny (např. žaludy, bukvice, kůru, květy, listy, kameny...). Tyto přírodniny položí na šátek a ukáže je dětem na 1 minutu. Děti mají pak přinést všechny přírodniny, které si zapamatovaly. Pedagog na závěr hry může zdůraznit, že každá věc má v přírodě své místo a navzájem spolu souvisí. Při zpáteční cestě si každé dítě odnese jednu přírodninu, s kterou pak ve třídě bude pracovat.

9.5.1 Prostředí kolem studánky

Cíl: učit se míchání barev, umístit přírodninu či předmět do namalovaného prostředí, znalost různých druhů stromů a uvědomit si jejich důležitost, pěstovat postoj ochrany, podpora spolupráce, pracovat s barvou na velkém formátu, všimnout si zajímavých míst v malbě.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: drobné předměty či přírodniny kámen, kaštan, šnečí ulita, mušle, papír, štětce, kelímky s vodou, balící papír, vylišané listy, lepidlo, naředěná barevná tuž, malířské barvy.

Motivace: Z přírodnin si vytvoříme vhodné prostředí ke studánce. Všimáme si rozmanitosti barev, které příroda nabízí. Jako dobří pozorovatelé, odhalujeme skrytost zdánlivě nenápadných věcí.

Výtvarná činnost: Všímálek

Ve třídě máme připravené drobné předměty jako (kámen, kaštan, šnečí ulitu, mušli). Děti mohou použít nachystané předměty nebo přírodniny z lesa. Děti mají na kousek papíru smíchat malířské barvy a vytvořit tak prostředí pro daný předmět či přírodninu. Prostředí má odpovídat barvě předmětu. Daný předmět má splynout s prostředím, má v něm jako by zmizet.

Motivace: Připomeneme si výlet ke studánce. Jaké jsme viděli u studánky stromy. Povídáme si s dětmi o významu stromů a lesa pro člověka. Říkáme, co všechno ho ohrožuje (průmyslová exhalace, vichřice, kůrovec, stavební činnosti). Hledáme s dětmi možnosti, jak mohou dobře pečovat o budoucnost stromů a lesů.

Výtvarná činnost: *Strom u studánky – kolektivní práce (viz Příloha XXII)*

Na velký balící papír kreslí děti strom. Do trávy mohou zakreslit hmyz a na větve stromů můžeme přilepit vylisované listy. Technika: kombinace malířských barev s naředěnou barevnou tuží.

Výtvarná činnost: *Strom u studánky – kolektivní práce (viz Příloha XXII)*

Děti mají na balící papír zachytit barvy lesa, stromů. Barvu roztírají štětcem či stěrkou. Pak z tohoto kusu papíru vytrhají tvar velkého stromu. Pod strom můžou děti naaranžovat přírodniny z lesa. K malbě používají malířské barvy.

9.5.2 Zamrzlá studánka

Cíl: naučit děti další výtvarné techniky a možnosti práce s papírem, pečlivost při lepení a trhání papíru, získání zručnosti, rozvoj představivosti a fantazie, naučit se různě kombinovat barvy.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: výkresy, anilínové barvy, štětce, kelímky s vodou, potravinářská folie, tvrdší barevné papíry, nůžky, průhledný pauzovací papír, lepidlo-Herkules, špejle.

Motivace: Přišla zima. v lese skotačil Mráz s Mrazíkem a vyváděli spolu lotroviny. Honili se kolem studánky, všechno proměnili v rampouchy a pomalovali ledovým kvítím.

Výtvarná činnost: *Jak maloval mrazík do studánky (viz Příloha XXIII)*

Děti si na výkres nanášejí anilínové barvy. Mokrou barvu přikryjí potravinářskou folií a různě ji skrčí. Takto hotový výtvar nechat zaschnout. Po sundání folie se nám vytvoří zajímavé kraky a vzory v barevných odstínech.

Motivace: Četba básně: *Tichá voda*¹⁰⁰ (viz Příloha VII)

Výtvarná činnost: *Zamrzlá studánka* (viz Příloha XXIII)

Děti si do tvrdšího barevného papíru vystříhnou otvor pro studánku a podlejí ji průhledným pauzovacím papírem. Na tento pauzovací papír lepící páskou přilepí kousky vylisovaných listů a jemných větviček. Pak z pauzovacího papíru vytrhají a přilepí do studánky kousky papíru. Ty mohou představovat vlnky, led, sníh, kruhy na vodě atd. K lepení používáme lepidlo Herkules a špejli. Nanášíme jen malou vrstvu. Podíváme-li se na studánky proti světlu, zamrzlá studánka nám krásně zazáří.

9.5.3 Vločka

Cíl: uvolnění, rozvoj pohybových a komunikativních dovedností, rozvoj představivosti a fantazie, uvědomění si, jak můžeme šetřit s vodou, znalost koloběhu vody, naučit se techniku linoritu, vyzkoušet si tisk.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: různé druhy rydel, linoleum, tiskařská barva, lis, váleček, papír.

Motivace: Četba pohádky: *O kapičce*¹⁰¹ (viz Příloha VII)

Hra na vločky

Děti představují sněhové vločky, které lehounce poletují prostorem. Pozdravují se očima a při setkání s druhou vločkou se jí můžou jemně dotknout konečky prstů. Najednou se však na obloze objevil sněhový mrak, který začal houstnout, takže všechny vločky se musí k sobě dostat co nejbliže. Už se nemohou vůbec pohybovat a vločkám je v houfu teplo. A tak se raději zase rozběhnou a začnou se snášet dolů k zemi. Děti krouží volně a lehce vzduchem. Je to krása, že už se dostali z toho černého mraku. Ale pozor. Pomalu se snáší k zemi. Děti se dívají, kam by nejraději dosedly. Bude to na louku, na vršek nějakého stromu nebo snad na

¹⁰⁰ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha : Portál, 2003, s. 404, ISBN 80-7178-847-3.

¹⁰¹ UHRČÍKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno : Rezekvítek, 2002, s. 19. ISBN 80-86626-02-4.

cestu do lesa? Hru můžeme zakončit vyprávěním, kam která vločka dopadla, co viděla zajímavého kolem sebe, jak se jí tam líbilo či nelíbilo a proč.

Výtvarná činnost: *Vločky*

Každá vločka je jiná a všechny jsou nádherné. My si teď několik do naší zamrzlé studánky vyrobíme. Technika linorit. Děti si mohou vyzkoušet různé druhy rýdel.

9.5.4 Volání jara

Cíl: vnímání rytmu, učit se papír spojovat šitím, malba na kameny, probudit v dětech vděčnost, učit děti si všimnout maličkostí, komunikativní dovednosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: hudební nástroje (buben, chrastila, ozvučné dřívka), výtvary dětí, jak maloval mrazík, nůžky, jehla s velkým uchem, motouz, kameny, malířské barvy, štětce, kelímky s vodou, modrá látka.

Motivace: Děti odhánějí zimu: *Jarním říkadlem*¹⁰² (viz Příloha VII). Společně přivoláváme jaro. Říkadlo můžeme doprovodit hudebními nástroji např. bubnem, chrastidly, ozvučnými dřívky.

Výtvarná činnost: *Když tají ledy*

Výkresy, na které děti tvořily, jak maluje mrazík, se mohou rozstříhat na kousky. Děti je šitím spojují a vytváří tak zajímavé objekty. Ve třídě si z modré látky vytvoříme studánku a sešité kousky papíru – ledu můžeme položit do studánky. Povídáme si o prvních projevech jara.

Výtvarná činnost: *Když ožívají kameny*

Na kameny děti kreslí první známky jara – květiny, žáby či hmyz. Namalované kameny pak položíme kolem naší studánky ve třídě. K malování používáme tempéry.

---

¹⁰² ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. 3. vyd., 2. rozšířené. Praha : Albatros, 1989, s. 9. ISBN – neuvedeno.

Aktivita: Na závěr si všichni můžeme sednout u studánky a můžeme vyslovit, za co bychom jí chtěli poděkovat. Např. Studánka je štedrá, utopí se v ní každé lživé slovo, je proměňující atd.

9.5.4 Otvírání studánky

Cíl: bezprostřední kontakt s živou přírodou, vnímat přírodu všemi smysly, zdůraznění potřebnosti studánek a potřeby naší ochrany, umět tvořit z přírodních materiálů, vnímat hmatové vjemy.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: nasbírané přírodniny v lese

Motivace: Čištění studánky na jaře po dlouhé zimě (viz Příloha XXIII).

Výtvarná činnost: *Strážce studánky*

Děti mohou z přírodních materiálů vytvořit strážce studánky.

Ve třídě

Cíl: vnímání hudby, malba podle hudby a z představy, rozvoj fantazie a představivosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: magnetofon, CD Otvírání studánek od Bohuslava Martinů, papír, štětce, malířská barva, kelímky s vodou, drátek, kleště, korálky.

Motivace: Poslech hudby: *Otvírání studánek od Bohuslava Martinů.*

Výtvarná činnost: *Jaro přichází ze studánky (viz Příloha XXIII)*

Volná malba podle poslechu. Děti si mohou představit rozmrzající vodu, čistou studánku, vílu, či probouzející první rostliny.

Výtvarná činnost: *Strážce studánky (viz Příloha XXIII)*

Děti si vytvoří strážce studánky, ale tentokrát z drátků. Na drátek mohou děti navléct korálky. Hotové výrobky můžeme naaranžovat ke studánce ve třídě.

9.5.5 Studánka jako vodní zrcadlo

Cíl: zdůraznění čistoty studánky, rozvoj pozornosti, vnímat druhého člověka a reagovat na něho, práce s přírodním materiálem, naučit se kombinovat barvy.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: magnetofon, klidná hudba, nabarvené ovčí rouno, tvrdý papír, nůžky, pasparta.

Motivace: Četba příběhu: *Studánka je jak zrcadlo*¹⁰³ (viz příloha VIII)

Hra na zrcadla

Děti se rozdělí do dvojic. Postaví se naproti sobě. Jedno dítě z dvojice provádí pomalu sérii pohybů, které má ten druhý po něm opakovat. Pak se vymění. Pedagog k této aktivitě může pustit klidnou melodii.

Výtvarná činnost: *Co se všechno odráží ve vodní hladině (viz Příloha XXIV)*

K této technice potřebujeme obarvené ovčí rouno a pasparty. Děti si na tvrdý papír různě rozkládají, vlní kousky ovčího rouna. Když mají obrázek hotový, vystříhnou si z tvrdého papíru obdélníkový rámeček a přiloží paspartu. Vlákna ovčího rouna se do sebe různě proplétají a tvoří tak zajímavé barvy. Děti rovněž pracují s přírodním materiálem, což je také přínosné.

---

¹⁰³ SYROVÁTKA, O. *Pohádky z duhové zahrádky*. Praha : Albatros, 1972, s. 137. ISBN – neuvedeno.

9.5.6 Studánka s živou a mrtvou vodou

Cíl: vytvořit v dětech postoj ochrany k vodě, všimnout si barevných kontrastů, hra s barvami.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: temperové barvy, štětce, papír, kelímky s vodou.

Motivace: Připomeneme si pohádku o Zlatovlásce. Povídáme si o tom, jak můžeme vodu chránit, aby byla čistá, protože čistá voda je pro naši planetu dárkyní života. Děti pak mají znázornit pocitovou malbu studánky s živou a mrtvou vodou. Všimáme si barevného protikladu mezi oběma studánkami.

Výtvarná činnost: *Studánka s živou a mrtvou vodou (viz Příloha XXV)*

K malbě používáme temperové barvy.

9.5.7 Studánka

Cíl: zamyslet se nad našimi prioritami a hodnotami v životě, pocitové ztvárnění studánky, tříbení si postřehu.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: papír, lepidlo, písek a koření, malířské barvy, štětce, kelímky s vodou, rozstříhaná věta na kartičky.

Motivace: Četba ukázky z knihy *Malý princ*¹⁰⁴ (viz Příloha VIII)

Pedagog se ptá dětí, kdyby se jejich rodina stěhovala na jiné místo a do odjezdu zbývalo třiapadesát minut, co by v té chvíli udělali. Jak by této chvíli využili?

Výtvarná činnost: *Jak je studánce v poušti*

Děti si namalují studánku. Ostatní plochu potřou lepidlem a vysypávají ji pískem a různým kořením.

---

¹⁰⁴ SAINT – EXUPÉRY, A. *Malý princ*. 5. vydání. Praha : Albatros, 1984, s. 77. ISBN – neuvedeno.

Aktivita: Hledání zašifrovaného vzkazu. Věta: Poušť je krásná tím, že někde skrývá studnu. Tuto větu rozstříháme na písmenka a očíslováme podle pořadí. Jednotlivé lístky schováme ve třídě. Děti tyto lístky mají najít a sestavit větu podle čísel.

Cíl: vnímat hudbu, pocitové ztvárnění studánky, naučit se další výtvarné techniky – práce s hedvábným papírem a otisky.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-25

Doba trvání: 90 minut (s přestávkou)

Pomůcky: magnetofon, CD Modlitba za vodu od J. Skácela, výkresy, hedvábný papír, malířské barvy, štětce, kelímky s vodou, lepidlo-Herkules, kapradiny, barevné papíry.

Motivace: Poslech hudby: *Modlitba za vodu od J. Skácela.*

Výtvarná činnost: *Jak je studánce v lese (viz Příloha XXVI)*

Děti studánku vytvoří z hedvábného papíru, který pomačkají a přilepí jako studánku. Pak malují malířskými barvami lesní prostředí.

Výtvarná činnost: *Jak je studánce v mechu a kapradí*

Nasbírané kapradiny natíráme barvou a otiskujeme kolem studánky a do studánky. Studánku vytrháme z barevných papírů. Na podklad rovněž použijeme barevné papíry.

ZÁVĚR

Tvořivost patří mezi podstatné znaky lidského bytí. Je předpokladem plné seberealizace jedince. Proto také cílem mé diplomové práce byl výtvarný rozvoj tvořivosti. To je však dlouhodobý a nikdy nekončící proces. Proto je obtížné natolik široké téma krátce shrnout. Výchova v tomto duchu klade velké nároky na vyzrálou osobu a rozvoj tvořivého potenciálu. Jednou z možných příčin, proč pedagogové přistupují ke zvyšování tvořivosti opatrně, může být skutečnost, že nevědí, jak klást otázky a formulovat úlohy rozvíjející divergentní myšlení. Je přitom paradoxem, že životní praxe vyžaduje ty schopnosti, které souvisí s divergentními úlohami. Ve výchově by měla být snaha co nejvíce rozvíjet tvořivé myšlení. Při rozvíjení tvořivosti je důležité, aby pedagog zajistil dítěti dostatek podnětů, informací a inspirací.

V současné době je nepostradatelnou součástí výchovy oblast volného času. Aktivita volného času mohou přispívat k plné realizaci osobnosti a harmonizaci mezilidských vztahů. Jsou-li pro zájmovou činnost vytvořeny dobré objektivní podmínky i subjektivní podmínky, pedagog ji pojímá jako prostředek postupné výchovy zájmů i dalších vlastností osobnosti, tehdy může být činnost zájmového útvaru velmi efektivní. Rozumné využívání volného času přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví a podporuje pozitivní vztahy. Už od dětství by se lidé měli naučit hospodařit s volným časem, aby byl pro ně skutečným obohacením.

Ve své diplomové práci jsem se zajímala o to, jak vhodně předat malý zlomek pozitivního vztahu k výtvarné tvořivosti. Mladší školní věk je důležité období pro získávání návyků, způsobů chování a základů životního stylu. Proto jsem připravila výtvarný projekt „O vodě“, v kterém děti poznávají rozmanitost a pestrost výtvarné výchovy. Prvky výtvarné výchovy v projektu učí dítě samostatnosti, rozšiřují mu obzory, umožňují dítěti prožitek a zkušenost, přispívají k rozvoji smyslového vnímání a fantazie.

Měla jsem možnost některé části projektu vyzkoušet v ZUŠ a ve volnočasovém centru pro děti a mládež ze sídliště. Práce s dětmi mě velmi bavila a měla jsem radost, že dosavadní zkušenosti z praxí mohu využít. Děti výtvarné úlohy vytvářely se zájmem a s chutí. Obtížnost výtvarných činností byla přiměřena věku. Hlavně v ZUŠ byly děti dovednostně velmi šikovné a nadané. Děti mohly poznávat práci s různým materiálem a mohly experimentovat. Dětem se nejen líbily pohádkové motivy, ale také se zajímaly o to, jak je to v realitě

„doopravdy.“ v ZUŠ děti obzvláště zaujala práce s barevným ovčím rounem a s keramickou hlinou.

Všimla jsem si však drobného rozdílu mezi ZUŠ a volnočasovým centrem. Některé děti v ZUŠ malovaly na výkon a nejraději by byly, kdyby každý jejich výtvar byl poslán do soutěží. Převážně však děti činnost bavila a působila jim radost.

Ve volnočasovém centru děti velmi zaujalo malování po hmatu neboli: „Co má vodník pod pokličkou.“ Postupně si vodníkové talismany vyměňovaly, až si je zkusily všechny namalovat. Mládež naopak ocenila výrobu drátěných rybiček z kamínků (*viz Příloha XXVII*). Někdy jsem dětem dala možnost, aby si zvolily výtvarnou techniku. Atmosféra byla příjemná a každý si v programu našel to své co ho zaujalo. Myslím si, že techniky, které jsem měla možnost vyzkoušet v praxi, byly přínosné, zábavné a děti postupně získávaly vztah k výtvarnému vyjadřování.

Měla jsem také radost, že během své práce jsem se seznámila s mnoha lidmi, kteří se zabývali výtvarnou výchovou. Oblíbila jsem si i určité autory knih, kteří mě obohatili svými myšlenkami.

Cílem tvořivých programů bylo předávat výtvarnou výchovu se zájmem a podporovat v dětech tvořivý proces. Metodu předávání jsem zvolila ve formě hry, která dětem byla velmi blízká. Vždyť hra a hravost jsou základem lidské tvořivosti. Mým cílem bylo, aby děti skrze výtvarnou tvorbu a prostřednictvím hry poznávali plněji svět a dokázaly ho prožívat. S tím souvisí vnímat svět všemi smysly, být otevření, umět se pozastavit a nebát se sebevyjádření. Mým velkým přáním je, aby tvořivost byla v dětech stále podporována a oceňována.

ABSTRAKT

Cílem mé diplomové práce bylo vyzvednout důležitost tvořivosti a nahlédnout do propojenosti tvořivosti s výtvarnou výchovou. Diplomová práce se ve své teoretické části zabývá výchovou k tvořivosti a rozvojem výtvarné tvořivosti. Definuje jednotlivé pojmy jako tvořivost, tvorba, tvořit.

V počátečních kapitolách uvádím, jaká jsou kritéria a prvky tvořivosti, jak probíhá tvořivý proces. V dalších kapitolách se pak zabývám výtvarnou výchovou. Všímám si zvláštností dětského výtvarného projevu a možností, jak tvořivě na děti působit. K závěru mé teoretické části uvádím významnost volného času a volnočasové výchovy a jeho vlivu na rozvoj tvořivosti.

Praktická část je věnována výtvarnému projektu „O vodě“. Projekt využívá prvky citové, estetické, pohybové, literární i dramatické výchovy. Podněcuje v dětech aktivitu a tvořivost ve formě hry. Projekt byl připraven a realizován pro děti mladšího školního věku. Mladší školní věk je důležité období pro získávání návyků, způsobů chování a základů životního stylu. Dítě se hlavně učí prožíváním a shromažďováním zkušeností. Výtvarná výchova dětí má především přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání skutečnosti.

Závěr práce shrnuje postřehy, kterých jsem si všimla při realizaci projektu.

Klíčová slova: tvořivost, výtvarná tvořivost, tvořivý proces, motivace, hra, výtvarné aktivity, mladší školní věk, volný čas, volnočasová výchova, zájmová činnost.

ABSTRACT

Aim of my diploma work was to emphasize importance of creativity and to look into connection of creativity with art education. In its theoretical part diploma work engages in education to creativity and in development of art creativity. It gives a definition of individual terms like creativity, production, to create.

In initial chapters i state what are criterions and elements of creativity, how the creative process is in motion. In further chapters i am engaged in art education. I pay attention to specifics of children's art expression and to possibilities how to creatively affect children. In the end of my theoretical part i state importance of free time and free time education and its influence for creativity development.

Practical part is dedicated to art project „About water“. The project uses elements from emotional, aesthetical, motion, literary and dramatic education. It motivates activity and creativity in children in form of game. The project was prepared and carried out for children in younger school age. Younger school age is an important time period for acquiring habits, behaviour and basics of lifestyle. Child learns above all by going through and gathering experiences. Art education should primarily contribute to more abundant perception and to emotional going through of reality.

The end of the work compiles remarks, which i registered during realization of the project.

Keywords: creativity, art creativity, creative process, motivation, game, creative activities, younger school age, free time, free time education, interest activities.

POUŽITÁ LITERATURA

Monografie

BUREŠ, J. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice : Paleta, 2002. ISBN – neuvedeno.

CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. 2.vydání. Praha : Aventinum, 1993. ISBN 80-7151-468-3.

CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi textil*. Praha : Aventinum, 1996. ISBN 80-85277-85-9.

HUTŇANOVÁ, Z. *Tvoříme s dětmi*. Praha : Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1098-8.

JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole – Tóny jara*. Hradec Králové : nakladatelství neuvedeno, 2000. ISBN 80-902808-2-X.

KOŽÍŠEK, J., RAIS, K., SLÁDEK, J. *Z křišťálové studánky*. Liberec : Albatros, 1974. ISBN – neuvedeno.

KÖNIGOVÁ, M. *Tvořivost = kreativita*. Praha : UK FF, 1998. ISBN 80-85899-52-3.

KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-306-4.

LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha : Avicenum, 1986. ISBN – neuvedeno.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-205-X.

MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno : MU PF, 1998. ISBN 80-210-1880-1.

MARCINKO, L. *Strašidla a pohádkové bytosti*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-822-8.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vydání. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.

PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a praxi*. Praha : Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.

REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9.

ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha : UK PF, 2001. ISBN 80-7290-058-7.

SAINT – EXUPÉRY, A. *Malý princ*. 5. vydání. Praha : Albatros, 1984. ISBN – nevedeno.

SAJDOK, G. *Kouzelný mlýnek*. Ostrava : Profil, 1987. ISBN – nevedeno.

SKORUNKA, F. *Pojď si hrát, měsíci*. České Budějovice : Růže, 1991. ISBN 80-7016-023-3.

SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU PF, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

STŘEDA, L. *Ryba v kleci*. Brno : Albatros, 1988. ISBN – nevedeno.

SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 1998. ISBN 80-85808-47-1.

SYROVÁTKA, O. *Pohádky z duhové zahrádky*. Praha : Albatros, 1972. ISBN – nevedeno.

ŠÁROVÁM, J. *Jak byla studánka modrá a co bylo dál*. Vimperk : Papyrus, 1992. ISBN 80-901111-9-X.

UHŘÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno : Rezekvítek, 2002. ISBN 80-86626-02-4.

UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.

UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN –
neuveveno.

ZINNEROVÁ, M. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003. ISBN 80-
7186-896-5.

ŽÁČEK, J. *Ahoj, moře*. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1980. ISBN –
neuveveno.

ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. 3. vyd., 2. rozšířené. Praha : Albatros, 1989, ISBN- neuveveno.

Tištěné sborníky

FALTYSKOVÁ, J. Vliv výchovných činností ve volném čase na rozvoj tvořivosti žáka. In
Tvořivost v práci učitele a žáka. Brno : Paido, 1996. s. 90-92. ISBN 80-85931-23-0.

Časopisecké statě

ZÁVORA, J. Nepodceňujme dětské kreslení. *Děti a my*, 2004, roč. XXXIV, č. 4, s. 50.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I - Texty k projektům: Deštník a kapky, Duha, Slunce
- Příloha II - Texty k projektům: Fantastické květiny, Vodníková zahrádka
- Příloha III - Texty k projektům: Ryby, Rybářské sítě
- Příloha IV - Texty k projektům: Žabky a skokani, Moře – život pod vodou (prostorová tvorba)
- Příloha V - Texty k projektům: Plavci a potápěči, Ve vodě jako ve svém živlu, Kouzelná ryba
- Příloha VI - Texty k projektům: Vodní víly, Studánka na podzim
- Příloha VII - Texty k projektům: Zamrzlá studánka, Vločka, Volání jara
- Příloha VIII - Texty k projektům: Studánka jako vodní zrcadlo, Studánka
- Příloha IX - Fotografie k projektu: Déšť
- Příloha X - Fotografie k projektům: Deštník a kapky, Fantastické květiny
- Příloha XI - Fotografie k projektu: Slunce
- Příloha XII - Fotografie k projektu: Vodníková zahrádka
- Příloha XIII - Fotografie k projektu: Vodník
- Příloha XIV - Fotografie k projektům: Ryby, Rybářské sítě
- Příloha XV - Fotografie k projektu: Žabky a skokani
- Příloha XVI - Fotografie k projektu: Moře – život pod vodou
- Příloha XVII - Fotografie k projektu: Moře – život pod vodou (prostorová tvorba)
- Příloha XVIII - Fotografie k projektu: Moře – co všechno se skrývá pod mořskou hladinou (keramika)
- Příloha XIX - Fotografie k projektu: Moře
- Příloha XX - Fotografie k projektu: Ve vodě jako ve svém živlu
- Příloha XXI - Fotografie k projektu: Kouzelná ryba
- Příloha XXII - Fotografie k projektům: Vodní víly a vodní strážci, Prostředí kolem studánky
- Příloha XXIII - Fotografie k projektům: Zamrzlá studánka, Otvírání studánky
- Příloha XXIV - Fotografie k projektu: Studánka jako vodní zrcadlo
- Příloha XXV - Fotografie k projektu: Studánka s živou a mrtvou vodou
- Příloha XXVI - Fotografie k projektu: Studánka
- Příloha XXVII - Fotografie

PRÍLOHY

Príloha 1: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 2: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 3: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 4: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 5: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 6: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 7: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 8: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 9: [Ilustrácia alebo text]

Príloha 10: [Ilustrácia alebo text]

Kedysi sa tu dala vidieť... [Text]

... [Text]

... [Text]

... [Text]

Když prší

Když prší,
kvetou paraplíčka.
Když prší voda do ticha,
poslouchej déšť a zavři víčka.
Když prší,
kvetou paraplíčka
a každé někam spěchá.¹⁰⁵

Pohádka „O duze a mlze“

Kdovikdy se to stalo. Snad v dobách, kdy mraky nosily plyšové límce a z oblohy se chodilo na zem po schodech. Tenkrát spolu žily pohromadě duha a mlha. Duha byla kulatá jako věnec z barevných pentlí, mlha přebývala uprostřed věnce. Tak se společně kutálely po obloze jako měsíc a slunce. Jednou se konal na obloze karneval. Hvězdičky hned začaly shánět látku a střihy na šaty, aby držely krok s módou. Také mlha s duhou dostaly pozvání.

„Juj,“ polekala se mlha. „Určitě nebudu mít co na sebe.“ Otevřela šatník a opravdu – krátké šaty, dlouhé šaty, kostýmy, ale všechno do šeda. „Šedivé šaty jsou teď v módě,“ snažila se mlhu potěšit duha. „Tobě se to mluví,“ nafoukla tváře mlha, „ty máš z čeho vybírat. Ale já...? Budu vedle tebe vypadat jako chudá příbuzná. Ne, ne, radši zůstanu doma.“

„Kdybys chtěla, mohla bych ti nějakou látku půjčit,“ nabídla se duha. Nebyla lakomá. „Ty bys vážně chtěla?“ Mlze se rozzářily šedivé oči. „Proč ne,“ souhlasila duha. „Ale to ti povídám, ať střiháš jenom z jedné barvy. A pěkně dokulata. Aby to nebylo znát. Co by to bylo za duhu, kdyby neměla všechny barvy pohromadě.“

„Jenom se neboj, já dám pozor,“ slibovala mlha, ale myslela si: To tak, z jedné barvy. Z jedné barvy by nebylo ani na vlečku. Se střiháním se všichni na obloze obracují na raka. „Šmudlíky, šmudlíky sem, šmudlíky, šmudlíky tam, ráček střihá dobře a rád.“ Rak střihal, jak mlha poroučela, a tak se to stalo. Stalo se – a už se to nedalo odestát. Z duhy zbyla jen půlka do oblouku a mlha vypadla do černé tmy. A od těch dob se ty dvě hledají. V noci, když jdou

¹⁰⁵ ŽÁČEK, J. *Aprílova škola*. 3. vyd., 2. rozšířené. Praha : Albatros, 1989, s. 12. ISBN – neuvedeno.

všichni spát, se duha stočí do klubíčka jako věnec z barevných pentlí. Kutálí se po obloze a vyhlíží svou společnici mlhu. A zase mlha celá v šedém jinde vzpomíná na duhu ...¹⁰⁶

Slunce

Jedna kapka, druhá kapka,
už si deštík v louži tlapká.

Modrá, žlutá, zelená,
oranžová, červená.

Fialovou také v letu
chytí malíř na paletu.

To je krásné, Aničko!

Po duhovém mostě
přišlo v dešti prostě
sluníčko.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Srov. SKORUNKA, F. *Pojď si hrát, měsíci*. České Budějovice : Růže, 1991, s. 27-29. ISBN 80-7016-023-3.

¹⁰⁷ HUTŇANOVÁ, Z. *Tvoříme s dětmi*. Praha : Mladá fronta, 2004, s. 43. ISBN 80-204-1098-8.

Jak zasadili semínko

Václav Čtvrtek

Křemílek a Vochomůrka stáli zamyšlení na zahrádce za pařezovou chaloupkou. Sluníčko se na ně chvíli dívalo z nebeského balkonu. Potom zaťukalo zlatým prstem Křemílkovi na rameno: „Copak je?“

„Ale chtěli jsme, aby nám na zahrádce vyrostla kytka, a nemáme semínko,“ řekl Křemílek. Sluníčko ukázalo zlatým prstem. „Tamhle jedno leží.“ Leželo tam semínko a tvářilo se jako děťátko, když spí. „Radši se ho, Křemítku, zeptej, co je zač. Abychom si tu kdovíco nezasadili,“ povídá Vochomůrka.

Křemílek se opatrně semínka zeptal: „Copak jsi zač?“ „Verbaskum,“ špitlo semínko. a tak Křemílek s Vochomůrkou nezmoudřeli, protože semínko mluvilo po latinsky. Vochomůrka udělal patou důlek a Křemílek do něho to semínko zasadil. Navrch přiklopil svou špičatou čepičku, aby se semínku líp klíčilo. Potom semínko zalívali kropicí konví a zpívali mu písničku: „Vstávej, semínko, holala, a bude z tebe fiala!“ Když bylo holala do třetice, začal tam růst kopeček. „Už to bude!“ povídá Vochomůrka. A už to bylo. Kopeček se rozvalil, vykroukla žížala a křikla: „Aby vás kos sezob, i s tím vaším semínkem, a sjela zpátky do svého podzemního bydlení.“

Křemílek a Vochomůrka jen bezradně kroutili palcem. Nakonec Křemílek povídá: „Teď to uděláme obráceně. Já budu vrtat a ty sázet.“ Vyvrtal patou důlek, Vochomůrka do něho zasadil semínko a navrch přiklopil svou špičatou čepičku. A zas zalívali a zas tomu semínku zpívali: „Vstávej, semínko, holala, a bude z tebe fiala.“ Ale všechno to nebylo k ničemu. Semínko se pod zemí ani nehnuło. „Je to nějaký lenoch,“ povídá Křemílek. „Nějaký ospalec je to,“ zív si Vochomůrka a v tu chvíli usnul. Křemílek povídá: „Vstávej!“ a zív si a usnul taky.

„Vy jste mi ale zahradníci,“ zasmálo se sluníčko na nebi a zamnulo si zlaté ruce. Potom silným sluncovým hlasem zazpívalo: „Vstávej, semínko, holala, a bude z tebe fiala.“ v tu chvíli se špičatá čepička zatřásla a vyklouzly zpod ní zelené lístky. Sluníčko jim podalo své zlaté ruce. „Tak pojd'te, já vám pomůžu.“ A jak pomáhalo, rostla tam pořád větší kytka.

Sluníčko si kytku prohlídlo od kořínků až po poupata a leklo se: „Propána, ty nejsi fiala?“ „Kdepak,“ řekla kytky, „já jsem divizna. Jenže jsem to těm dvěma kmotrům řekla po latinsky.“ A smála se, až z toho celá rozkvetla. „Kručiš,“ povídá sluníčko taky málem po latinsky, „to jsem to vyvedlo!“ A radši uteklo za mrak, protože v tu chvíli se Křemílek prohloupil ze spaní a volá: „Ona to není fiala!“ Vochomůrka se tím křikem probudil taky a pomaloučku kytku obešel.

Kvetla už na celou paseku a byla pěkná a voněla jako medová. „I co,“ povídá Vochomůrka. „Fiala to není a verbaskum jí říkat nebudu, protože od toho brní jazyk.“ Jenže Křemílek nato, že každá kytky, co roste, musí mít jméno. „Když musí, tak musí,“ mávl rukou Vochomůrka. „Tak jí budeme říkat třeba divizna.“ V tu chvíli vykouklo sluníčko za mrakem vesele na ně zavolala: „To jsem si oddychlo! To jsem si opravdu oddychlo.“¹⁰⁸

U vodníka

Jan Čárek

U vodníka v zahrádce
kvetou zlaté kosatce,
kvetou mu tam z hlubiny
stulíky a lekníny,
a pan vodník, ten je rád,
že nemusí zalévat.¹⁰⁹

O vodníku Vlnkovi jak sázel blatouchy

Po dlouhé zimě, kdy se sluníčko sotva proběhlo po obloze, zas přišlo jaro. Sníh roztál a zavlažil žíznivou zem, led na potoce rozpraskal a všude rozkvétaly první sasanky. Vodní víly Jehlička a Borůvka tančily zrovna taneček k úctě jara, když tu se vyzul náhle Borůvce modrý střevíček. „To je špatné znamení“, povídá Borůvka, „někdo blízko skrývá špatnou myšlenku a černé svědomí a kazí nám sváteční chvíli.“ V tom také, chrust chrust je slyšet, jak někdo přichází. Z šera se vyvalil křeček Josef. Kapsy na lících měl nacpané až k prasknutí.

¹⁰⁸ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha : Portál, 2003, s. 103-105. ISBN 80-7178-847-3.

¹⁰⁹ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha : Portál, 2003, s. 178. ISBN 80-7178-847-3.

„Dobry večer sousede!“ zavolala Jehlička. „Kam tak naspěch?“ Přidala Borůvka. Křeček jen něco zabručel, loupnul po vílách očima a ztratil se ve tmě. „Asi mu opravdu něco tíží svědomí,“ pokrčila Jehlička rameny, „ale i nedobry začátek může mít spravedlivý konec.“

Ráno, když víly právě posnídaly, se najednou ozvalo. Ťuk, ťuk. Mezi dveřmi stál chasník. Měl zelený fráček, červený klobouček a na něm žluté pentle. Ze šosu mu co chvíli skane kapka vody. Hastrmánek Vlnka. Byl tak smutný, až mu šos chvílemi vysychal.

„Copak hastrmánku, dal jsi se na vzdychání?“ zeptala se Borůvka. Vlnka rozhodil ruce: „Měl jsem dneska sázet kolem potoka blatouchy a všechna semínka jsou pryč. Měl jsem je schovaná v dušičkovém hrnečku pod vrbou a někdo mi je vzal. Jen jedno semínko zbylo na dně. Jaképak je to jaro bez žlutých blatouchů?“ Víly hastrmánka Vlnku povzbudily a slíbily mu, že semínka najdou. Víly rychle utíkaly k noře, protože znaly křečkovu lakotu i to, že rád bere z cizího a hned věděly, co se za jeho podivným večerním chováním skrývalo.

Borůvka vytáhla vodní zrcátko a přidržela sluneční paprsek a cvrnk, poslala ho do nory. „Kdo mi to svítí do spíže? Někdo mi chce ukrást moje zásoby!“ Křeček vrčel v noře a honem se hrabal ven. Jak vystrčil čumák ven, pošimrala ho Borůvka slunečním paprskem zrovna na vousech.

„Háhápčik,“ kýchnul křeček. Znovu a znovu. Při každém kýchnutí mu z vaků vylétla hrst zelených semínek. Jehlička rychle nastavila zástěru. Semínka se sypala, až byla zástěra plná. Pak křeček kýchnul tak, že zapadl zpátky do nory. Víly rychle utíkaly k hastrmánkovi.

Když zahlédl Vlnka v zástěrce zeleno, zaradoval se tak, že mu ukáplo i z druhého šosu. Honem začal dělat kolem potoka prstem dolík za dolíkem a do každého upustil zelené semínko blatouchu. Pak je zakropil vodou z mokrého šosu. A semínka, jako by chtěla dohnat zpoždění, mají se k světu. Najednou je kolem potoka žluto, až oči přecházejí. Pak ještě Vlnka ze samé radosti spletl z květů blatouchu věnečky a položil je vílám do vlasů. A víly pokračovaly v tanci sobě, hastrmánkovi i jaru k radosti a potěšení.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Srov. ŠÁROVÁM, J. *Jak byla studánka modrá a co bylo dál*. Vimperk : Papyrus, 1992, s. 35-40. ISBN 80-901111-9-X.

Ukrutánská ryba

V rybníčku pod lesem

žije ukrutánská ryba.

Tlustá, že se sotva hýbá.

K snídani má kachňátka,

na desátku housátka.

K obědu dvě prasátka, kravičku a býčka,

pořád ještě nemá dost, a tak krčí

tlustý nos.

K svačině má buřty s křenem,

bochník chleba, koláč s medem.

Teď ta ukrutánská ryba, co ocasem

si ráda kývá, váží asi čtyři tuny

a má dračí hřbet.

Co uvidí, zbaští v mžiku,

hltá jako štika štiku.

Před nosem jí plave ráček,

ale ouvej, je v tom háček.

Rybář se teď rybě směje: „Vyzráli jsme na zloděje!“¹¹¹

Rybářská

Voda v řece

u Proseče

mezi kapry

taktak teče.

A ti kapři,

jak tě spatří

skáčou na břeh

hupky, hopky,

skáčou rovnou

do síťovky.¹¹²

¹¹¹ SAJDOK, G. *Kouzelný mlýnek*. Ostrava : Profil, 1987, s. 15. ISBN – neuvedeno.

¹¹² STŘEDA, L. *Ryba v kleci*. Brno : Albatros, 1988, s. 34. ISBN - neuvedeno.

Říkanky:

Klapy, klap, klapy, klap.
Nohy dlouhé, je to tak,
k rybníku se blíží čáp.
Žáby skáčou do rybníka,
žáby skáčou do louže,
čáp je chytit nemůže.

Klapy klap
Klapy klap
Kde jsou žáby
Tam je čáp.¹¹³

Chobotnice

Kdopak je to? Chobotnice.
Chobotnic je v moři více,
ale jenom tahle malá
na hladinu vyplavala.
Tolik byla zvědavá.
Až pozná, že jsem to já,
chapadlem mi zamává.¹¹⁴

¹¹³ BUREŠ, J. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice : Paleta, 2002, s. 30. ISBN – neuvedeno.

¹¹⁴ ZINNEROVÁ, M. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s – neuvedeny. ISBN 80-7186-896-5.

Kouzelná ryba

Rybí řeč

Já ne,
ale všichni potápěči
rozumějí rybí řeči.
O čem ryby mluví?
Kdo ví?
Zeptáme se potápěče,
ať nám poví.
Potápěč jen mávl rukou:
- Ryby, celkem vzato,
melou pořád jenom jedno-
MLČETI JE ZLATO!¹¹⁵

Hádanky

Oblaka i slza v oku,
moře, vlny veletoku,
sníh i mlha, rybí skrýš,
taky deštík – už to víš? (voda)

Ve vodě je prostě doma.

Umět plavat jako ona!
Zato ale na suchu,
to jí není ejchuchu. (ryba)

Nemá konev ani sklínky,
přece vodu nosí.

Potom kropí prádlo, plínky.
Kdo se o to prosí? (déšť)¹¹⁶

¹¹⁵ ŽÁČEK, J. *Ahoj, moře*. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1980, s. 50. ISBN – neuvedeno.

¹¹⁶ ZINNEROVÁ, M. *Hádanky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s.- neuvedeny, ISBN 80-7186-896-5.

U moře je všechno mořské

U moře je všechno mořské.
mořský písek, vítr, voda,
lod'ky, mušle, mořské ryby.
Všechno mořské se nám líbí.¹¹⁷

Pohádka „O kouzelné rybě“

Byl žil na břehu moře jeden chudý rybář se svou ženou. Rybář se den co den vydával na lov ryb, aby měli co jíst. Jednoho dne se mu ale nepodařilo ulovit žádnou rybkou. Byl z toho celý smutný, přemýšlel, co udělá, když tu se mu v síti něco zamrskalo. Rybář síť vytáhl a vidí v ní kouzelnou rybkou. „Rybáři, pusť mě, splním ti tři přání,“ ozvala se lidským hlasem. Rybář byl překvapen, ale rybkou pustil.

Druhý den přišel rybář za kouzelnou rybkou s přáním své ženy, aby měli místo chatrče krásný dům. Kouzelná rybkou přání splnila a odplula do moře. Další den si rybářova žena přála mít velký zámek se zlatými věžičkami. Také toto přání jí rybkou vyplnila. Jenže rybářově ženě to pořád nestačilo, chtěla palác. Také toto přání rybkou vyplnila.

Další den ovšem přišel rybář znovu k moři a volal kouzelnou rybkou: „Kouzelná rybkou, prosím, splň mi ještě jedno přání. Žena si přeje být královnou, aby mohla všem vládnout a poroučet.“ Rybkou připlavala a povídá: „Tvá žena je, rybáři, moc chamtivá, vrat' se domů a uvidíš, co se stane.“ Rybář se vrátil domů a uviděl svou ženu plačící před jejich starou dřevou chatrčí.¹¹⁸

---

¹¹⁷ ZINNEROVÁ, M. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha : Egmont ČR, 2003, s.- neuvedeny, ISBN 80-7186-896-5.

¹¹⁸ UHŘÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno : Rezekvítek, 2002, s. 33. ISBN 80-86626-02-4.

Bledá Rusalka

Stěžuje si Brčálovi
vodník jménem Kebule:
„Rusalka mi zřejmě stůně,
bílá je jak bledule.“
„Dám ti, hochu, dobrou radu.
Prodej všechny pentličky.
Uvař k tomu vodní lektvar
na červené tvářičky.“¹¹⁹

Lesní studánka

Josef Václav Sládek

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.
Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.
Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
i nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.¹²⁰

¹¹⁹ Srov. MARCINKO, L. *Strašidla a pohádkové bytosti*. Praha : Portál, 2005, s. 135. ISBN 80-7178-822-8.

¹²⁰ KOŽÍŠEK, J., RAIS, K., SLÁDEK, J. *Z křišťálové studánky*. Liberec : Albatros, 1974, s. 24. ISBN –
neuveveno.

Tichá voda

Karel Vůjtek

Táto, co je tichá voda?
Nevíš. To se voda schová
do sněhu a do ledu.
Oblékni si kožíšek
a já tě k ní dovedu.¹²¹

O kapičce

V malé studánce uprostřed lesa bydlela jedna kapička. Chtěla poznat víc než jen svou studánku, a proto se vydala na cestu se spoustou dalších kapiček. Plavala v potůčku, který byl nejdříve malinký, pak se k němu přidaly další potůčky a společně z nich byl velký potok, a potom říčka a řeka.

Kapička se rozhlížela kolem sebe. Viděla les a louku, na louce zahlédla srnky a u města děti, které se šly koupat. Z řeky se kapička náhle dostala do velké vodní nádrže, do přehrady. Tady už neplavala tak rychle jako v řece, jen se mírně pohupovala po vlnkách a občas vyšplouchla na břeh mezi rákosí.

Jednoho dne doplula až k čističce vody. Tam to s ní šplouchalo a házelo, probíhala různými filtry, až se dostala do potrubí a tím potrubím doplula k jedné holčičce domů. Holčička si právě čistila zoubky a nechala téct vodu z kohoutku. „Holčičko, zastav nás,“ volaly kapičky vody. Ale holčička je neslyšela, a tak se kapičky rychle dostaly do odpadu a do kanálu.

Tam se však naši kapce vůbec nelíbilo, protože tam byla spousta špíny. Rychle se snažila dostat pryč. Přes čističku doplula znovu do potoka. Tam se spojila s dalšími kapkami a vytvořila mráček. Mráček plul dlouho po obloze a díval se na svět pod sebou.

---

¹²¹ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha : Portál, 2003, s. 404, ISBN 80-7178-847-3.

Přišla zima a začal foukat vítr. Mrak se potrhla a kapičky se proměnily ve sněhové vločky. Ty se pomalu snášely dolů na zem a udělaly radost spoustě dětí. Každou noc teď tančily na ztemnělé obloze místo hvězd sněhové vločky, aby se ráno v ospalé dřímotě tiše snášely k zemi. Vítr je budil svým mrazivým dechem a rozhazoval náruče vloček po celém okolí.¹²²

Jarní říkadlo

Zimo, zimo,
táhni pryč,
nebo na tě vezmu bič!
Odtáhnu tě za pačesy
za ty hory,
za ty lesy –
až se vrátím nazpátek,
svleču zimní kabátek.¹²³

---

¹²² UHŘÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno : Rezekvítek, 2002, s. 19. ISBN 80-86626-02-4.

¹²³ ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. 3. vyd., 2. rozšířené. Praha : Albatros, 1989, s. 9. ISBN – neuvedeno.

Studánka je jak zrcadlo

Studánka je jak zrcadlo, zhlížejí se v něm vrcholky stromů a nebe s oblaky, sluncem, měsícem a hvězdami. Ve dne se slunce naklání nad studánku a tu se zrcadlo třpytí a zvoní jako rolničky. V noci přichází měsíc s hvězdami a tu se studánka mění ve vyšívaný koberec. Studánka je jak magnet, který mě přitahuje. Kdyby v lese byla jen jediná, najdu ji, jako ji nalézá slunce, měsíc a hvězdy. Dívám se do ní a vidím nad sebou modré nebe. V zimě se proměňuje v ledové zrcadlo, do kterého se mohu dívat. Studánka je prostě tajemné zrcadlo.¹²⁴

Malý princ u studánky

„Dobrý den,“ pozdravil malý princ.

„Dobrý den,“ řekl obchodník.

Byl to obchodník se znamenitými pilulkami utišujícími žízeň. Když člověk polkne jednu týdně, nemusí už pít. „Proč to prodáváš?“ zeptal se malý princ.

„Je to velká úspora času,“ odpověděl obchodník. „Znalci to vypočítali. Ušetří se padesát tři minuty za týden.“

„A co se udělá s těmito padesáti třemi minutami?“

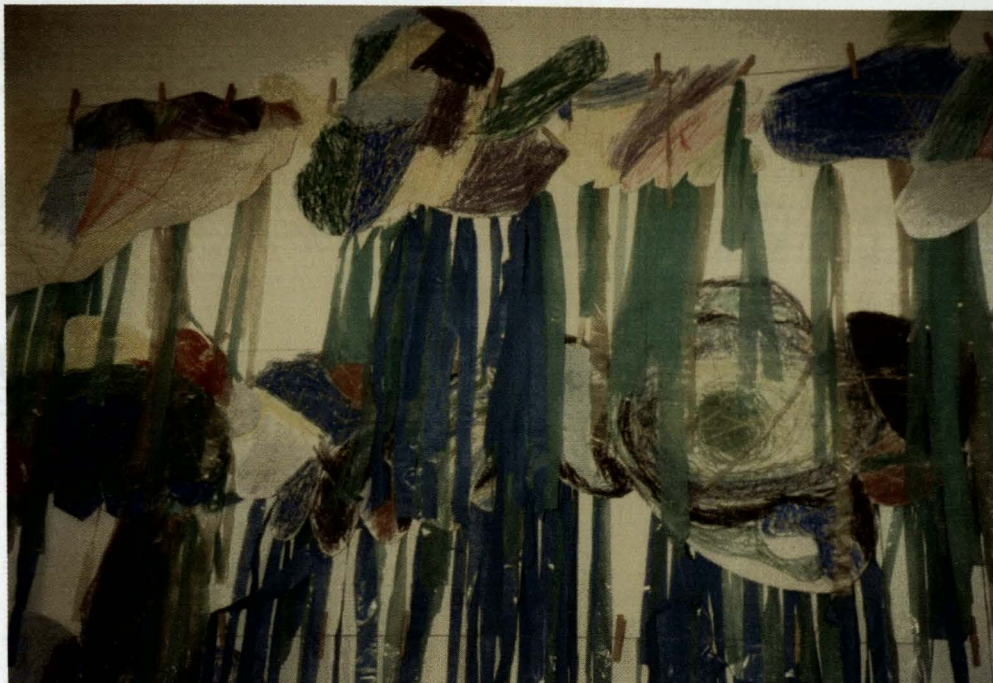
„Co kdo chce...“

Kdybych já měl padesát tři minuty nazbyt, řekl si malý princ, šel bych docela pomaloučku ke studánce...¹²⁵

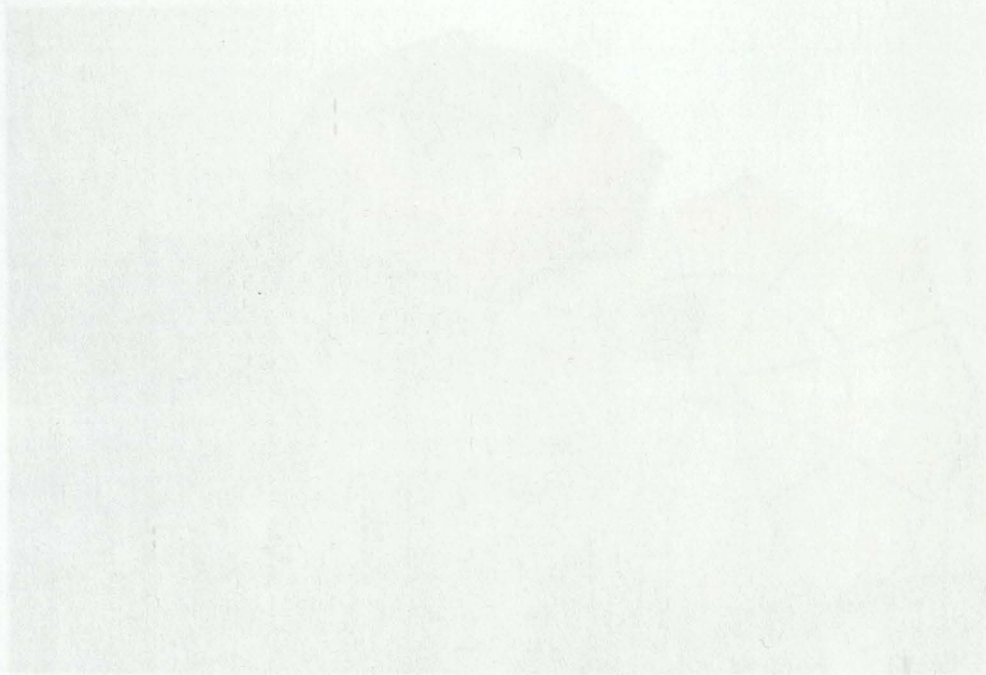
¹²⁴ Srov. SYROVÁTKA, O. *Pohádky z duhové zahrádky*. Praha : Albatros, 1972, s. 137. ISBN – neuvedeno.

¹²⁵ SAINT – EXUPÉRY, A. *Malý princ*. 5. vydání. Praha : Albatros, 1984, s. 77. ISBN – neuvedeno.

Obr. 1. Liják – prší, prší, jen se leje

Obr. 2. Déšť, když přeměňuje počasí

Obr. 2. Píseň: *Kap, kap*

Kap, kap

Kap, kap, kap, ka-pi, ka-pi, kap, pr-ší, pr-ší, kam pů-jde-me,
v deš-ti zů-stat ne-mů-že-me, scho-vá-me se pod o-kap, tam to ka-pe ta-ky tak.

...schováme se pod keřem,
až přestane vylezem.

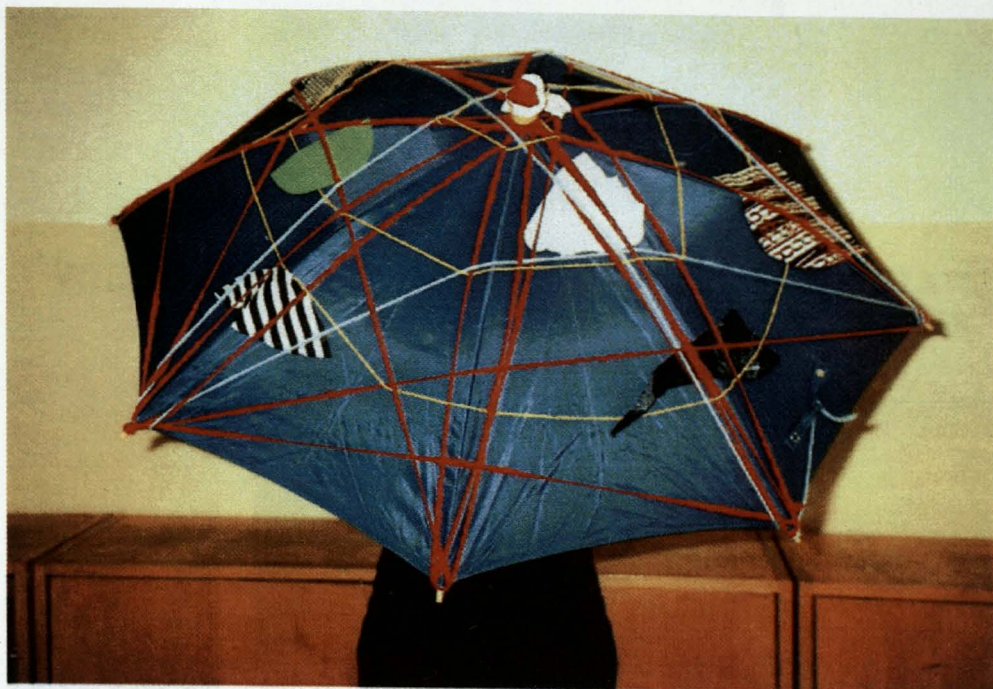
...schováme se pod deštník
a po dešti půjdeme ven.

Obr. 3. *Lehčí květiny deštníky u rostlin fantastické květiny*

Obr. 3. *Deštníky, které přivolávají počasí*

Obr. 4. Deštník, který přivolává rozverný déšť

Obr. 5. Když kvetou deštníky a rostou fantastické květiny

Obr. 6. Píseň: *Hřej, sluníčko, hřej!*

HŘEJ, SLUNÍČKO, HŘEJ!

VOLÁM TĚ, SLUNÍČKO

hudba: Klement SLAVICKÝ
slova: Václav FISCHER

Klidně, ne příliš pomalu

1. Vo - lám tě,
2. Vo - lám tě

Klavír

p *p* *p* *p* *p* *p*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

slu - ni - čko, vy - jdi a - spoň ma - li - čko, vy - jdi z mra - ků
na - ho - ru, vy - hou - pni se nad ho - ru na svůj mo - drý

p *p* *p* *p* *p* *p*

x x x x

1.

ven, za - hřej chla - dnou zem.
trůn, za - hřej

p *p* *p* *p* *p* *p*

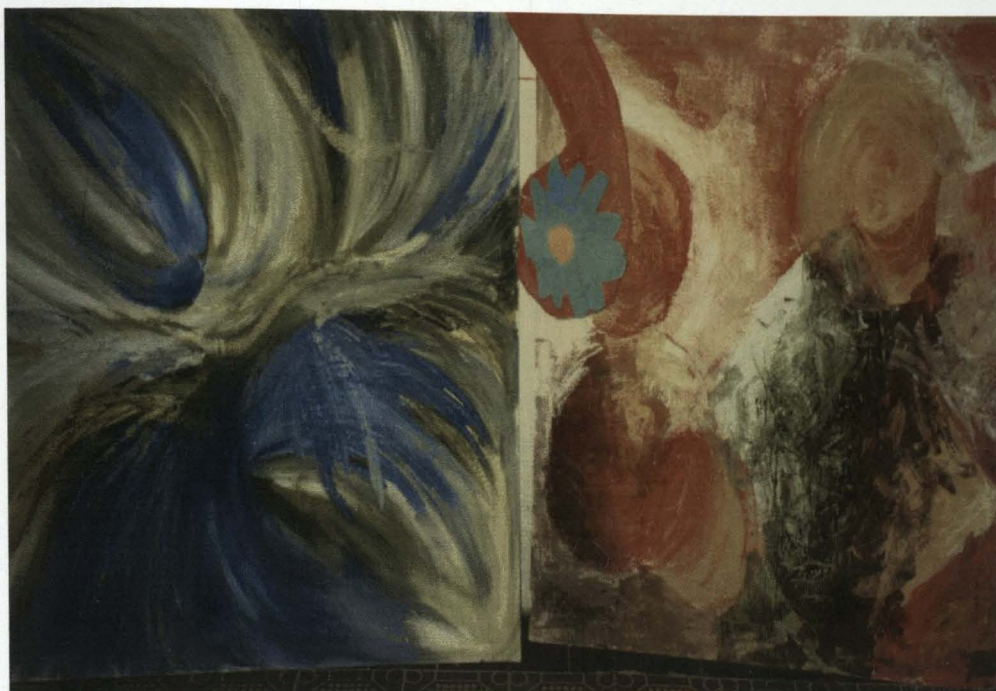
x x x x

2.

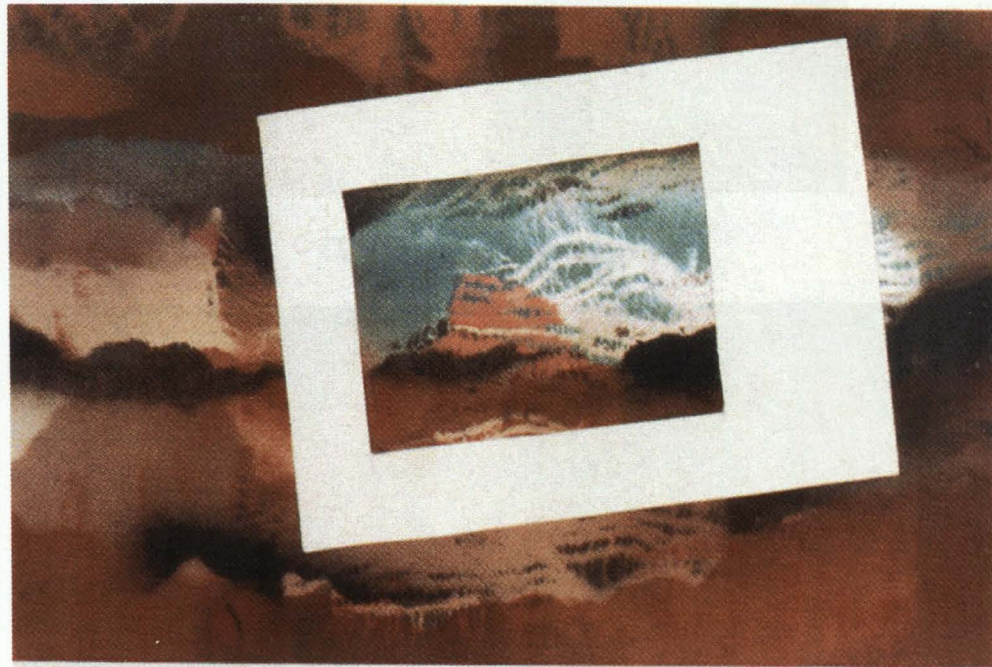
les i tůň.

p *p* *p* *p* *p* *p*

x x x x

Obr. 8. Tajemná krajina v hledáčku

Příloha XII - **Fotografie k projektu: Vodníková zahrádka**

Obr. 9. Vodníková zahrádka

Obr.10. Vodníková zahrádka

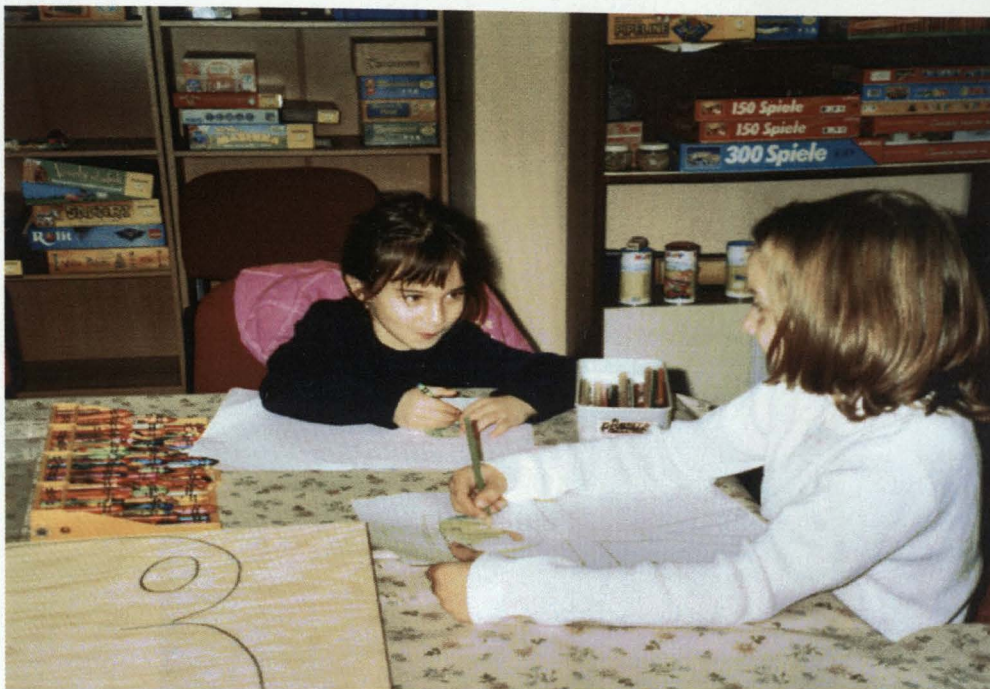

Obr. 11. Vodníková zahrádka

Příloha XIII - **Fotografie k projektu: Vodník**

Obr. 12. Kreslení vodníků

Obr. 13. Vodníci

Příloha XIV - **Fotografie k projektům: Ryby, Rybářské sítě**

Obr. 14. Ukrutánská ryba

Obr. 16. Vyspávaní ryby

Obr. 15. Ukrotánská ryba

Obr. 16. Vycpávání ryby

Obr. 17. Vodní skřítek a Ukrutánská ryba

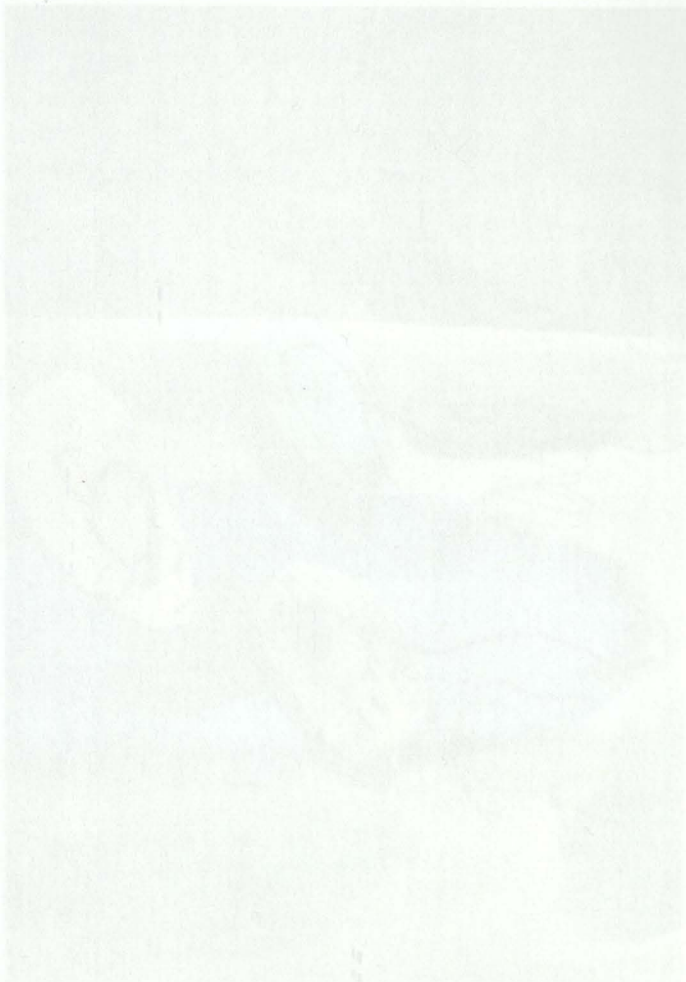

Obr. 18. Lov ryb

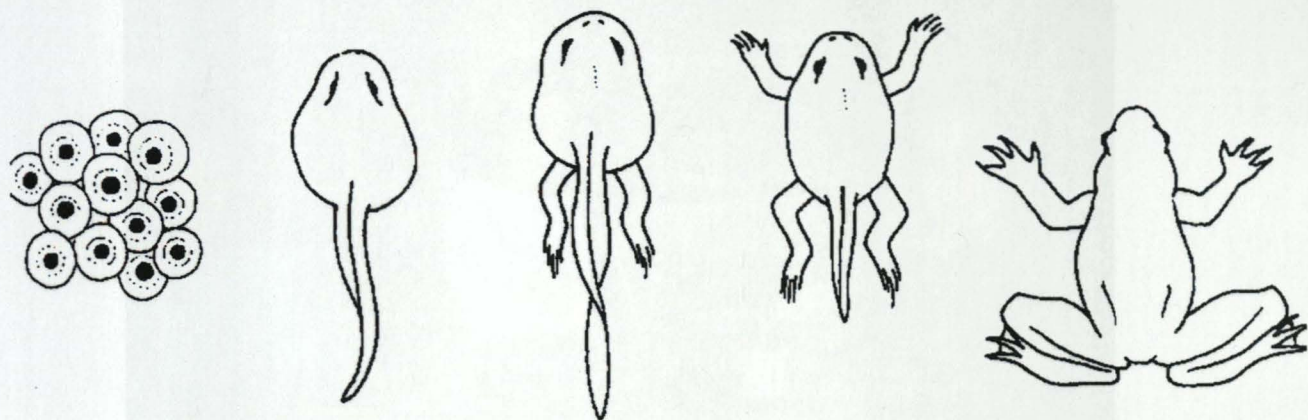

Obr. 21. Zábky a skokani

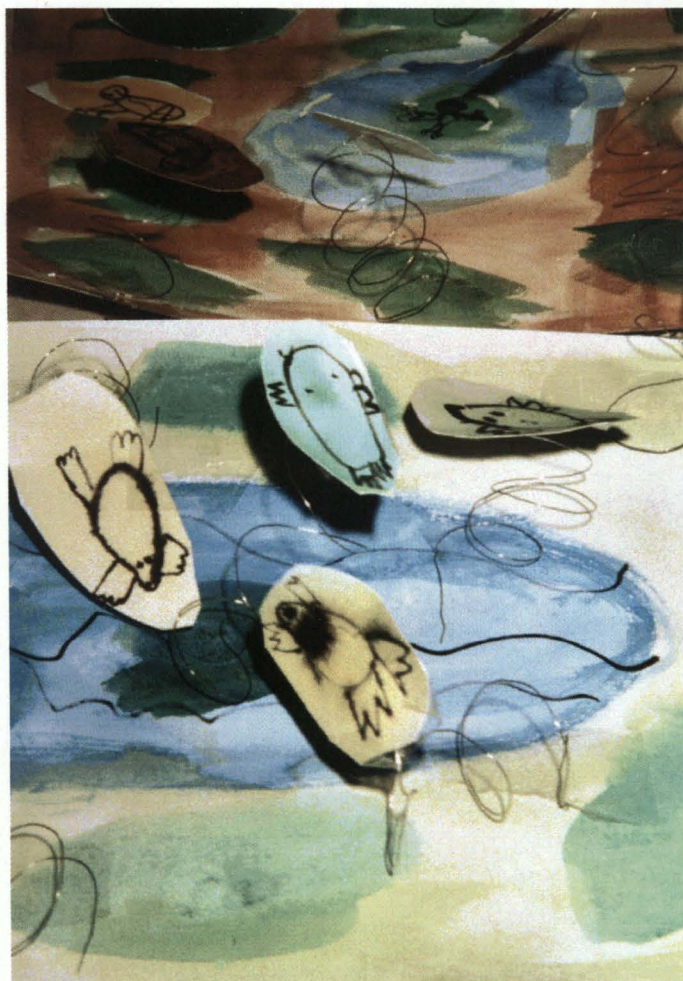

Příloha XV - **Fotografie k projektu: Žabky a skokani**

Obr. 20. Vývoj žab

Obr. 21. Žabky a skokani

Obr. 22. Malování rybníku s žabkami

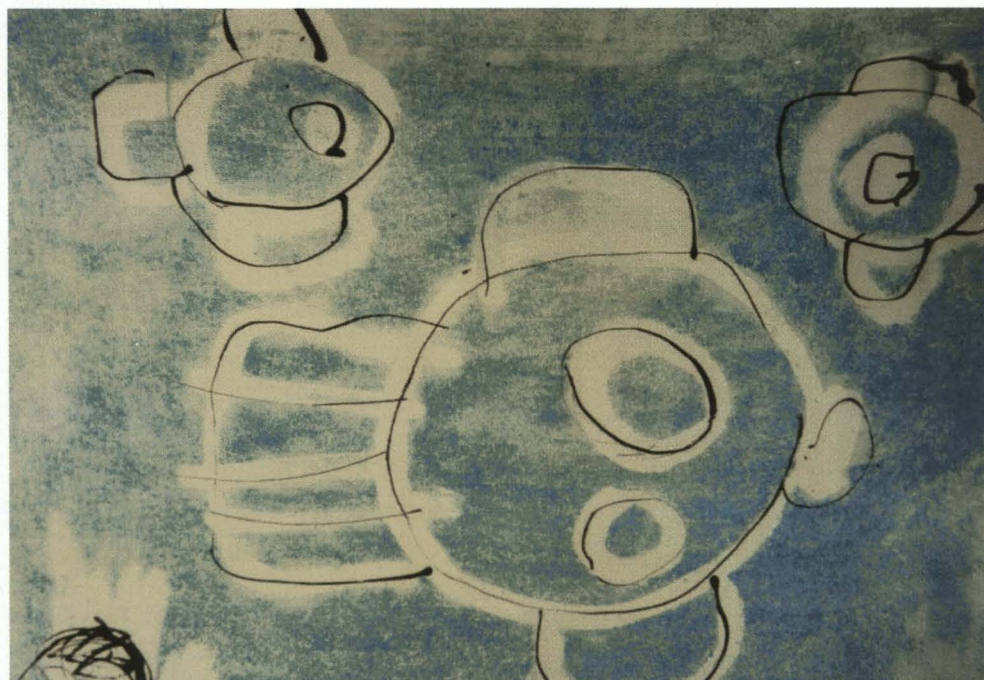

Příloha XVI - **Fotografie k projektu: Moře - život pod vodou**

Obr. 23. Život pod vodou

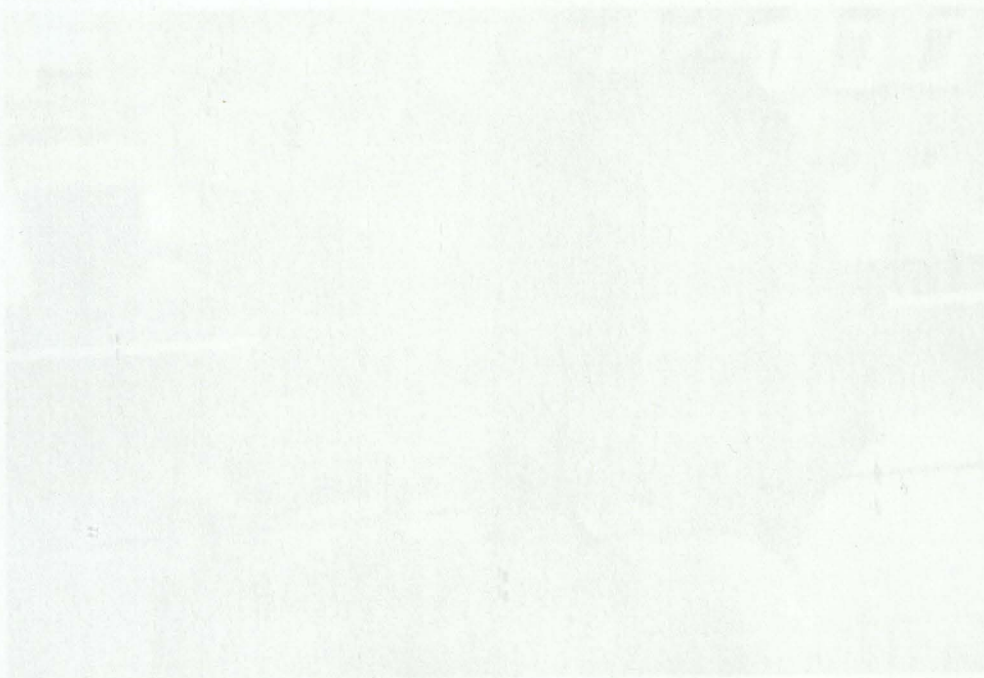
Obr. 24. Život pod vodou

Obr. 25. Život pod vodou

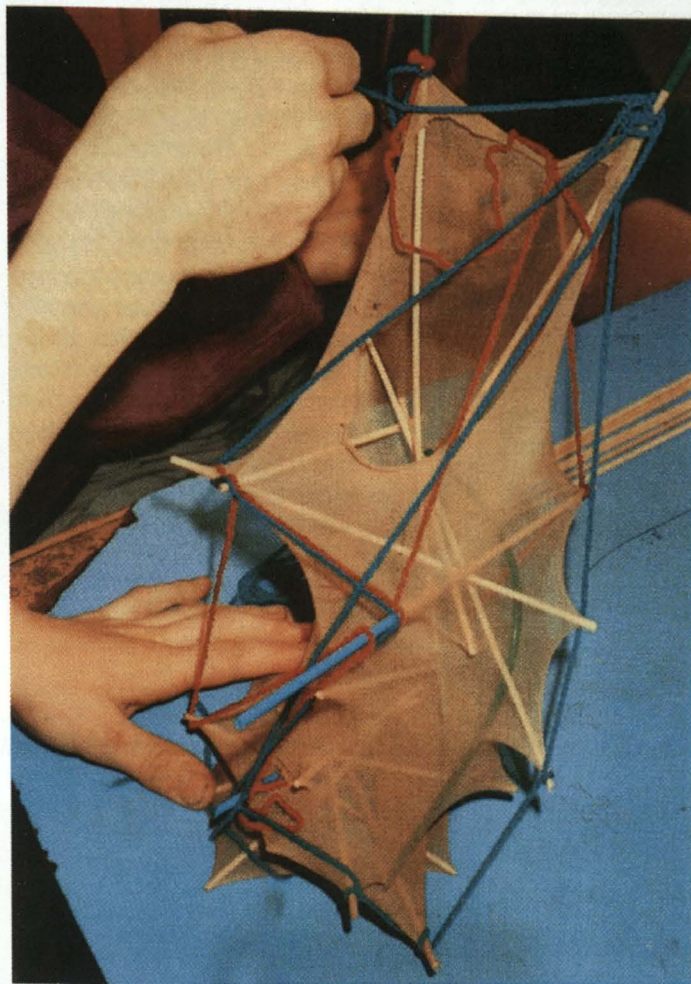

Obr. 27. Jaké zvířátko má nejdelší žilou? (nebo možná ještě?)

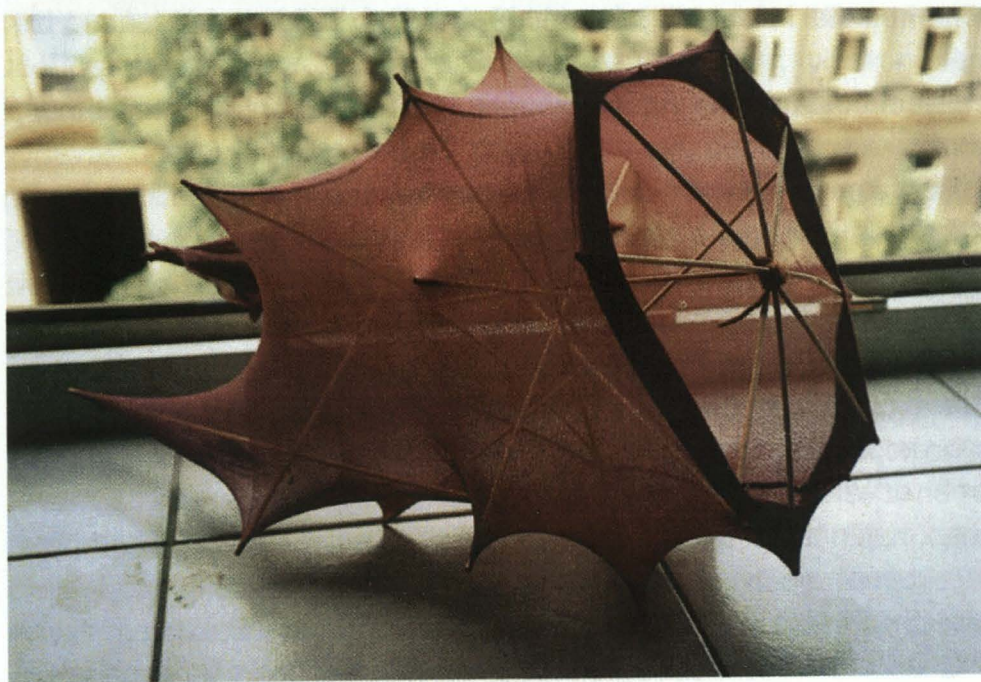

Příloha XVII - **Fotografie k projektu: Moře – život pod vodou (prostorová tvorba)**

Obr. 26. Schránky mořských živočichů nebo mořští ježci?

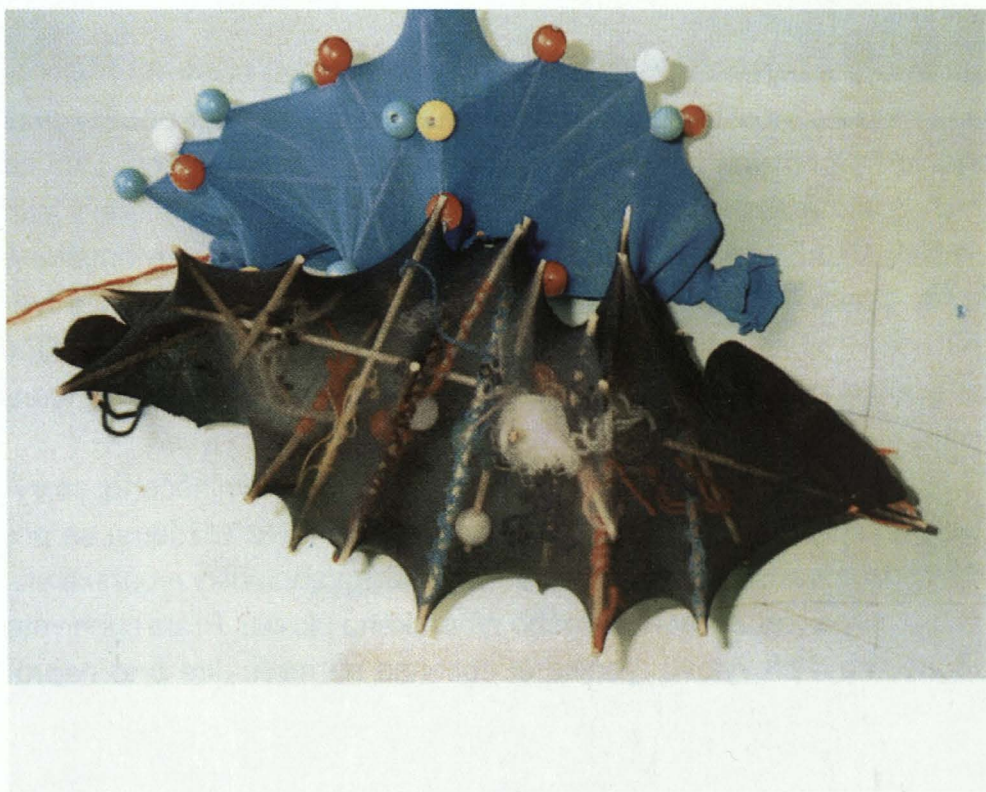

Obr. 27. Schránky mořských živočichů nebo mořští ježci?

Obr. 29. Schránky mořských živočichů nebo mořští ježci?

Příloha XVIII - **Fotografie k projektu: Moře – co všechno se skrývá pod mořskou hladinou (keramika)**

Obr. 30. Ryba Závojnátka

Obr. 31. Ryba Závojnátka

Obr. 31. Ryba Závojnátka

Obr. 32. Ryba Závojnátka

Obr. 33. Ryba Závojnátka

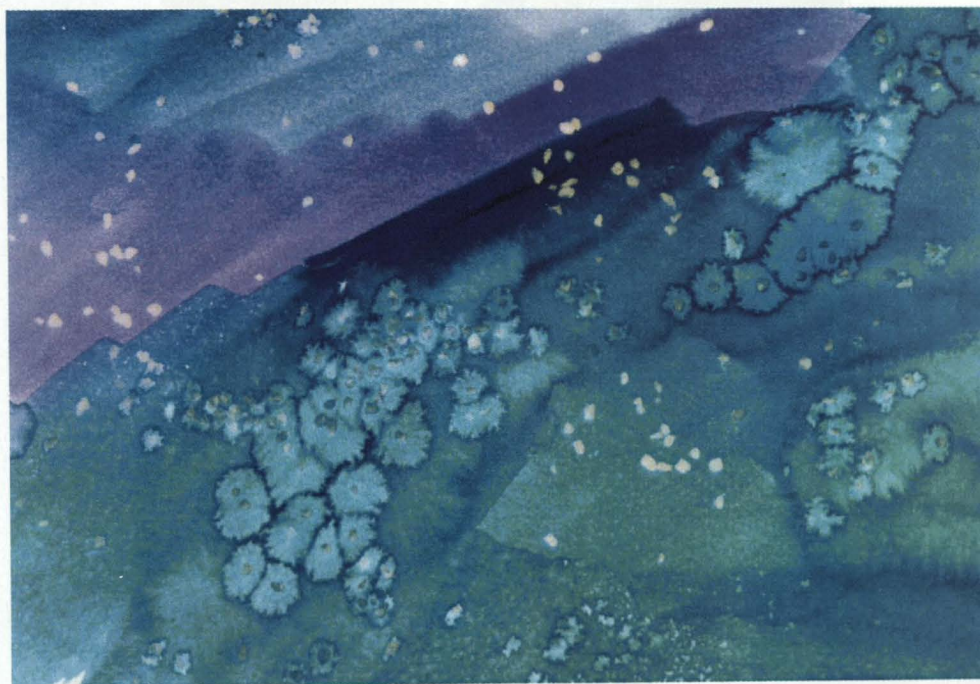

Příloha XIX - **Fotografie k projektu: Moře**

Obr. 34. Rozbouřená vlna

Obr. 35. Slané moře

Obr. 36. Tvorba moře

Obr. 37. Moře – ve vodě jako ve svém živlu

Obr. 38. Malování Kouzelné ryby

Obr. 41. Stromy a studánky

Obr. 39. Kouzelná ryba

Příloha XXII - **Fotografie k projektům: Vodní víly a vodní strážci, Prostředí kolem studánky**

Obr. 40. *Píseň: Vodnice*

V na - šem ryb - ní - ce   ži - jou vod - ni - ce,
bre - ke - ke,   bre - ke - ke,   ži - jou vod - ni - ce.

V našem rybníce
žijou vodnice,
brekeke, brekeke,
žijou vodnice.

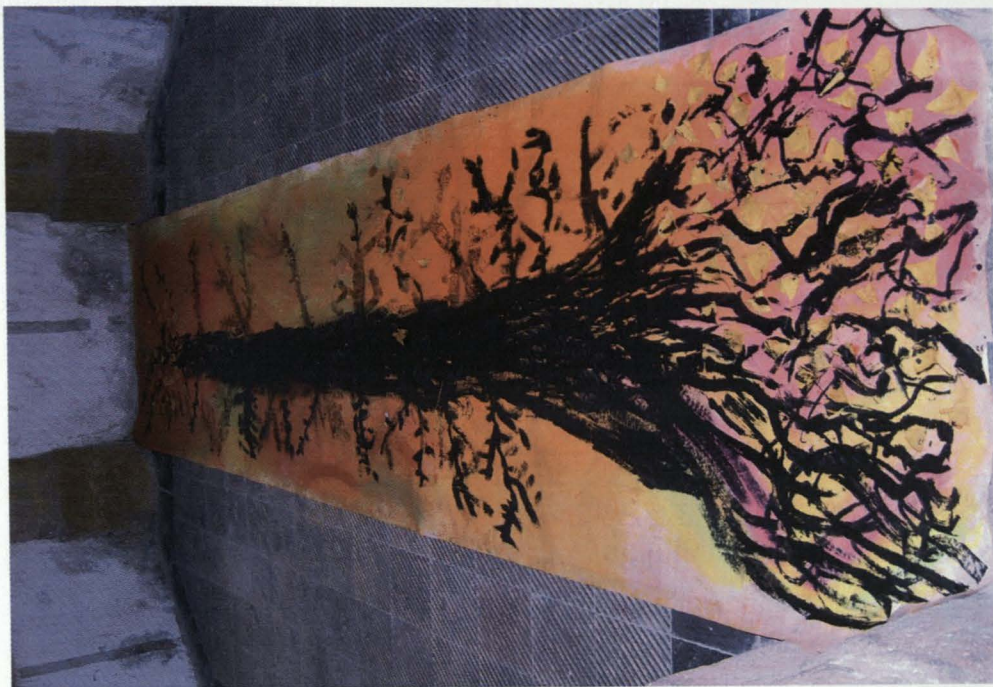
První vodnice
rejdí na štice,
brekeke, brekeke,
rejdí na štice.

Druhá vodnice
honí bělice,
brekeke, brekeke,
honí bělice.

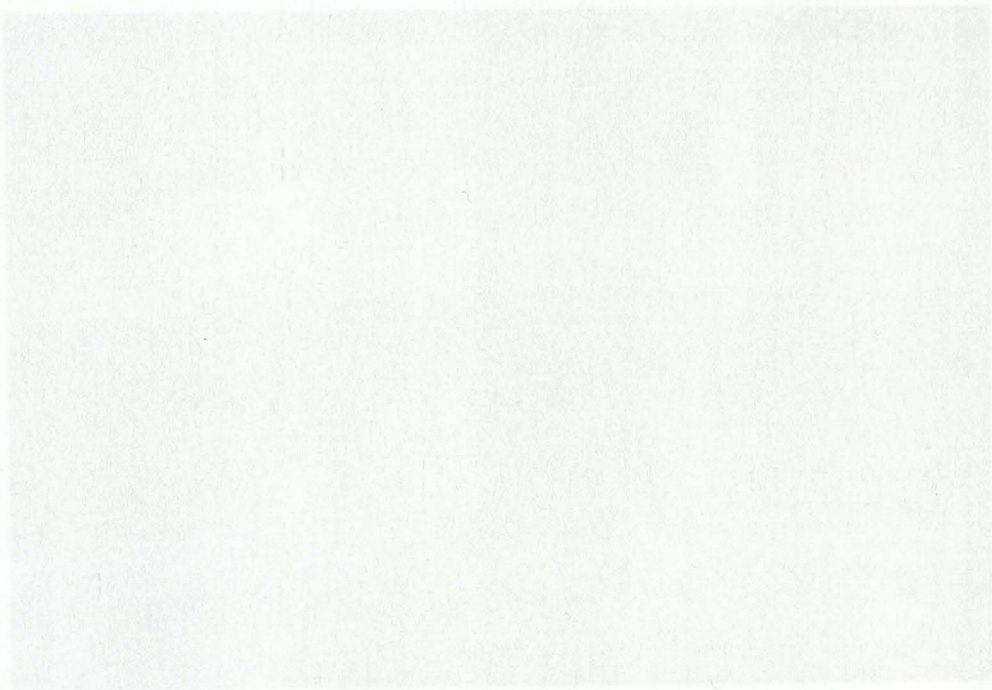
Třetí vodnice
kouše udice,
brekeke, brekeke,
kouše udice.

Obr. 41. *Stromy u studánky*

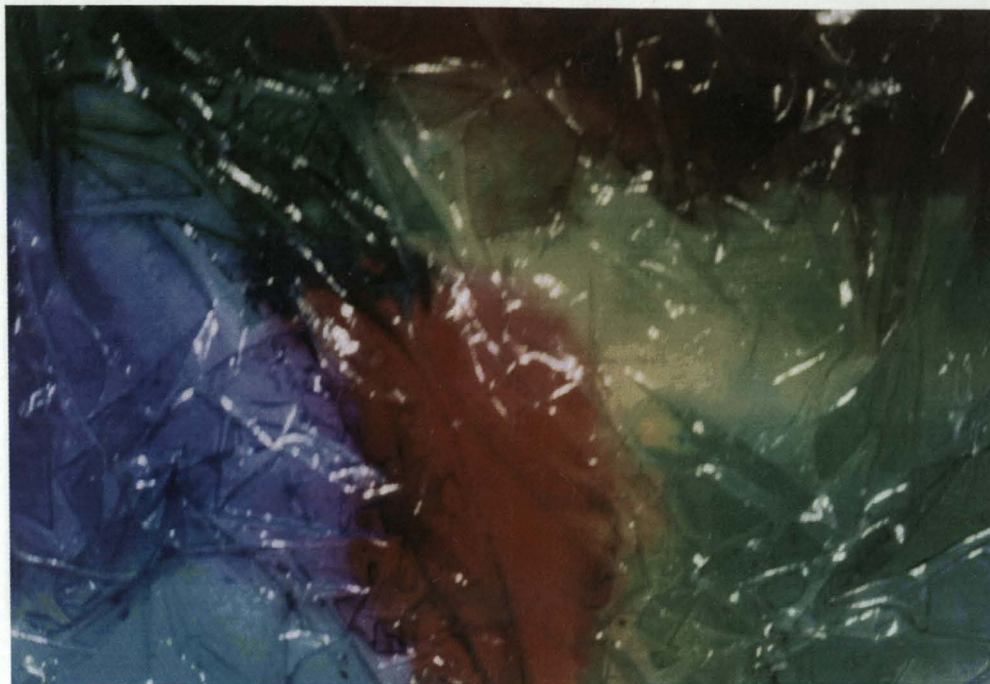

Obr. 44. Jablko na stromě u studánky

Obr. 43. Jak maloval mrazík do studánky

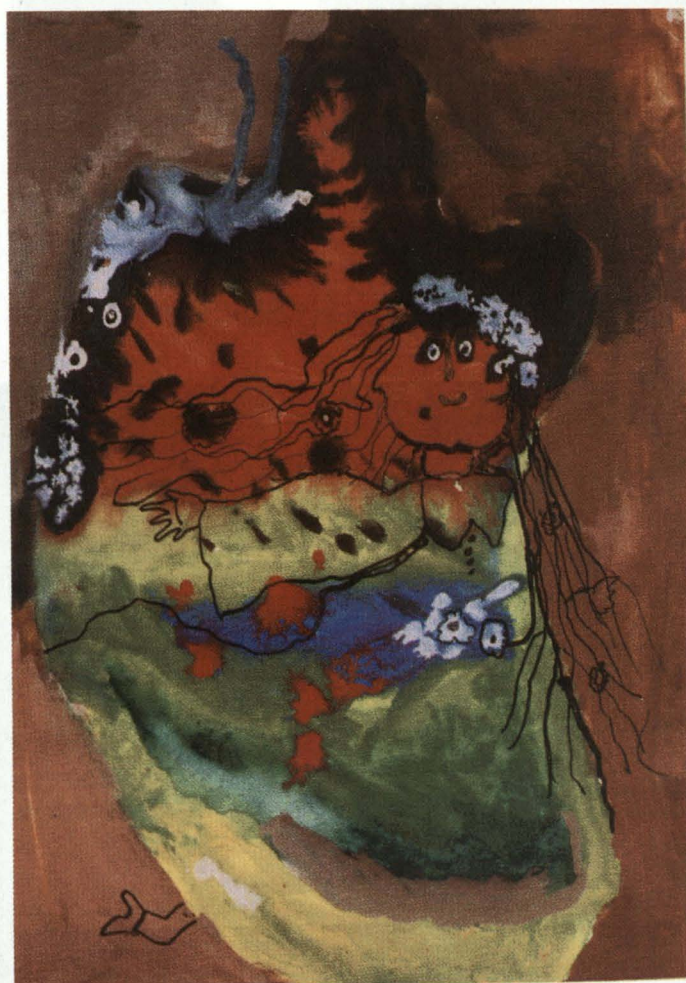
Obr. 44. Jak maloval mrazík do studánky

Obr. 45. Zamrzlá studánka

Obr. 46. Jaro přichází ze studánky

Obr. 47. Děti u studánky

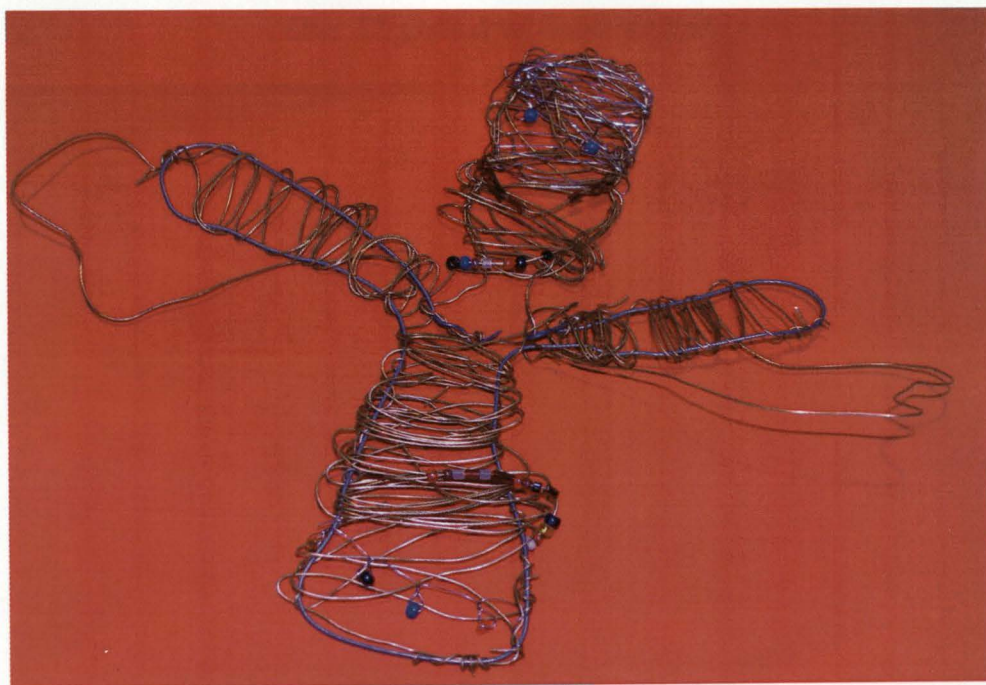

Obr. 48. Čištění studánky

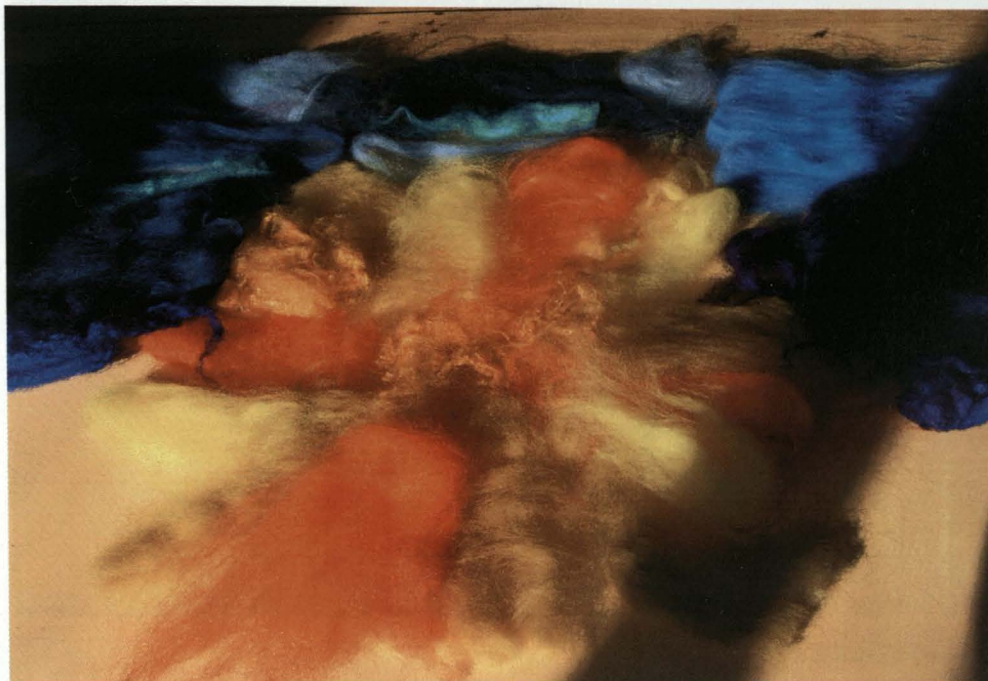
Obr. 50. Strážce studánky

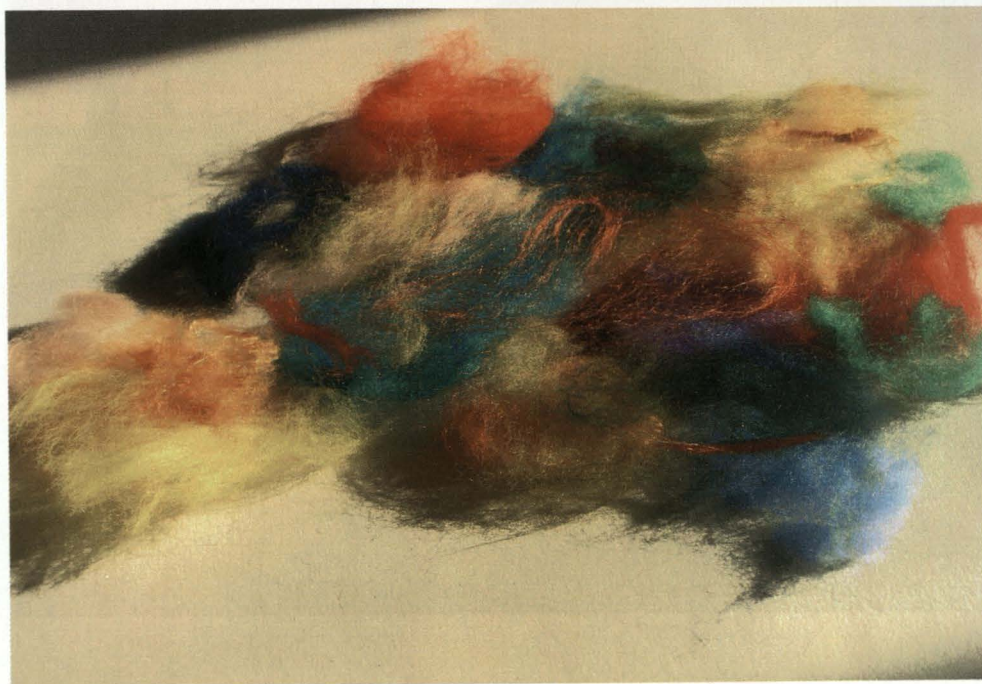
Příloha XXIV- **Fotografie k projektu: Studánka jako vodní zrcadlo**

Obr. 51. Odlesk ve vodní hladině

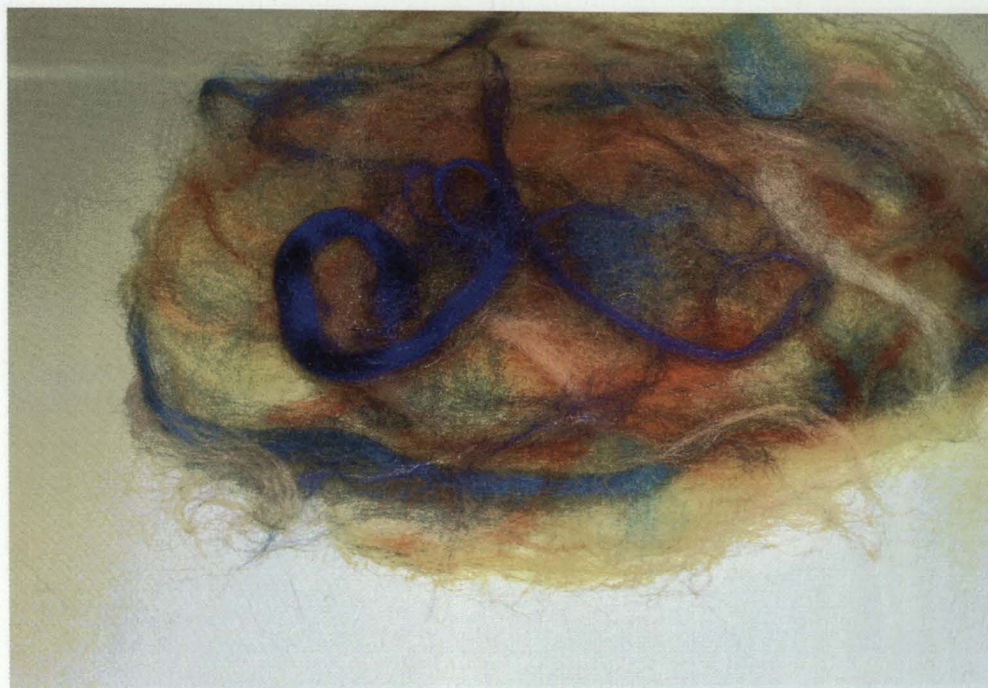

Obr. 54. Odlesk ve vodní hladině

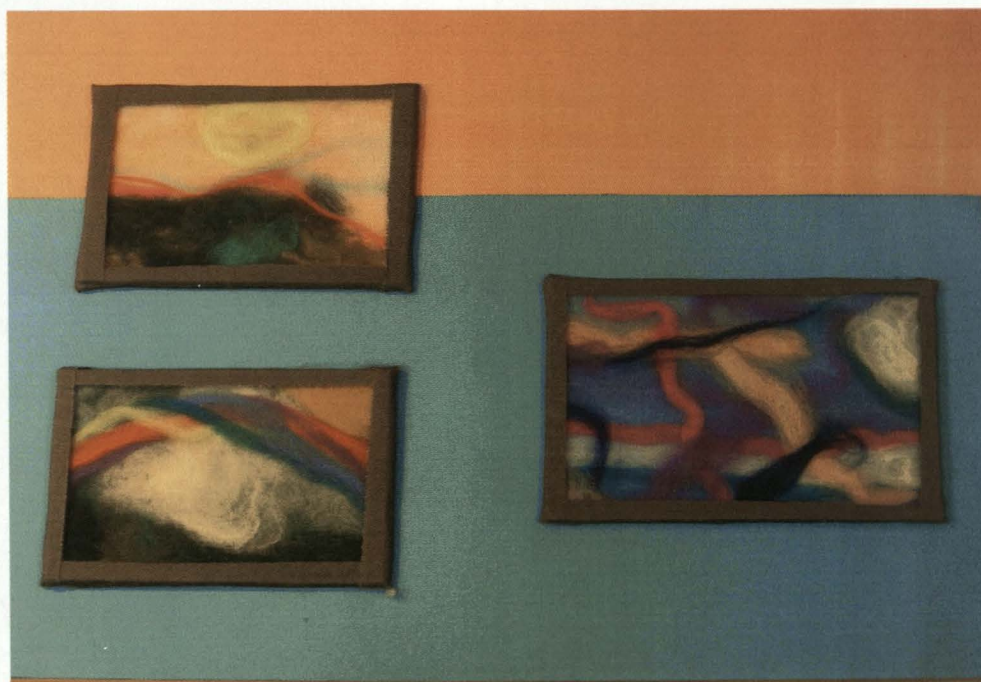
Obr. 52. Odlesk ve vodní hladině

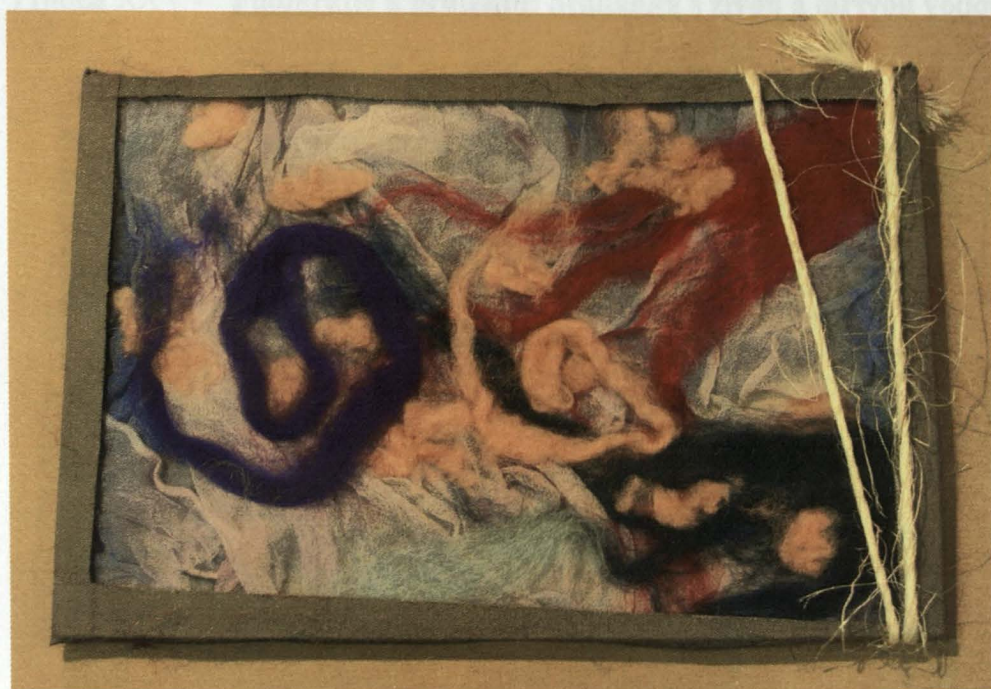
Obr. 53. Odlesk ve vodní hladině

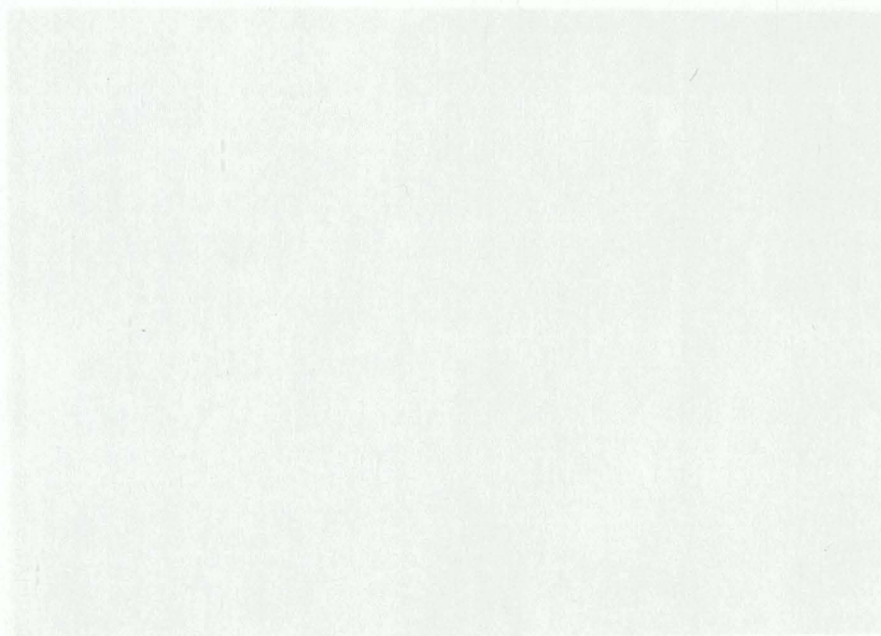
Obr. 54. Odlesk ve vodní hladině

Obr. 55. Odlesk ve vodní hladině

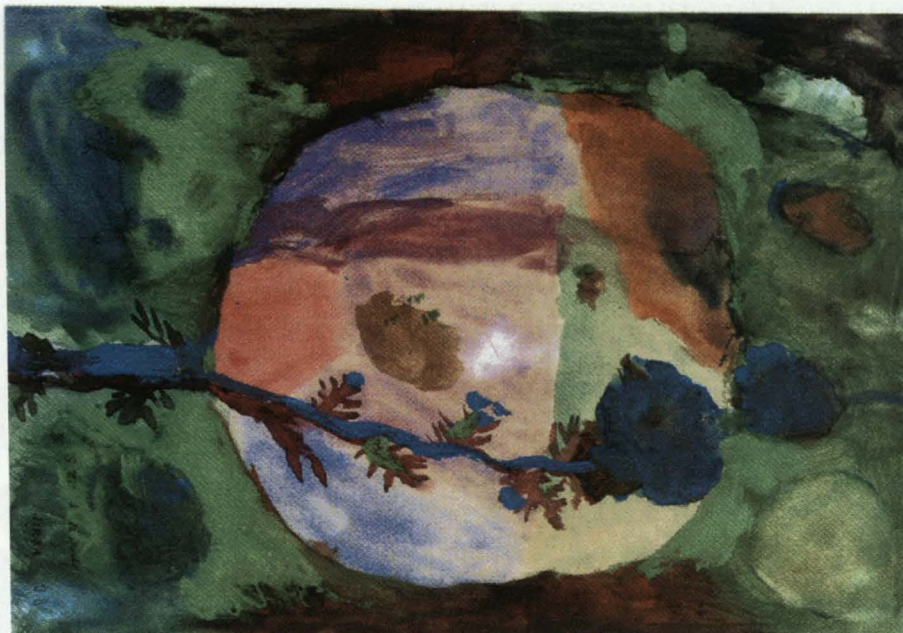

Obr. 57. Studánka z mrtvou vidou

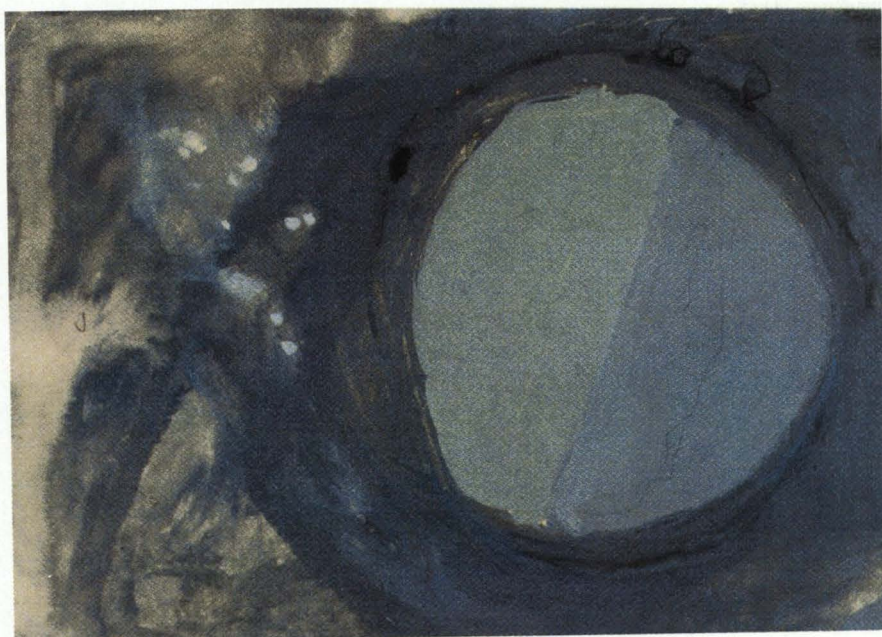

Příloha XXV - **Fotografie k projektu: Studánka s živou a mrtvou vodou**

Obr. 56. Studánka s živou vodou

Obr. 57. Studánka s mrtvou vodou

Příloha XXVI - **Fotografie k projektu: Studánka**

Obr. 58. Jak je studánce v lese

INSTITUT PRO
V ČESKÉ REPUBLICE
PRAHA
1998

Příloha XXVII - **Fotografie**

Obr. 59. Drátkování rybiček z kamínků

